

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

2016

Ludmila Večeřová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Ludmila Večeřová

Integrace jedinců se zdravotním postižením do společnosti
pohledem žáků 1. stupně ZŠ v rámci projektového vyučování

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 11. 4. 2016

.....
Ludmila Večeřová

Děkuji Mgr. Zdeňce Kozákové, Dis., PhD. za odborné vedení diplomové práce. Dále děkuji základním školám Olomouckého kraje, které se zapojily do dotazníkového průzkumu, zvláště pak Základní škole Brodek u Prostějova za umožnění realizace projektového vyučování. V neposlední řadě děkuji také své rodině za psychickou podporu.

Obsah

ÚVOD.....	7
Teoretická část	
1 JEDINEC SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM	10
1.1 Termín osoba se zdravotním postižením	10
1.2 Klasifikace a charakteristika osob se zdravotním postižením	12
1.3 Specifika komunikace s osobami se zdravotním postižením	19
2 INTEGRACE DO SPOLEČNOSTI	23
2.1 Termín integrace.....	23
2.2 Postavení osob se zdravotním postižením v historickém kontextu	24
2.3 Aktuální postavení osob se zdravotním postižením ve společnosti	29
2.4 Zajímavé projekty na podporu integrace osob se zdravotním postižením	32
3 ŽÁK STŘEDNÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	34
3.1 Obecná charakteristika dítěte středního školního věku	34
3.2 Specifika dítěte středního školního věku	34
3.3 Žák středního školního věku ve vztahu k osobám se zdravotním postižením	35
4 PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ.....	37
4.1 Termín projektové vyučování.....	37
4.2 Historie projektového vyučování.....	38
4.3 Charakteristika projektového vyučování	38
Praktická část	
5 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	41
5.1 Cíle praktické části	41
5.2 Metody praktické části.....	41
6 DOTAZNÍKOVÝ PRŮZKUM	43
6.1 Tvorba dotazníku a pilotáž.....	43
6.2 Charakteristika průzkumného souboru.....	44

6.3 Výsledky průzkumu a interpretace získaných dat.....	46
7 PRVNÍ DOJEM NENÍ VŠECHNO ANEB POJĎME NA TO SPOLEČNĚ	62
7.1 Plánování projektu.....	62
7.2 Návrh projektu.....	64
7.3 Realizace projektu	66
7.4 Prezentace výstupu projektu.....	74
7.5 Hodnocení a reflexe	75
ZÁVĚR.....	82
Seznam literatury.....	84
Seznam grafů.....	90
Seznam tabulek	91
Seznam obrázků	92
Seznam použitých zkratk.....	93
Seznam příloh.....	94

ÚVOD

V současnosti je problematika integrace a inkluze osob se zdravotním postižením velice diskutovaným tématem, které se řeší z různých úhlů pohledu. Zvláště velká pozornost je aktuálně věnována společnému vzdělávání všech žáků v hlavním vzdělávacím proudu. Zjišťují se názory a zkušenosti pedagogů, rodičů i samotných žáků. Laická veřejnost je nejrůznějšími formami seznamována se specifiky osob se zdravotním postižením, ať už s jejich projevy, komunikací či používanými speciálními pomůckami se snahou odstranit mýty a předsudky o některých postiženích nebo projevech kolujících ve společnosti. Ovšem velmi sporadicky je pozornost věnována žákům středního školního věku, přestože se jedná o období, v němž si žáci všímají odlišností, ale zároveň si začínají vytvářet vlastní názor.

Hlavním cílem diplomové práce je naplánovat, navrhnout, zrealizovat a zhodnotit projektové vyučování pro žáky 1. stupně základních škol, které by jim přiblížilo život jedinců se zdravotním postižením ve společnosti.

Teoretická část diplomové práce se věnuje osobám se zdravotním postižením – terminologii, klasifikaci, charakteristice a specifikům jednotlivých postižení. Dále přibližuje termíny integrace a inkluze, charakterizuje dítě středního školního věku a vymezuje projektové vyučování.

Diplomová práce se v praktické části zabývá tím, jakým způsobem může žák 1. stupně ZŠ nahlížet na osoby se zdravotním postižením v oblasti školní, pracovní a společenské. Jsou žáci dostatečně informovaní o dané problematice? V rámci praktické části byl zrealizován dotazníkový průzkum, jehož cílem bylo zjistit právě postoje, zkušenosti a informovanost žáků středního školního věku o lidech se zdravotním postižením. Výsledky průzkumu potvrdily vhodnost vytvoření projektového vyučování, jehož záměrem bylo informovat žáky o lidech se zdravotním postižením, o specifikách v komunikaci a poskytnout jim prostor pro sebezkušenost a zamýšlení se nad vlastními postoji. Praktická část zahrnuje také ověření projektového vyučování a jeho následné zhodnocení z pohledu navrhovatele i účastníků.

Teoretická část

1 JEDINEC SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Osoby se zdravotním postižením (dále OZP) tvoří významnou menšinu občanů ČR. Podle odhadů se jedná o 1,05 mil. obyvatel (Michalík, 2011). Jiná odborná literatura uvádí až 1,8 milionu (Renotiérová, Ludíková, 2003). Přesné číslo lze stanovit jen velmi složitě z důvodu nejednotné posuzovací metodologie a nedostupnosti informací o zdravotním stavu občanů (Michalík, 2011). Nicméně Český statistický úřad v roce 2013 vyčíslil celkový počet osob se zdravotním postižením na 1 077 673.

1.1 Termín osoba se zdravotním postižením

Termín **osoba se zdravotním postižením** je legislativně zakotveným termínem vymezeným jednak v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, kde se jedná o takovou osobu, která je orgánem sociálního zabezpečení uznána za invalidní v 1., 2., či 3. stupni, ale také v zákoně č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách zdravotním postižením rozumí tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit daného jedince závislého na pomoci jiné osoby. Pro potřeby vzdělávání vymezuje zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů zdravotní postižení v rámci speciálních vzdělávacích potřeb, kde se liší od zdravotního a sociálního znevýhodnění. Dále se podle paragrafu 16, ods. 2 zdravotním postižením rozumí „*mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.*“ (zákon č. 561/2004 Sb.). Od 1. 9. 2016 stávající definici nahradí nová. Podle novely zákona č. 82/2015 Sb. se „*dítětem, žákem nebo studentem se speciálními vzdělávacími potřebami rozumí žák, jehož vzdělávání z důvodů jeho speciálních vzdělávacích potřeb vyžaduje uplatnění podpůrných opatření.*“ Žáci tedy nebudou členěni podle diagnostických kritérií, ale podle míry podpory a potřeby úprav v oblasti hodnocení, organizace, metod, forem výuky nebo personální podpory při práci s nimi.

Současná terminologie pracuje dále i s několika synonymními tvary, které jsou mnohdy přejaty z cizích jazyků, a s několika pojmy, které označují jinou skutečnost, ale na předchozí termíny navazují a úzce s nimi souvisí. Jedná se o termíny: postižení a disabilita; porucha a vada, impairment, abnormalita; handicap a znevýhodnění (srov. Fischer, 2014; Hutyrová, 2014; Jeřábková, 2013; Slowík, 2007; Johnstone, 2001).

Postižení je v ČR často užívaným termínem. Jako jeho synonymum je používán pojem z anglicky mluvících zemí disability. Postižení lze definovat jako *„relativně trvalý, ireparabilní stav jedince. Vyznačuje se nedostatkem v integritě orgánu nebo funkci, který způsobuje problémy v kognici, senzorické sféře, komunikaci, sociabilitě, mobilitě a sebeobsluze jedince.“* (Regec in Hanáková, 2012, s. 32). Aby došlo k postižení, musí mu předcházet nějaká vada, porucha nebo narušení (abnormalita). Ve starší literatuře je uváděn pojem defekt, ale slovo se v současnosti již nepoužívá. Mnohem častěji se lze setkat s podobným anglickým termínem – impairment, který je definován jako ztráta nebo abnormalita psychické, fyziologické nebo anatomické struktury nebo funkce (Johnstone, 2001). Dalším pojmem, který navazuje na impairment a disability, je handicap, znevýhodnění. *„Projevuje se jako omezení jedince..., které ztěžuje nebo znemožňuje, aby naplnil roli, která je pro něj s přihlédnutím k jeho věku, pohlaví a sociálním či kulturním činitelům normální.“* (Slowík, 2007, s. 27).

Současná terminologie se neustále vyvíjí. Odborníci i laická veřejnost si více uvědomují, jak úzce souvisí s postavením lidí se zdravotním postižením ve společnosti, a proto kladou větší důraz na používání správných pojmů spojujících osoby se zdravotním postižením s plnohodnotným životem, lidskou důstojností a sociálním začleněním (Michalík, 2011).

Dřívější označení jsou dnes chápána jako pejorativní. Lidé se zdravotním postižením začali sami odmítat výrazy typu mrzák nebo invalida.¹ Velice diskutovaným byl také rozdíl termínů „zdravotní postižení“ a „lidé se zdravotním postižením“. *„Kdy při užití předložky „s“, „se“ může v subjektivní rovině vzniknout větší prostor pro vnímání osobnosti člověka,*

¹ Invalida znamená v překladu neplatný, neschopný.

kde postižení je důležitou, ale jen jednou z mnoha součástí jeho osobnosti.“ (Krhutová in Michalík, 2011, s. 49). Zvolení správného výrazu ovšem nemusí být v přístupu intaktní populace k osobám se zdravotním postižením to nepodstatnější.

1.2 Klasifikace a charakteristika osob se zdravotním postižením

Nejběžnější a stále nejvíce užívanou klasifikací je model podle převládajícího zdravotního postižení. Jedná se o kvantitativní přístup, který zároveň slouží k usnadnění komunikace lidí pracujících s osobami se zdravotním postižením.

- Osoby s tělesným postižením
- Osoby s mentálním postižením (i duševní a poruchy autistického spektra)
- Osoby se zrakovým postižením
- Osoby se sluchovým postižením
- Osoby s narušenou komunikační schopností
- Osoby s psychosociálním ohrožením a narušením

Přidávají se také:

- Osoby s kombinovaným postižením (souběžným postižením více vadami)
- Osoby nemocné civilizačními chorobami (Michalík, 2011).

Osoby s tělesným postižením

Bendová (in Ludíková, 2005, s. 82) tělesné postižení definuje jako *„vady pohybového a nosného ústrojí (tj. kostí, kloubů, šlach i svalů a cévního zásobení), jakož i poškození nebo poruchy nervového ústrojí (jestliže se projevují porušenou hybností) včetně vrozených i získaných deformit tvaru těla a končetin.“*

Laická veřejnost si často pod tělesným postižením představí člověka na vozíku nebo s berlemi. Jedná se však pouze o viditelnější část vnějších projevů daného handicapu. Vědní obor somatopedie, který se věnuje edukaci osob s tělesným postižením a zdravotním oslabením, pracuje s celou škálou onemocnění, vad, poruch a poškození. Termín je odvozen od řeckého pojmu „soma“, což znamená tělo (Slowík, 2007).

Tělesné postižení lze klasifikovat několika způsoby. Nejčastěji se vyskytuje členění **podle doby vzniku** na:

- **vrozené:** vrozené vady tvaru a velikosti lebky; rozštěpy lebky, rtů, čelisti, patra, páteře; vady horních a dolních končetin, růstové odchylky, dětská mozková obrna,
- **získané:** deformity páteře a hrudníku, úrazy s poškozením CNS, amputace, následky onemocnění (srov. Bendová in Ludíková, 2005; Slowík, 2007; Hanáková in Regec, Stejskalová, 2012).

Dále lze klasifikovat **dle typu** na: postižení hybnosti, dlouhodobá onemocnění a zdravotní oslabení. V neposlední řadě je využíván členění **podle etiologie**, v němž je mezi příčiny možné řadit tělesné odchylky a oslabení, tělesné vývojové vady, úrazy, následky nemocí, dětskou mozkovou obrnu, chronické onemocnění a zdravotní oslabení (Slowík, 2007).

Lidé s tělesným postižením využívají mnoho pomůcek pro usnadnění soběstačnosti a samostatného pohybu. Materiálně-technická vybavenost prostředí je často také úzce spojena s úspěšností socializace jedince s tělesným postižením. Mezi nejčastěji využívané pomůcky se řadí protézy, ortézy, madla, berle, ortopedické vozíky... (Hanáková in Regec, Stejskalová, 2012).

Osoby s mentálním postižením

Jako osoby s mentálním postižením jsou označováni všichni s IQ pod 85. Jedná se o širší pojem než mentální retardace a zahrnuje i osoby s oslabeným kognitivním výkonem, dříve označovány hraničním pásmem mentální retardace, s rozsahem IQ mezi 70 až 85. Podle vývojového období, ve kterém došlo k mentálnímu postižení, rozlišujeme vrozenou mentální retardaci a demenci. Demence je získané postižení v důsledku nemoci nebo úrazu mozku rozvíjející se po 2. roce života. Rozlišuje se demence stařecká a dětská (deteriorace inteligence – zhoršení, úbytek schopností). Mentální retardaci lze definovat jako „*vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i postnatální etiologií.*“ (Valenta, Müller, 2013, s. 12). Tedy nejedná se o prosté časové opoždění duševního vývoje, ale o strukturální vývojové změny. V oblasti smyslové percepce dochází k pomalejšímu procesu utváření zkušeností s určitými specifiky. Jde o zpomalenost a snížený rozsah zrakového vnímání – neschopnost pochopit perspektivu, částečné překrývání kontur, nerozlišování polostínů; dále narušení diskriminace figury a pozadí; neschopnost vnímat

prezentovaný materiál se všemi detaily; nedokonalé vnímání času; sníženou citlivost hmatových vjemů, opožděnou diferenciaci fonémů a jejich zkreslení. Myšlení jedinců s mentálním postižením je typické svou konkrétností, nepřesností a neschopností abstrakce a zevšeobecnění. Od intaktní populace je odlišuje také kvalita paměti. Osoby s mentálním postižením rychleji zapomínají naučené a pamětní stopy si vybavují nepřesně. Navíc neudrží záměrnou pozornost potřebnou dobu a tito jedinci jsou snadno unavitelní. Svá specifika mají osoby s mentálním postižením i v oblasti komunikace a řeči, kdy jsou narušeny všechny jazykové roviny.² Často se vyskytuje dyslálie s projevy přetrvávající až do dospělosti, verbalismus³ a výskyt slovních dysgramatismů (Krejčířová, Kozáková, Müller, 2013).

Světová zdravotnická organizace (WHO) v mezinárodní klasifikaci nemocí uvádí třídění podle závažnosti postižení, přesněji v kapitole Poruchy duševní a poruchy chování pod písmenem F a první číslicí 7 označující mentální retardaci, následujícím způsobem:

- **F 70 Lehká mentální retardace – IQ 50-69**

Opožděný řečový vývoj, schopnosti komunikace a začlenění se do společnosti bez větších obtíží, vážne schopnost usuzování – problémy při složitějších úkonech či situacích,

- **F71 Středně těžká mentální retardace – IQ 35-49**

Řeč jednoduchá a obsahově chudá, myšlení výrazně omezené, problémy v sebeobsluze, nápadná motorická neobratnost, nutná podpora po celý život,

- **F72 Těžká mentální retardace – IQ 20-34**

Výrazně opožděný psychomotorický vývoj, neschopnost sebeobsluhy, pouze pudové hlasové projevy,

- **F73 Hluboká mentální retardace – do 19 IQ**

Výrazně omezené schopnosti porozumět jednoduchým požadavkům, nonverbální odpovědi, imobilita, inkontinence, nutná trvalá péče,

- **F78 Jiná mentální retardace**

- **F79 Nespecifikovaná mentální retardace (WHO, 2008).**

² Foneticko-fonologická, lexikálně-sémantická, morfologicko-syntaktická a pragmatická.

³ Využití abstraktního pojmu bez porozumění významu a v nevhodné komunikační situaci.

Osobám s mentálním postižením se v oblasti vzdělávání a výchovy věnuje speciálně pedagogická disciplína, psychopedie, jejíž klientelou jsou i jedinci s **pervazivními vývojovými poruchami**⁴ (Valenta, Müller, 2013). Pastieriková (2013) se zmiňuje také o termínech: autismus nebo poruchy autistického spektra (PAS). V souvislosti s diagnostikou autismu se hovoří o tzv. triádě symptomů, která je tvořena omezením nebo postižením komunikace, sociální interakcí a imaginací. Poruchy autistického spektra lze dále klasifikovat ve čtyřech kategoriích:

- Dětský autismus,
- Atypická autismus,
- Aspergerův syndrom,
- Dezintegrační porucha (Thorová, 2012).

Stupeň mentálního postižení nebo pervazivní vývojové poruchy a případné přidružení další vady hraje mimo jiné významnou roli v socializaci a míře potřebné podpory jedince - využívání asistence, pomůcek... Se socializací úzce souvisí schopnost a úroveň komunikace. Právě mentální a jiné duševní postižení provází v mnoha případech také závažné expresivní poruchy komunikace (postižení řeči, jazyka a psaní), a proto zásadní vliv v životě jedince může hrát **alternativní nebo augmentativní komunikace** (dále AAK), často jediný možný způsob dorozumívání se s okolním světem (Valenta, Müller, 2013). AAK je tvořena dvěma systémy komunikace: augmentativním a alternativním. „*Augmentativní*“ (z lat. *augmentare* – rozšiřovat), jak popisuje Laudová (in Škodová, Jedlička, 2007, s. 565), „*mají podporovat již existující, ale pro běžné dorozumívání nedostatečné komunikační schopnosti.*“ Na rozdíl od nich se alternativní komunikační systémy používají jako náhrada mluvené řeči. Nejčastější klasifikací AAK je následující způsob:⁵

- **Komunikační systémy bez pomůcek** (no-tech)

Výrazy obličej, gesta, manuální znaky a systémy,

⁴ Pervazivní znamená pronikající celou osobností člověka.

⁵ Bendová (2013) rozděluje komunikační systémy jiným způsobem na statické a dynamické.

- **Komunikační systémy s pomůckami**

Netechnické pomůcky (low-tech) - tužka a papír, obrázky, fotografie...

Technické pomůcky (high-tech) - tablet, laptop... (ISAAC, 2015).

Osoby s mentálním postižením v běžném životě využívají jak komunikačních systémů bez pomůcek, konkrétně Makaton a Znak do řeči, tak i systémy s pomůckami. Pomůckami jsou myšleny konkrétní předměty, jejich zmenšeniny, fotografie a obrázky, ale také symboly v podobě piktogramů a symbolů VOKS⁶ (Bendová, Růžičková 2013).

Podrobněji bude pojednáno pouze o piktogramech, se kterými je dále pracováno v projektovém vyučování. Informace o ostatních komunikačních systémech je možné dohledat v publikacích a příspěvcích od Laudové, Bendové, Kubové, Šarounové a dalších.

Piktogramy jsou celosvětově uznávané obrázky, zjednodušená zobrazení skutečnosti, využívané ke komunikačním účelům, ze kterých je možné skládat věty, rozvrh hodin nebo program dne. Aby jedinci význam piktogramů správně pochopili, výuce předchází komunikace prostřednictvím reálných předmětů, fotografií a trojrozměrných předmětů zastupujících určitou činnost nebo jev, a teprve poté dochází k zavedení symbolů (Valenta, Müller, 2013).

Osoby se zrakovým postižením

„Za osobu se zrakovým postižením z pohledu tyflopédie⁷ považujeme toho jedince, který i po optimální korekci (medikamentózní, chirurgické, brýlové apod.) má problémy v běžném životě se získáváním a zpracováváním informací cestou zrakovou (čtení černočerné, zraková orientace v prostoru...)“ (Ludíková in Valenta, 2003, s. 181). Zrakové postižení také definuje např. Květoňová-Švecová (2000, s. 18) jako *„nedostatky zrakové percepce různé etiologie i rozsahu.“*

Zrakové postižení lze klasifikovat podle různých kritérií. Slowík (2007) uvádí čtyři způsoby: podle stupně zrakového postižení, doby vzniku, etiologie a postižených zrakových

⁶ Výměnný obrázkový komunikační systém.

⁷ Speciálně pedagogická disciplína, která se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem osob se zrakovým postižením.

funkcí. **Podle stupně zrakového postižení** zařazuje Ludíková (in Hutýrová, 2014) jedince do čtyř kategorií:

- osoby nevidomé,
- osoby se zbytky zraku,
- osoby slabozraké,
- osoby s poruchami binokulárního vidění.

Z této klasifikace mimo jiné také jasně vyplývá možný způsob oslovení či označení jedince se zrakovým postižením. Korektní je pojem nevidomí, ovšem mluvit o člověku jako slepém či slepci je považováno za nevhodné až urážející (Regec, Stejskalová, 2012).

Mezi osoby nevidomé se řadí děti, dospělí i osoby seniorského věku, kteří nemají možnost získávat informace prostřednictvím zraku, což je v důsledku omezuje ve všech oblastech života. Z tohoto důvodu využívají náhradních smyslů, hmatu a sluchu, ale také kompenzačních činitelů, které jim s doplněním informací pomáhají. Základem písemné komunikace je stále šestibodové Braillovo písmo. V současné době však existují mobilní telefony a počítače se speciálním hardwarem a softwarem, které umožňují osobám se zrakovým postižením snadnější vzdělávání, pomoc při sebeobsluze, pohybu a napomáhají aktivnímu trávení volného času. V oblasti sebeobsluhy může výrazně pomoci colortest s hlasovým výstupem a volný čas nevidomých lze zpříjemnit výletem na tandemovém kole. Mezi klasické pomůcky patří bílá hůl, která výrazně napomáhá k prostorové orientaci a samostatnému pohybu (Ludíková in Hutýrová, 2014).

Mezi hlavní funkce bílé hole patří:

- **orientační** - „prodloužená ruka“ nevidomého, umožňuje vyhledávat orientační body, důležitá místa na trase nebo rozeznávat povrch (obrubníky, reliéfní dlažbu apod.),
- **ochranná** – upozorňuje na možnou překážku,
- **signalizační** – označuje osoby se zrakovým postižením,
- **opěrná** – opora pro starší osoby se zrakovým postižením.

Bílá hůl má i několik konstrukčních variant. Existují hole neskládací, skládací, teleskopické a kombinované (Stejskalová, Regec, 2012). K přesunům z místa na místo lze využít také

vodícího psa nebo průvodce. Uvedených pomůcek využívají dle situace a potřeby i osoby s dalšími stupni zrakového postižení.

Osoba se sluchovým postižením

„Za sluchové postižení považujeme sociální důsledek takové ztráty sluchu, kterou již není možné plně kompenzovat technickými pomůckami a která již tedy negativně ovlivňuje kvalitu života člověka.“ (Langer in Hutýrová, 2014, s. 65). Lidé od narození neslyšící nebo lidé se získaným sluchovým postižením přichází o 60% informací, což způsobuje jistou komunikační bariéru a omezení sociálních vztahů, problémy v orientačních schopnostech a také negativní vliv na vývoj myšlení (Slowík, 2007).

Sluchové vady a poruchy vychází z organického poškození nebo funkčního porušení kterékoliv části sluchového analyzátoru, periferní nebo centrální části a jsou ovlivněny nejen dobou a místem vzniku, ale také rozsahem sluchové ztráty. Podle intenzity sluchové ztráty lze rozlišovat **osoby nedoslýchavé, se zbytky sluchu, neslyšící a ohluchlé** (Potměšil in Ludíková, 2005).

Možnosti kompenzace a terapie sluchových vad a poruch spadají do oblasti medicíny. V současné době se u vhodné skupiny osob využívá operačního řešení, a to kochleárních implantátů. Jednou z možností jsou také sluchadla, po funkční i desingové stránce dnes již na vysoké úrovni. Existují sluchadla kapesní, brýlová, závěsná... Ne vždy jde však sluchovou ztrátu kompenzovat. Důležitou roli v životě člověka se sluchovým postižením hrají také nejrůznější technické pomůcky. Jedná se o počítače, budíky se světelnou a vibrační signalizací, zesilovače televize, signalizátory dětského pláče...

Ztráta sluchu výrazně zasahuje do života člověka a způsobuje jistou komunikační bariéru, jejíž překonání je náročné. Intaktní společnost k dorozumívání využívá orální řeč, zatímco část neslyšících znakový jazyk. Martínková (in Regec, Stejskalová, 2012, s. 83) jej definuje jako *„vizuálně-motorický komunikační prostředek verbální komunikace.“* Znakový jazyk je tedy systém pohybů rukou a doplňujících výrazových mimických prvků. Intaktní populace ke komunikaci s neslyšícími využívá často znakovanou češtinu, která se od znakového jazyka liší zachovanou běžnou mluvenou češtinou doplněnou o odpovídající znaky českého znakového jazyka. Odhláskování cizích slov a jmen, pro které výraz

ve znakovém jazyce není, napomáhá daktyl nazývaný také jako prstová abeceda (v České republice se užívá jednoruční a dvouruční prstové abecedy). V minulosti byla nad vizuálně-motorickými prostředky globálně upřednostňována orální metoda. Z části i z tohoto důvodu přední místo v běžné komunikaci zaujímá odezírání. Jedná se o vizuální vnímání informací a chápání jejich obsahu z pohybů mluvidel a výrazu obličeje. Odezírání je ovšem náročná činnost, neboť počet kinémů⁸ neodpovídá počtu fonémů českého jazyka (Martínková in Regec, Stejskalová, 2012).

Osoby s kombinovaným postižením

Slowík (2007, s. 147) definuje kombinované postižení jako „*sdružení dvou a více různých vad nebo poruch u jednoho člověka.*“ Kombinovaná postižení jsou často zapříčiněna genetickými vlivy, chromozomálními aberacemi, poškozeními mozku a dalším, což se projevuje formou syndromů. Mezi ně je řazena dětská mozková obrna, Downův syndrom, Edwardsův syndrom, CHARGE... Jednotlivé vady se mohou různě kombinovat a někdy není snadné určit primární postižení (Ludíková, 2005).

1.3 Specifika komunikace s osobami se zdravotním postižením

Termín komunikace pochází z latinského slova „*communicare*“ – spojovat a je využíván v mnoha vědních oborech. Nejčastěji však jde o předávání informací mezi komunikátorem a komunikantem, kdy komunikátorem se rozumí ten, kdo informace předává, a komunikantem ten, kdo je přijímá. Důležitou součástí komunikace je umění jednotlivé zprávy správně dekodovat, a tak pochopit jejich obsah (Mikulaščík, 2003). Komunikace mezi lidmi je složitý proces a je často příčinou i mnoha nedorozumění, zvláště když se k ní přidají specifika osobnosti člověka.

Mnoho odborníků se ve svých publikacích zabývá strategiemi přístupu k lidem s postižením. Zaměřují se na specifika komunikace, neinformovanost intaktní populace, rovnocennost, vzájemný kompromis a porozumění. Vztahům mezi pomáhajícím odborníkem a klientem se podrobně věnuje Libor Novosad, který se i obecně zabývá poradenskou činností. Existuje také nepřeberné množství knih určených speciálním pedagogům, učitelům

⁸ Pohyby mluvidel, které při odezírání přebírají funkci signálů mluvené řeči.

i laické veřejnosti s konkrétními tipy, jak s lidmi s postižením komunikovat a čeho se naopak vyvarovat.⁹ Většina publikací vzniká v rámci projektů s cílem přiblížit intaktní populaci osoby se zdravotním postižením a docílit tak snadnějšího začlenění těchto osob do společnosti. Publikační činnosti se věnují i občanská sdružení a nadace, které vytváří informační letáky, brožury, několikastránkové manuály a příručky. Např. nadace Olgy Havlové (2009) vydala příručku *Jak komunikovat... aneb mám spolužáka se zdravotním postižením*, která je velice vhodně zpracovaná i pro žáky základních škol.

Jednotlivé přístupy v komunikaci závisí na míře a druhu postižení, proto se diplomová práce bude zabývat specifiky každé skupiny osob s postižením v samostatném odstavci. Přesné návody, jak komunikovat s OZP, neexistují. Jisté je, že schopnost komunikace s druhým člověkem souvisí i s vlastním sebepoznáním a úrovní emocionální inteligence (Regec, Stejskalová, 2012).

Komunikace s lidmi s tělesným postižením by nikdy neměl ovlivnit haló-efekt, předsudky nebo mylné představy, např. že všichni lidé s tělesným postižením mají narušenou komunikační schopnost i některé smysly. Ve skutečnosti je nejvíce odlišuje hlavně nahlížení na svět z pozice vozíku. Dorozumívání nebývá problémem, jestliže jsou dodržována základní pravidla slušného chování. Není vhodné hovořit ve stoje nad sedícím nebo se domlouvat pouze s doprovodem dané osoby. Osoby s tělesným postižením využívají mnoho kompenzačních pomůcek, se kterými v některých situacích potřebují pomoci. S pomůckami lze manipulovat pouze po předchozí domluvě a nikdy je není vhodné přesunovat z dosahu majitele (srov. Slowík, 2010; Regec, Stejskalová, 2012).

Komunikace s lidmi s mentálním postižením je vždy závislá na závažnosti postižení a z toho vyplývající narušenou komunikační schopností a mnoha dalšími faktory. Za základ úspěšné komunikace lze obecně považovat vhodný výběr tématu a přiměřených komunikačních prostředků. V případě osob s mentálním postižením to znamená reagovat spíše na jimi nabízená témata a využívat konkrétní slova, nekomplikované věty a jednoduchá

⁹ Jedná se např. o publikace: *Komunikace s lidmi s postižením* – Slowík; *Komunikace a lidé se specifickými potřebami* – Regec, Stejskalová; *Specifika komunikace s osobami se speciálními vzdělávacími potřebami* – Ludíková, Kozáková nebo *Komunikace a lidé se smyslovým postižením* – Jurkovičová a kol., a mnohé další.

souvětí. Sdělení by se měla vyhnout cizím slovům a abstraktním výrazům, kterým by adresát nemusel rozumět. I přesto je v komunikaci vhodné si ověřovat, zda člověk s postižením rozumí, ale neovlivňovat ho sugestibilními otázkami. Osoby s mentálním postižením je třeba oslovovat přímo, nijak nesnižovat jejich důstojnost a brát je jako rovnocenné komunikační partnery (srov. Slowík, 2010; Regec, Stejskalová, 2012).

Z části rozdílný přístup chování **v komunikaci** lze najít v dorozumívání se **s osobami se zrakovým postižením**. Při setkání s nevidomými je vhodné iniciovat prvotní oslovení, je-li třeba i s představením, aby komunikační partner nemusel dlouze přemýšlet, odkud daný hlas zná. V rozhovoru by se mluvčí měl vždy orientovat přímo na nevidomého a ne na jeho průvodce. Není nutné se vyhýbat pojům: uvidíme, koukni se nebo na viděnou. Naopak slova toto nebo támhleten jsou pro nevidomé bez vizuální percepce velice těžko srozumitelná. V doporučeních odborníků je kladen důraz také na nutnost cílené verbalizace pocitů, postojů a gest, ale také na nevhodnost manipulace bez souhlasu druhého člověka (Slowík, 2010).

Svá specifika má také **komunikace s lidmi se sluchovým postižením**. Komunikační bariéry závisí na hloubce a typu konkrétní sluchové vady, ale také na ochotě člověka komunikovat s ostatními. Lidé se sluchovým postižením se dorozumívají řečí nebo vlastním komunikačním systémem – znakovým jazykem. Orální komunikace vyžaduje od neslyšícího i odezírání, které je velice náročné a ne všichni jsou v něm úspěšní. Osoby s těžšími sluchovými vadami disponují menší slovní zásobou, nedokáží správně využívat modulační faktory, přetrvává u nich nedokonalá výslovnost hlásek a obtížně zvládají gramatická pravidla. To vše se odráží v jejich komunikaci. Společnost se mnohdy domnívá, že neslyšící mají mimo jiné i snížený intelekt, ovšem jejich problémy s abstrakcí, které k těmto domněnkám vedou, souvisí s jiným rozvojem vnitřní řeči. Při komunikaci s nimi je nutné dodržovat několik pravidel. Pokud je neslyšící schopný odezírat, je vhodné ho případně i dotykem upozornit na nadcházející sdělení. Důležité je dodržovat takovou vzdálenost komunikačních partnerů a jejich postoj, aby na sebe viděli a měli oči ve stejné úrovni. Zásadní je také dostatečné osvětlení tváře mluvčího. V některých případech je i dobré pomoci si tužkou a papírem, znakovým jazykem, prstovou abecedou nebo případně využít online tlumočnických služeb, se kterými lze pracovat i v běžných komunikačních situacích. Zvýšení

hlasu úspěšnosti nepřispěje, naopak využití vhodných výrazů obličejové a nápadnější gestikulace je vítána. Ovšem není nutné nic přehánět (Slowík, 2010).

2 INTEGRACE DO SPOLEČNOSTI

V souvislosti s lidmi se zdravotním postižením se velice často hovoří o začleňování těchto osob do společnosti. S tím jsou úzce spojeny termíny integrace a inkluze. Tato kapitola poskytuje vymezení jednotlivých termínů, shrnuje postavení OZP v historickém kontextu, snaží se nastínit aktuální postavení a ukázat možnosti, jak podpořit začlenění osob s postižením díky působení na žáky školního věku.

2.1 Termín integrace

Integrace vychází z lat. *Integer* = nenarušený – ucelení, sjednocení, spojení a znamená znovu vytvoření celku (Sovák, 2000). „*Pojmem sociální integrace označujeme proces rovnoprávného společenského začleňování specifických minoritních skupin (jako jsou např. etnické a národnostní skupiny, zdravotně postižení a staří občané, sociálně nepřizpůsobiví lidé) do vzdělávacího i pracovního procesu a do života společnosti.*“ (Novosad, 2009, s. 18). Je to tedy oboustranná snaha začlenění jedince do společnosti s využitím speciálních prostředků, podpory a snahy odstraňovat bariéry. Původně lze ovšem rozlišovat dva základní směry:

- a) **Asimilační směr** - pro člověka s postižením znamená přizpůsobení se většině společnosti, která určuje pravidla, a popření své vlastní identity. Je tedy záležitostí konkrétního jedince.
- b) **Koadaptační směr** – jedná se o společný problém osob s postižením a intaktní populace. V tomto případě se společnost snaží o podporu mnoha opatřeními, jako je odstraňování bariér apod. Výsledkem je život jeden pro druhého (srov. Sovák, 2000; Slowík, 2007).

Naopak v inkluzi lze spatřovat jistý posun. Slowík (2007, s. 32) ji definuje jako „*nikdy nekončící proces, ve kterém se lidé s postižením mohou v plné míře zúčastňovat všech aktivit společnosti stejně jako lidé bez postižení.*“ V jejím rámci je využíváno běžných metod a prostředků. Inkluze předpokládá, že jedinec nebyl nikdy ze společnosti vyřazen, a tak do ní nemůže být zpátky zahrnut. Cílem není zbavit člověka jeho výjimečnosti a ani ho přizpůsobit

většinu. Je velice komplikované říci, zda se v konkrétní situaci jedná o inkluzi či ne. Tento stav závisí na přijímání jedince společností a na jeho samotném prožívání reality. Inkluze se úzce váže k schopnosti sociální interakce, účasti na společenství lidí, míře nezávislosti, kvalitě života... (Stacy, 2014). V oblasti vzdělávání Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy aktuálně více preferuje termín „společné vzdělávání“.

2.2 Postavení osob se zdravotním postižením v historickém kontextu

Od pradávna lidé toužili zbavit se jednou provždy všech nepříjemných nemocí a podobných trápení, která je sužovala a omezovala v životě po společenské, ekonomické či jiné stránce. Právě s tím úzce souvisí i přístup společnosti k OZP, který se vyvíjel během dějin nejrůznějšími směry. Mnozí autoři se pokusili o rozčlenění dějin na jednotlivé etapy lišící se právě přístupem k lidem s postižením.

V této podkapitole bude věnován prostor periodizaci Sováka, Titzla a Kohena. Velice známá a ve školách vyučovaná periodizace vztahu společnosti k lidem s postižením z roku 1972 je periodizace Miloše Sováka, která je spojena s představou, že vztah k lidem s postižením se vyvíjí k lepšímu. Podle Titzla ale bohužel v Sovákově členění chybí jednotící znak, který by mohl hodnotit objektivně jednotlivá období, a tak jasně určoval posun vpřed (Titzl in Vojtko, 2005).

Periodizace Miloše Sováka

a) Represivní stádium

Je považováno za období starověku, kdy se společnost úmyslně zbavovala lidí slabých, nemocných a postižených. A to buď opuštěním, odložením nebo zabitím bezprostředně po porodu. Např. v římských zákonech měl otec rodiny právo zabít narozené dítě, které se jevilo jako příliš nemocné nebo postižené.

b) Zotročovací stádium

Období, kdy lidé s postižením byli využíváni k práci a žebrání. Např. nevidomí byli přivazováni k veslům a děti s na první pohled viditelnými vadami posílány na žebrotu.

c) Charitativní stádium

Vyznačovalo se křesťanskou péčí o potřebné a chudé. Lidem s postižením byl poskytnut azyl v kostelích a péče ve špitálech při klášterech.

d) Stádium renezančního humanismu

Myslitelé se snažili o zlidštění vztahu k lidem s postižením.

e) Rehabilitační stádium

Lidem se zdravotním postižením byla poskytována lékařská péče a společnost se snažila o zapojení těchto lidí do pracovního procesu.

f) Socializační stádium

V duchu socialistického humanismu se provádělo začleňování osob s postižením do společnosti a zaměstnání.

g) Prevenční stádium

Období snahy předcházet u jedinců vadám, nemocem a jiným problémům (Sovák, 1980).

Na rozdíl od Sováka Titzl (in Vojtko, 2005) poukazuje na existující historické výzkumy, ze kterých se zjistilo, že už před naším letopočtem se lidé starali o své blízké. Podle kosterních a jiných nálezů je v současnosti potvrzeno, že žili lidé s chorobami páteře nebo praktickou hluchotou. Naopak upozorňuje na několik negativních příkladů z nedávné minulosti. Na počátku 19. století bylo možné se legálně zbavit nechtěných, nemocných a postižených dětí a odložit je do tajně zřizovaných nalezinců, kde byla téměř 78% úmrtnost.

Titzl tedy navrhuje jiné členění. Rozděluje historii na dvě stádia a to:

a) Stádium předinstitucionální

Období neorganizované péče, kdy každý z národů měl nastavené své společenské normy a zákony, podle nichž se zacházelo i s osobami s postižením. Nejednalo se však o cílenou a institucionální péči. Jinak se s těmito lidmi zacházelo v Říme, v Egyptě nebo na Islandu.

b) Stádium institucionální

Stádium, ve kterém se poskytuje pomoc, péče, ubytování, vzdělávání institucionální formou. Titzl (in Vojtko, 2005) sem řadí jak prvopočáteční možnosti azylu osobám

s postižením, tak etapu členění jedinců s postižením dle cílových skupin kvůli léčebnému a výchovnému charakteru. Vyčleňuje ale i poslední etapu, kdy dochází k odklonu od speciálních institucí, kdy se podporuje život jedinců s postižením v neústavní péči.

Své rozdělení nabízí také **Kohen - Raz**, který se zaměřuje na náboženskou rovinu jednotlivých epoch.

a) Epocha předmonoteistická

Každý národ se řídí svými zákony. Přístupy jednotlivých společností k lidem se zdravotním postižením se velmi liší.

b) Epocha monoteistická

Období, kdy lidé věří v jednoho Boha. Dítě je vnímáno jako obraz Božího stvoření a jedinci kvůli své víře prokazují milosrdenství bližním. Pro potřebné jsou také zřizovány azyly.

c) Epocha vědeckého uchopení problému

Etapa začínající po francouzské revoluci, kdy se významně rozvíjela medicína. Vzdělání se snaží přistupovat k lidem s postižením ze speciálně odborných hledisek. OZP jsou soustřeďovány ve zdravotnických institucích, aby se léčily nebo dožily v chorobinci.

d) Epocha existenciální autonomie

Od roku 1970 je i postižené dítě svébytným subjektem, člověkem, který o sobě spolurozhoduje, i když potřebuje speciální podporu (Kohen - Raz, 1991 in Vojtko, 2005).

Ani jedna z uvedených periodizací se nezmiňuje o období 2. světové války a nacismu, kdy docházelo k vážným zločinům páchaným na lidech s postižením a lidech s nedostatečnou genovou vybaveností.

V době nacismu¹⁰ bylo v ústavech zlikvidováno nebo záměrně sterilizováno několik statisíců lidí s tělesným, mentálním nebo smyslovým postižením. Často se toto hromadné ničení lidských životů označuje nevhodným slovním spojením eutanázie zdravotně postižených v nacistické říši nebo také milosrdná smrt. Zdravotně postižení byli převáženi

¹⁰ Totalitní ideologie oficiálně uplatňovaná diktaturou v Německu v letech 1933–1945.

autobusy do ústavů likvidace jako např. Brandenburg, Grafeneck, Hartheim nebo Sonnenstein u Pirny a po té hromadně usmrceni. Rodičům byl pak zaslán dopis o oznámení úmrtí jejich dítěte např. na zánět pohrudnice. Někteří jedinci se zdravotním postižením dostávali snížené dávky jídla s lékem Luminalem, po němž zeslábli natolik, že nedokázali polykat (Michalík, 2013).

V periodizacích se také příliš nehovoří o nedávné minulosti, období socialismu či komunismu v letech 1948 až 1989 nebo o změnách po roce 1989. Přitom tyto roky jsou často považovány za důležité mezníky našich dějin, po nichž došlo k zásadním změnám v přístupu k osobám se zdravotním postižením v České republice.

V 50. - 60. letech 20. století se na našem území velmi intenzivně rozvíjí institucionální podmínky pro vzdělávání a sociální péči pro děti a dospělé se zdravotním postižením. Přispěl k tomu i vznik oboru speciální pedagogika. Velikou výhodou institucionální péče byla koncentrace dostupných rehabilitačních a kompenzačních pomůcek v ústavech. Odborníci se domnívali, že právě rozřazením dětí s postižením do daných institucí mohou být využity odpovídající metody a postupy a vzdělávací proces bude tak snadnější a efektivnější. Avšak do ústavů byli umisťováni lidé s různou diagnózou, která ne vždy odpovídala správnému zařazení. Tyto osoby pak byly mnohdy hromadně zbaveny, řečeno dnešní terminologií, způsobilosti k právním úkonům bez předchozího důkladného přezkoumání.

V této etapě je často vyzvedávána práce specialistů, kteří se zasloužili o vznik odborných učebnic a metodik pro práci s dětmi se zdravotním postižením. Otázkou je, zda nepřirozené odebrání a umístění dětí do ústavů nebo týdenních internátních zařízení, kde žily mnohdy v nedůstojných podmínkách, bylo v tehdejší společnosti tím nejlepším řešením a zda si s sebou i nadále neneseme pozůstatky tohoto období. Jak hovoří jeden z odborníků zabývající se integrací: „*Nepřirozenou segregací obou skupin občanů (zdravých i postižených), byl prohlubován pocit vzájemné odtažitosti a nepochopení.*“ (Michalík, 2013, s. 44). Majoritní společnost se na účet jedinců se zdravotním postižením vyjadřovala hanlivě, urážlivě a s opovržením a tyto termíny jsou dodnes společnosti známé (Michalík, 2013).

Michalík (2011) v knize Zdravotní postižení a pomáhající profese přidává k periodizacím jednotlivé fáze vývoje v České republice po roce 1989 a snaží se o vymezení

současného postavení zdravotně postižených ve společnosti. Dané období rozčlenil do čtyř etap:

a) Počáteční etapa (1990 – 1992/1993)

Jedná se o období zásadních změn. Objevují se nestátní sdružení a budují se nová zařízení pro podporu osob se zdravotním postižením. Vzniká Vládní výbor pro zdravotně postižené občany.

b) Devadesátá léta (1993 – 1998/1999)

Dochází k ustálení organizací pro osoby se zdravotním postižením a profesionalizaci výkonu státní správy. Jsou novelizovány právní normy.

c) Konec devadesátých let – 2007

V tomto období dochází ke snížení dynamiky řešení. Ovšem vzniká Národní rada osob se zdravotním postižením ČR.

d) 2008 – současnost (Michalík, 2011).

O této etapě je blíže pohovořeno v podkapitole Aktuální postavení osob se zdravotním postižením ve společnosti.

Přístup k osobám se zdravotním postižením v historickém kontextu je velice širokým tématem, na které se dá nahlížet různými pohledy. Sovákovo pojetí je spíše vertikálním pohledem na problematiku, kdy v uplynulých 20 letech byla skutečně snaha řešit jednotlivé oblasti života OZP s úmyslem zlepšit podmínky jejich života. Michalík navrhuje spíše horizontální nahlížení. Otázkou je, zda se skutečně člověk posunul vpřed? *"Nucená sterilizace (Švédsko), vynucená segregace a vyloučení ze společnosti v zemích bývalého tzv. východního bloku nebo v současnosti se objevující snaha o zastřenou likvidaci lidských plodů nesoucích skutečná či domnělá zdravotní postižení je jen pokračováním stejného myšlenkového konceptu."* (Michalík, 2013, s. 48).

Není možné tvrdit, že člověk se v některé z historických etap choval pouze sobecky anebo citlivě pečoval o své blízké. Ale z dějin je zřejmé, že společnost na kultivaci vztahu k osobám s postižením pracuje tisíce let a je to stále nekončící proces. *„Jakmile se však jen na okamžik přestane v kultivaci vztahu silnějších k slabším, vynoří se vzorce jednání, které*

bychom velice rádi považovali za dávno překonané. Tento svár nesený lidmi minulých generací dospěl až k nám a my jej předáváme svým následovníkům, aby dál procházel dějinami.“ (Titzl in Vojtko, 2005, s. 11).

2.3 Aktuální postavení osob se zdravotním postižením ve společnosti

Významnou roli v životě člověka hraje několik oblastí, které zároveň souvisí s postavením jedince ve společnosti. Je to rodina, edukace, pracovní uplatnění a smysluplné využívání volného času.

Zajímavé informace o této problematice a zároveň srovnání s rokem 2007 přineslo Výběrové šetření osob se zdravotním postižením v roce 2013 (dále je VŠPO 13) Českého statistického úřadu a Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR, jehož cílem bylo zjistit počet obyvatel se zdravotním postižením, jejich vzdělanostní úroveň, rodinný stav, bydlení a zdravotní situaci. Podle výsledků VŠPO 13 žilo v ČR celkem 1 077 673 osob se zdravotním postižením, z nichž nejpočetnější skupinou jsou lidé nad 60 let. Šetření ukázalo, že v běžném domě nebo bytě žije až 80% zkoumaných osob, zbylých 20% pak v zařízeních sociálních péče. Nejvíce OZP žije v rodině ve vztahu ženatý/vdaná, což je 41%. Dále pak 18,7% z nich partnera nemá. V šetření uvedlo 77% společností, že zaměstnávaly OZP, ovšem pouze čtvrtina z nich splňovala 4% podíl na celkovém počtu zaměstnanců. Podle VŠPO 13 jsou nejpočetnější skupinou nepracující důchodci (69%). Srovnají-li se ovšem pouze věkové skupiny od 15 do 59 let, sníží se procento nepracujících důchodců na 40%. Naopak celkový počet zaměstnaných samostatně výdělečně činných a pracujících důchodců je téměř procentuálně srovnatelný. Výběrové šetření se také zaměřilo na potřebu speciálních pomůcek a rozsah potřebné péče. Pomoc OZP je poskytována v 76,5% případů a nejčastěji je realizována nejbližšími příbuznými (Výběrové šetření osob se zdravotním postižením, 2013).

Aktuální postavení a kvalitu života osob se zdravotním postižením ovšem nelze vyčíst pouze z tabulek a číslic šetření. Podle Jesenského (2000, s. 81) lze kvalitu života jedince všeobecně chápat „jako úroveň fyzických, psychických a sociálních aktivit člověka ve vztahu k jeho ekosystému.“ Týká se hlavně naplnění životních potřeb a spokojenosti v životě.

Rodina

Narození dítěte s postižením je pro rodinu velice obtížnou situací nejen po psychické stránce, se kterou se musí postupně vypořádat. Nejprve u rodičů dochází k šoku a popírání diagnózy dítěte, kdy čekají na zázrak nebo probuzení ze zlého snu. V tuto chvíli je důležité, aby odborníci poskytli dostatek informací a jednali s rodiči velice citlivě. Poté nastupuje fáze vyrovnávání se s problémem, v níž často dochází k hledání viníka. Manželé se tak mezi sebou obviňují a hrozí velké riziko rozpadu rodiny. Poslední fází je smíření a realistický náhled na věc, kdy rodina získává ztracenou rovnováhu. Bohužel ne všechny rodiny do této fáze dospějí.

Funkčnost rodiny je pro každého člověka obecně velmi důležitá. Každé dítě potřebuje rozvíjet svoji osobnost, mít zajištěné základní, vztahové a emocionální potřeby apod. Nezastupitelné místo má i výchova dítěte. Tak jako u dětí intaktních ani u dětí s postižením není správná protekcionalistická nebo příliš perfekcionalistická výchova. Ne všechny děti ovšem vyrůstají ve své primární rodině. Existují možné alternativy rodinné péče, jako jsou dětské domovy nebo domovy pro osoby se zdravotním postižením (Slowík, 2007).

Vzdělávání

Podle Úmluvy o právech dítěte má každé dítě právo na vzdělání. Vzdělávání je v České republice legislativně zakotveno v zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění pozdějších předpisů a dále pak pro žáky se zdravotním postižením ve vyhlášce č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Žáci s postižením se mohou vzdělávat v hlavním vzdělávacím proudu nebo školách speciálních, zřízených pro určitý druh postižení. V současnosti je snaha o začlenění maximálního počtu těchto žáků do běžných škol a o podporu společného vzdělávání. S tím souvisí i připravované změny od 1. 9. 2016, konkrétně novela školského zákona č. 82/2015 Sb. a provádějící vyhláška č. 27/ 2016 Sb. a změny RVP, kdy dojde ke zrušení přílohy pro lehké mentální postižení.

Pracovní uplatnění

Zaměstnání v životě člověka hraje významnou roli. Poskytuje mu ekonomickou nezávislost, je to prostředek seberealizace a také vytváří a rozvíjí sociální interakci člověka. V případě OZP je to i jeden ze způsobů začlenění do společnosti (Krejčířová, Kozáková, 2013). Pro OZP je často velice těžké uplatnit se na volném trhu práce, a tak potřebují určitou podporu společnosti. Podle zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. se OZP poskytuje zvýšená ochrana na trhu práce. OZP mají nárok na pracovní rehabilitaci, kterou zabezpečuje krajská pobočka úřadu práce. Pracovní rehabilitace se zaměřuje na získání a udržení pracovního místa, na praktickou přípravu na zaměstnání, poradenskou činnost a další. Konkrétně se jedná o podporu osob, které jsou uznány za invalidní v 1., 2. nebo 3. stupni. OZP se mohou uplatnit na volném trhu práce nebo využít alternativní formu chráněného pracovního místa (zákon č. 435/2004 Sb.).

Volný čas

Volný čas neustále nabývá na významu a je důležitou součástí života nejen intaktní společnosti, ale také lidí s postižením. Podle Pávkové (1999, s. 15) je možno jej „*chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.*“ V současnosti existuje stále více alternativ, jak trávit volný čas aktivně. Díky odstraňování bariér není imobilita překážkou k účasti na běžných kulturních akcích, neboť jsou instalovány nájezdní plošiny a budovány bezbariérové přístupy do divadel a muzeí, ale i kaváren či obchodů. OZP mohou jít plnohodnotně do kina, neboť existují filmy s verbálním komentářem. Největším tvůrcem filmů s audio popisem je občanské sdružení APOGEUM, které se této činnosti věnuje již od roku 2002.¹¹ Naopak skryté titulky při sledování televizních pořadů mohou využít diváci neslyšící. Není ani novinkou, že lidé s mentálním postižením se ve svém volném čase stávají herci každoročně vystupujícími v divadle nebo na festivalech. Ideálním prostředkem pro zapojení osob se specifickými potřebami jsou různé zájmové činnosti či kroužky, výlety a sportovní akce. Pro děti a dospívající se nabízí možnosti letních a příměstských táborů. Vhodnými vzdělávacími možnostmi i pro starší mohou být jazykové kurzy.

¹¹ Více informací lze nalézt na: <http://www.apogeum.info/clanky/25/Filmy/>

2.4 Zajímavé projekty na podporu integrace osob se zdravotním postižením

V této kapitole bude krátce představeno několik vybraných projektů a výstav zaměřených na podporu začleňování osob se zdravotním postižením do společnosti, které byly alespoň okrajově určeny žákům základních škol. Některé z nich již proběhly, na jiných se neustále pracuje.

Mnoho výukových materiálů pro 2. stupeň základních škol a pro střední školy poskytuje od roku 2013 projekt nadace SIRIUS, Chodicilide.cz, který mimo jiné uskutečnil také zážitkový program formou workshopů přímo ve školách. V roce 2015 Chodící lidé zrealizovali průzkum s názvem (Ne)spokojenost s materiály pro výuku o životě s postižením, který poukázal na to, že materiálů je málo anebo nejsou dostatečně kvalitní. Do celkového projektu jsou zapojeni např. i odborní asistenti Univerzity Palackého v Olomouci, jako je Mgr. Adéla Hanáková, Ph.D. nebo PhDr. Kateřina Kroupová, Ph.D. (rozená Stejskalová). Více informací lze získat na odkazu: <http://chodicilide.cz>.

Pro stejnou věkovou kategorii byla v roce 2011 vytvořena také učební opora Výuka k různosti, která se zabývá diverzitou obecně, ale také žákům přibližuje jednotlivé typy zdravotního postižení pomocí příběhů a úryvků z knih, videí, křížovek a diskuzí. Jejím cílem bylo zlepšení podmínek pro integraci žáků se zdravotním postižením do mainstreamového vzdělávání. Na vytvoření se podíleli: Doc. Mgr. et. PaedDr. Jan Michalík, Ph.D., Mgr. Adéla Hanáková, Mgr. Kateřina Jeřábková, Ph.D., Mgr. Kateřina Stejskalová, Ph.D a další.

S podobnými záměry reaguje na situaci ve společnosti a aktuální výzvy jeden ze vzdělávacích programů společnosti Člověk v tísni, Jeden svět na školách. Poskytuje atraktivní formou, prostřednictvím filmů, diskuzí a výukových aktivit, témata lidských práv, mediálního vzdělávání, ale také sociální problematiky. V této oblasti je zpracováno domácí násilí, závislosti, sociální vyloučení, šikana a život s postižením nebo nemocí. Jeden svět na školách připravil také sedm témat týkajících se osob se zdravotním postižením, které jsou určeny dětem již od 8 let. Jedná se o Alzheimerovu chorobu, Tourettův syndrom, autismus, demenci, tělesné, sluchové a mentální postižení.

Na území České republiky jsou na téma začleňování osob se zdravotním postižením do společnosti pořádány také zajímavé výstavy. V roce 2014 se v Brně a v Praze uskutečnila zážitková výstava pro děti i dospělé s názvem Naše cesta. Výstava byla zdarma a poskytovala možnost vyzkoušet si pohyb bez kontroly zraku, s omezenou hybností nebo bez možnosti vnímat zvukové signály. Seznamovala s pomůckami a nástroji OZP a nabízela možnost popovídat si s průvodci, kteří život s postižením znají z vlastní zkušenosti (dostupné z <http://vystavanasecesta.cz>, dne 19. 2. 2016).

Od roku 2013 do ledna 2015 také probíhala v Olomouci Neviditelná výstava, která přibližovala život nevidomých na vlastní kůži. Zúčastnili se jí i mnozí žáci olomouckých základních škol (dostupné z <http://www.neviditelnaolomouc.cz/>, dne 19. 2. 2016).

Z materiálů a výstav, které zde byly představeny, není určeno téměř nic přímo žákům 1. stupně základních škol. Některé jsou směřovány široké veřejnosti, tedy i dětem. Další by se musely k využití pro tyto žáky značně zjednodušit.

3 ŽÁK STŘEDNÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

V období středního školního věku hraje pro žáka důležitou úlohu rodinné prostředí a instituce školy, kde současně tráví nejvíce času a má zde mimo jiné mnoho možností k rozvoji své osobnosti a k prohlubování sociálních kompetencí. V tomto prostředí se také často blíže poznává s lidmi se zdravotním postižením, které měl možnost dříve potkávat pouze na ulicích. Otázkou je, jak na jedince se zdravotním postižením děti pohlížejí? Mnohé vychází ze zvláštností a specifik právě středního školního věku.

3.1 Obecná charakteristika dítěte středního školního věku

„Střední školní věk trvá od 8-9 let do 11-12 let, tj. do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň základní školy a začíná dospívat.“ (Vágnerová, 2000, s. 148). Střednímu školnímu věku podle Vágnerové (2000) předchází mladší školní věk a následuje starší školní věk. Střední školní věk bude pro srozumitelnost využíván v celé práci.

Žák středního školního věku prožívá období, kdy se vypořádá se vstupem do školy a pozvolna se připravuje na období dospívání. V oblasti růstu a proporcionality se dítě nachází po období první vytáhlosti, tedy v období pomalého a klidného růstu, kdy již ovšem začíná celkové tvarové rozlišování kostry těla chlapců a dívek. Nejedná se však ještě o vývoj druhotných pohlavních znaků, ale o tvar pánve, ramen či lebky. První skutečné známky puberty se vyskytují u dívek až na konci tohoto období (Machová, 2002).

3.2 Specifika dítěte středního školního věku

Střední školní věk se vyznačuje určitými specifiky v oblasti vývoje motoriky, poznávacích procesů, ale i ve vývoji emocionálním a sociálním (srov. Vágnerová, 2000; Machová, 2002; Šimíčková-Čížková, 2010).

V oblasti motoriky dítě v tomto období nabývá jistoty a lehce získává pohybové dovednosti. Rádo jezdí na kole, plave a hraje skupinové pohybové hry (Machová, 2002).

Postupně se u žáka rozvíjí i smyslové vnímání, paměť a myšlení. Žák v zadaných úkolech využívá spíše konkrétních logických operací (Vágnerová, 2000). Dokáže od sebe

odlišovat nepodstatné detaily a podstatné znaky. Umí nahlížet na skutečnost z více hledisek. Spíše se drží reality a ve svých představách pracuje s možnostmi, se kterými se dosud setkal. Postupně ovšem přibývá i schopnost abstraktního myšlení (Petrová in Šimíčková-Čížková, 2010).

V tomto věku žáci ještě nemají vyhraněné zájmy. Často je zaujmou věci nápadné a zajímavé. Postupně si však začínají vytvářet různé sbírky a specializovat se na určitou oblast (sport, historie, technika...) Zájmy žáků jsou však ve velké míře ovlivněny rodiči a školou (Machová, 2002).

3.3 Žák středního školního věku ve vztahu k osobám se zdravotním postižením

Žák středního školního věku má svá specifika i v oblasti emocionální a sociální. Pomalu opouští subjektivní egocentrický pohled na svět a zaujímá více decentralizovaný postoj, který mu umožňuje lepší pohled na sociální realitu i na sebe samého. Dítě začíná přemýšlet o jiných lidech, uvědomuje si jejich potřeby a dokáže vidět svět pohledem druhého člověka. Na lidech si všímá nejprve zevnějšku, hlavně oblečení a nápadných znaků. Postupně hodnotí i jeho projevy podle toho, zda jsou mu příjemné či nikoliv. Žák středního školního věku má tendenci odmítat odlišnosti druhých, raději se drží stereotypů. Lidé, kteří nenaplnují dětská očekávání, vzbuzují u dětí nejistotu a odmítání (Vágnerová, 2000).

Podle výzkumů si již děti od tří let věku uvědomují rozdíly mezi lidmi (běloši – černoši, děti s postižením apod.) Postoje, které se utváří v raném dětství, značně ovlivňují chování člověka v dospělosti. Předsudky, které jsou předávány dětem, mohou v budoucnu způsobit nedůstojné zacházení s lidmi se zdravotním postižením a podílet se i na jejich diskriminaci (Michalík, 2011).

Dětské názory jsou stále ovlivnitelné, protože tito žáci ještě nemají pevně utvořené vlastní postoje. Je pro ně tedy velice důležitý názor dospělých, jak rodičů, tak i učitelů, který pak často ovlivňuje jejich chování k okolí. Na místě je vhodné vysvětlení příčiny odlišnosti druhého člověka, protože její nepochopení dítětem může vést k zbytečnému odmítání až k agresivitě. Typickým znakem tohoto období je přísné dělení na chlapce a dívky ve třídě

a na „Áčkaře“ a „Béčkaře“, kdy jsou jasně stanoveny hranice odlišnosti. Dětská skupina v souvislosti s usnadněním orientace ve třídě značkuje spolužáky podle jejich nápadného znaku. Příčinu odlišnosti děti ještě zcela nechápou a k méně zdatným spolužákům se chovají, jako by si za potíže mohli sami (Vágnerová, 2000).

V období středního školního věku se děti řídí nastavenými pravidly. Berou je taková, jaká jsou, a dbají na jejich dodržování v celém kolektivu. Velice důležitou roli hraje spravedlnost a rovnost požadavků. Nepopulárními se stávají děti, které jsou ostatním něčím nepříjemné, nestačí nastaveným požadavkům nebo je ruší. Důvodem může být odlišný mentální vývoj, nemoc, postižení, citové problémy...

Důležitý kritériem přijetí do dětské skupiny je také úroveň komunikace, umění správně rozumět a adekvátně reagovat. Pro osoby se zdravotním postižením to nemusí být právě jednoduchý úkol. Vždy záleží na výbavě konkrétní osobnosti a její schopnosti adaptace (Vágnerová, 2001).

4 PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ

V posledních letech je projektové vyučování opět velice oblíbené a hojně zařazované do výuky žáků na 1. i 2. stupni základních škol. Z pohledu didaktické teorie je chápáno jako metoda vyučování, organizační forma vyučování nebo typ vzdělávací strategie (Tomková, Kašová, Dvořáková, 2009).

4.1 Termín projektové vyučování

V pedagogické literatuře se vyskytuje několik pojmů, které mají stejný nebo podobný význam jako projektové vyučování, a to: výchovně vzdělávací projekt, projektová výuka, projekt nebo projektová metoda (Trnová, 2012). V zahraniční literatuře je užíván termín project-based teaching. V této práci bude převážně využito slovního spojení projektové vyučování.

Pro vymezení termínu projektové vyučování existuje mnoho definic. Zajímavé je, že každý z autorů klade důraz na jiný znak projektového vyučování. Pro utvoření vlastní představy je v práci citováno několik z nich.

W. H. Kilpatrick (1918 in Coufalová, 2006, s. 10) definoval projektové vyučování těmito slovy: *„Projekt jest určité a jasně navržený úkol, který můžeme předložit žákovi tak, aby se mu zdál životně důležitým tím, že se blíží skutečné činnosti lidí v životě.“*

Z českých pedagogů stojí za zmínku definice Václava Příhody (1936 in Coufalová, 2006, s. 10), který se o projektovém vyučování vyjadřuje jako o metodě, která *„umožňuje takovou organizaci učiva, při které žák prochází činnostmi, uspořádanými tak účelně, aby daly vyniknout nějaké jednotící myšlence anebo aby umožnily provedení plánu, hospodářsky nebo kulturně významného a pro žáky životního.“*

V podobném duchu se o projektovém vyučování zmiňuje Vybíral (1996, s. 5), který uvádí, že *„projekt je koncentrován kolem určité ideje. Na základě zapojení celé osobnosti žáka má přinášet změny jeho osobnosti. Tato změna osobnosti žáka je umožněna poznáváním, při kterém žák získává nové zkušenosti. Na tvorbě obsahu a případně formy projektu se žák podílí a přebírá za něj zodpovědnost.“*

Mimo již uvedené autory mnoho dalších významných pedagogů, např. Valenta, Průcha nebo Kasíková, hovoří o projektu jako o smysluplné práci žáka, která mu umožňuje řešit problémy nebo úkoly blížíící se běžnému životu (Trnová, 2012). Projektové vyučování se tedy snaží navodit realitu otázek a problémů skutečného světa a přenést ji do školy.

4.2 Historie projektového vyučování

Projektové vyučování vychází z americké pragmatické pedagogiky¹² a za jeho zakladatele je považován W. H. Kilpatrick, který v roce 1918 napsal první ucelenou studii s názvem *The Project Method* (Kratochvílová, 2006).

Od jeho vzniku až dosud se projektové vyučování postupně vyvíjelo. Např. v období první republiky šlo v projektu převážně o vlastní činnost žáka a jeho objevování a poznávání jevů. Žák objevoval pomocí pokusů a pozorování a v práci postupoval vlastním tempem. Projekty už tehdy často vycházely z aktuálních událostí, o které se žáci sami zajímali. Poté začali i učitelé vytvářet umělé projekty, u kterých bylo důležité žáky vhodně motivovat, aby úkol vzali za svůj.

Vlivem 2. světové války a socialismu došlo k padesátileté odmlce. Projektové vyučování se vrátilo do škol až v devadesátých letech 20. století. Než byly uzákoněny rámcové vzdělávací programy, měli učitelé značné problémy se zařazováním projektů do učebních plánů, které byly striktně dané. Nyní je projektové vyučování ve školách vítané a stává se prostředkem k naplnění některých vzdělávacích cílů (Tomková, Kašová, Dvořáková, 2009).

4.3 Charakteristika projektového vyučování

„Projektové vyučování se snaží o hlubší motivaci výuky, o těsné sepětí teorie s praxí a o to, aby škola byla místem, kde by dítě skutečně žilo.“ (Kratochvílová, 2006, s. 28). Pokouší se tedy navodit realitu otázek a problémů skutečného světa a přenést ji do školy, aby se žáci setkali nejprve s praxí a byli tak vedeni k docenění teorie.

¹² Výuková metoda, která upřednostňuje činnost žáka a užitečnost vyučované látky. Středem procesu je žák.

Prostřednictvím projektového vyučování dochází k formování charakteru žáků, kdy se v případě práce ve skupině žáci učí sociálním dovednostem, toleranci a empatii k druhým. Dokáží pak snadněji přiznat chybu a své dovednosti a zkušenosti uplatnit v praktickém životě. Projekt také vyžaduje iniciativu, kreativitu a organizační schopnosti, ale i převzetí odpovědnosti za řešení problémů spojených s tématem (Kasíková, 2010).

Schéma projektového vyučování navrhl již Kilpatrick tímto způsobem: záměr, plánování, provedení a zhodnocení. Někteří autoři si toto schéma mírně doplnili či upravili. V práci budou využity jednotlivé fáze projektového vyučování, jak je popisuje Kratochvílová (2006), kdy první fází je plánování projektu, ve které je třeba definovat úkol či problém k řešení a ujasnit si základní účel a smysl. Poté je vhodné analyzovat si projekt z hlediska rozvoje osobnosti žáka, definovat cíle v rovině kognitivní, psychomotorické a afektivní a zvolit závěrečný výstup či produkt projektu. Součástí plánování by také mělo být promyšlení prostředí pro realizaci, zpracování časového rozvržení projektu a jasné vymezení účastníků. Důležitou součástí této fáze je zajištění pomůcek a materiálů pro realizaci a promyšlení následného hodnocení projektového vyučování.

Stejnou pozornost je třeba věnovat samotné realizaci. Svou podstatnou roli hraje také prezentace výstupu projektu, produktu žáků, který může mít formu výstavy, realizace výletu, přednášky, knihy a může být prezentován spolužákům, rodičům či veřejnosti. Na závěr je vhodné zhodnotit celý proces – naplánování, průběh a výsledky, a to z pohledu žáků i učitele.

Ve školách je využíváno více typů projektového vyučování, které se od sebe liší několika hledisky: podle navrhovatele projektu, účelu, prostředí, účastníků, délky, způsobu organizace apod. Navrhovatelem může být učitel, ale také samotný žák, který má určitou míru svobody při volbě tématu a zpracovávání. Projektové vyučování může zasahovat do různých oblastí a často se i prolíná více školními předměty, důležité je však mít vždy jasně daný smysl realizace. Dále se projektové vyučování odlišuje i délkou trvání. Existují projekty krátkodobé (jednodenní), ale také střednědobé (týdenní) a dlouhodobé, které mohou probíhat během celého školního roku ve škole nebo ve výjimečných případech doma. Do projektového vyučování lze zapojit jednotlivce, třídu či celou školu (srov. Tomková, Kašová, Dvořáková, 2009; Kratochvílová, 2006; Coufalová, 2006; Trnová, 2012).

Praktická část

5 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

Přestože v současnosti probíhá intenzivní diskuse o začleňování jedinců se zdravotním postižením do společnosti, je k dispozici minimum vhodných výukových materiálů pro žáky 1. stupně základních škol o těchto osobách (více v kapitole 2.4). Z tohoto důvodu a také na základě předpokladu, že žáci v této oblasti příliš informovaní nejsou, vznikla myšlenka vytvořit pro ně projektové vyučování na toto téma. Aby byl projekt plně funkční, žáky zaujal a poskytl jim kvalitní ale zároveň přiměřené informace, byl před jeho vytvořením proveden dotazníkový průzkum, zjišťující jejich informovanost a zájem o tuto oblast.

5.1 Cíle praktické části

Hlavním cílem praktické části diplomové práce je naplánovat, navrhnout, zrealizovat a zhodnotit projektové vyučování pro žáky 1. stupně základních škol, které by jim přiblížilo život jedinců se zdravotním postižením ve společnosti.

Dílčím cílem je zjistit:

- zájem žáků o problematiku života osob se zdravotním postižením
- úroveň informovanosti žáků o lidech se zdravotním postižením
- postoje žáků k osobám se zdravotním postižením v oblasti osobní, rodinné, edukační a pracovní.

5.2 Metody praktické části

V diplomové práci je využito metody dotazníku, rozhovoru, projektového vyučování a pozorování.

Pro zjištění dílčích cílů práce byl zrealizován průzkum, v němž je využito metody polostrukturovaného dotazníku. Tato metoda umožňuje poměrně rychlý sběr dat od většího počtu respondentů. Chráska (2007, s. 163) vymezuje dotazník jako „...soustavu předem připravených a formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba odpovídá písemně.“ Sestavený dotazník se skládá ze 4 částí a celkem obsahuje 24 položek, z čehož je 6 otázek otevřených (nestrukturovaných) a 18 uzavřených (strukturovaných). Strukturované otázky jsou dichotomického charakteru, kdy respondenti

odpovídají ano nebo ne, a polytomického rázu s výběrem předem připravených odpovědí. V diplomové práci jsou využity dotazníky dva (vstupní a výstupní). Výstupní se od vstupního liší pouze třemi závěrečnými otázkami. Kompletní dotazníky jsou zařazeny v přílohách (Příloha č. 1 a č. 2).

Další z metod pro realizaci praktické části je rozhovor. Miovský (2006) uvádí, že rozhovor (interview), který má být využitelný pro výzkum nebo průzkum, má být prováděn s určitým cílem a účelem. V práci je rozhovor využit k získání doplňujících informací od pedagogů v souvislosti s vyplňováním dotazníků respondenty (žáky). Během průzkumu bylo osloveno celkem 9 pedagogů a 3 ředitelé nebo zástupci ředitele školy. Se třemi pedagogy byl uskutečněn strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami a s ostatními bylo hovořeno pouze neformálně z důvodu jejich časové vytíženosti nebo nesouhlasu s formálním rozhovorem. Hendl (2005, s. 173) definuje strukturovaný rozhovor takto: „*Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět.*“

Za hlavní metodu práce je považováno projektové vyučování. O této metodě je pojednáno blíže v kapitole 4 Projektové vyučování. V praktické části je zpracován celkový postup vytvoření projektu pro žáky 1. stupně základních škol, přesněji pro 3. – 5. třídu.

Pro doplnění výše uvedených metod je v praktické části práce využita také metoda pozorování. Ferjenčík (2000 in Miovský, 2006, s. 142) „*vědecké pozorování charakterizuje jako plánovité selektivní a od běžného pozorování jej odlišuje právě tím, že si vědec dopředu určuje, co a jak bude pozorovat...*“ Pozorování bylo převážně využito při sledování realizace projektu v jednotlivých třídách, kdy bylo předem určeno pět oblastí, které byly následně sledovány.

6 DOTAZNÍKOVÝ PRŮZKUM

V období duben až červen 2015 byl mezi žáky středního školního věku realizován dotazníkový průzkum, z jehož výsledků se dále vycházelo k tvorbě návrhu projektového vyučování pro žáky 1. stupně základních škol. Samotné realizaci předcházela tvorba dotazníku a pilotáž, ve které byla ověřena jeho funkčnost. Kapitola se zabývá také charakteristikou průzkumného souboru a výsledky průzkumu s interpretací získaných dat.

6.1 Tvorba dotazníku a pilotáž

Tvorba dotazníku

Po studiu odborné literatury byl v březnu 2015 vytvořen návrh vstupního dotazníku, který byl uspořádán následujícím způsobem. Na úvod dotazníku jsou umístěny tři kontaktní (analytické) položky z důvodu snadnosti a nenáročnosti odpovědí pro žáky. Poté se v dotazníku nachází tři otevřené (nestrukturované položky) **zjišťující informovanost žáků o osobách osob se zdravotním postižením**, které jsou považovány za nejnáročnější část. Respondent na ně odpovídá téměř v úvodu, kdy ještě není unavený a nejvíce se soustředí. Dále jsou to otázky meritorní, **odhalující postoje žáků k OZP a jejich zkušenosti s nimi**. Druhá a třetí část obsahuje 14 strukturovaných položek. Na začátku třetí části si žáci vybírají barvu pastelky, což má ryze přeladující charakter. Ve čtvrté části se nachází tři položky, z toho dvě spíše dokreslujícího typu. Poslední otázka v dotazníkovém průzkumu je chápána jako klíčová, kdy se od respondentů **zjišťuje, zda by se chtěli o lidech s postižením dovědět více**. Tato otázka je záměrně zařazena až na závěr, aby si žáci během vyplňování dotazníku udělali vlastní představu, kdo jsou lidé s postižením a co o nich ví.

Pilotáž

Po vytvoření dotazníku byla provedena pilotáž, kdy byl dotazník zkušebně předložen čtyřem žákům 3., 4. a 5. třídy. Předprůzkumu se zúčastnili dvě dívky a dva chlapci. Dívky vyplnily dotazník bez menších obtíží. Chlapci měli s vypisováním dotazníku menší problémy, přestože byli starší. Při pozorování bylo zjištěno, že důvodem je pomalejší tempo čtení a horší porozumění čtenému textu. Bylo předpokládáno, že tento jev by se mohl vyskytovat u více dotazovaných žáků a mohl by tak vést ke zkrácení celého dotazníkového průzkumu, a proto

při zadávání byly žákům postupně všechny části dotazníku i hlasitě přečteny. Dále měli žáci obtíže s třetí částí, kdy v původní verzi, jak z následného rozhovoru s žáky vyplynulo, odpovídali ne podle toho, co je k osobám se zdravotním postižením napadá obecně, ale své odpovědi vztahovali k původně uvedenému ilustračnímu obrázku. Také ze zadání nebylo pro žáky jasné, kolik slov je s lidmi s postižením třeba spojit, aby úkol splnili, a proto tato část byla přepracována. Obrázek byl odstraněn a slova byla uspořádána do tabulky tak, aby žáci na každém jejím řádku mohli vybrat jedno slovo, které jim ve spojitosti s lidmi se zdravotním postižením přijde vhodnější. Aktuální dotazník s metodickým postupem zadávání je obsažen v přílohách (Příloha č. 1). Při pilotáži byl potvrzen odhadovaný čas zadávání a vyplňování dotazníku na 20 – 30 minut.

6.2 Charakteristika průzkumného souboru

Průzkumný soubor je tvořen žáky 3., 4. a 5. tříd základních škol. Průzkumu se zúčastnilo 180 žáků ze tří základních škol Olomouckého kraje. Aby získaná data byla objektivnější, byla záměrně vybrána škola v krajském městě, v okresním městě a v obci.

Základní škola Brodek u Prostějova

Základní škola Brodek u Prostějova nabízí možnost vzdělávání pro žáky městyse Brodek a okolních obcí. V současnosti školu navštěvuje celkem 231 žáků. Aktuálně vzdělávací instituce zaměstnává 21 pedagogických pracovníků. Základní škola má v Brodce dlouholetou tradici. První zmínky o obecné škole jsou již z 19. století a během 20. století byla škola přistavěna do dnešní podoby. Nyní se skládá ze tří budov, které jsou nově zrekonstruované a vybavené. Více informací lze nalézt na <http://zs-brodek.cz/index.php/template/template-articles>.

V dubnu 2015 byl ve 3. - 5. třídě zrealizován průzkum k praktické části práce, kterého se zúčastnilo celkem 63 žáků. Zadávání proběhlo od 8:00 nejprve ve 4. třídě, pak 3. a na závěr v 5. třídě. Díky možnosti provést průzkum hned na začátku vyučování nebyli žáci ještě unaveni, a proto se do vyplňování dotazníků se pustili velice aktivně. V tabulce č. 1 je vidět, kolik žáků, chlapců a dívek, se v jednotlivých třídách ZŠ Brodek u PV do dotazníkového průzkumu zapojilo.

ZŠ Brodek u PV	Dívky	Chlapci	Celkem
3. třída	10	12	22
4. třída	12	10	22
5. třída	10	9	19
Celkem	32	31	63

Tabulka č. 1: Vzorek žáků ZŠ Brodek u PV

ZŠ sv. Voršily

Základní škola sv. Voršily v Olomouci poskytuje základní vzdělání na křesťanských principech s důrazem na jazykovou komunikaci a informační technologie. Škola se nachází v centru města s dobrou dostupností kulturních i sportovních akcí, čehož plně využívá. Základní škola vzdělává cca 245 žáků v devíti ročnících bez paralelních tříd s výjimkou prvního ročníku, který je rozdělen do dvou tříd, aby byl umožněn individuální přístup. Pedagogický sbor se skládá z 22 vyučujících. Od roku 2006 se základní škola stala Fakultní školou PdF UP Olomouc. Za zmínku stojí i účast v projektech se Sdružením D, střediskem SIM a další. Podrobnější informace o základní škole lze vyčíst na internetových stránkách: http://www.zcsol.cz/index.php?s=charakteristika_skoly.

V měsíci dubnu byl také na Základní škole sv. Voršily proveden dotazníkový průzkum, kterého se zúčastnili žáci 4. a 5. třídy v celkovém počtu 50 dotazovaných. Žáci 3. třídy se do průzkumu nezapojili z důvodu návštěvy kulturní akce. Vzorek je přesněji zpracován v uvedené tabulce č. 2: Vzorek žáků ZŠ sv. Voršily.

ZŠ sv. Voršily	Dívky	Chlapci	Celkem
4. třída	12	13	25
5. třída	11	14	25
Celkem	23	27	50

Tabulka č. 2: Vzorek žáků ZŠ sv. Voršily

ZŠ a MŠ Prostějov, Palackého tř. 14

Na ZŠ Palackého se vzdělává celkem 658 žáků na pěti odloučených pracovištích. Je považována za nejstarší školu v okrese Prostějov. Základní škola se každoročně zapojuje do mnoha soutěží, projektů a jiných akcí, mezi něž mimo jiné patří např. mezinárodní jazykové programy. Více informací o základní škole poskytuje internetová stránka: <http://www.palacka.com/o-skole/>.

V červnu byl proveden dotazníkový průzkum i na ZŠ Palackého ve 3. a 4. třídě ZŠ. Dotazník vyplnilo 67 žáků. Pátý ročník se nezúčastnil z důvodu školního výletu. Tabulka č. 3 uvádí rozložení žáků ve třídách.

ZŠ Palackého	Dívky	Chlapci	Celkem
3. třída	9	11	20
4. třída	22	25	47
Celkem	31	36	67

Tabulka č. 3: Vzorek žáků ZŠ a MŠ Prostějov, Palackého tř. 14

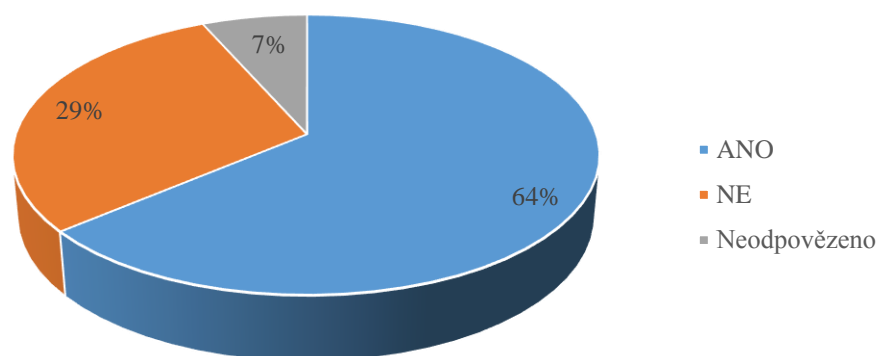
6.3 Výsledky průzkumu a interpretace získaných dat

V této kapitole jsou zpracovány výsledky získané v dotazníkovém průzkumu. Jednotlivé části budou vyhodnoceny dle důležitosti v tomto pořadí: čtvrtá část, první, druhá a třetí část. Vzor dotazníku a ilustrativní dotazníky vyplněné žáky jsou obsaženy v přílohách (Příloha č. 1, 3, 4 a 5).

Zájem o problematiku osob se zdravotním postižením

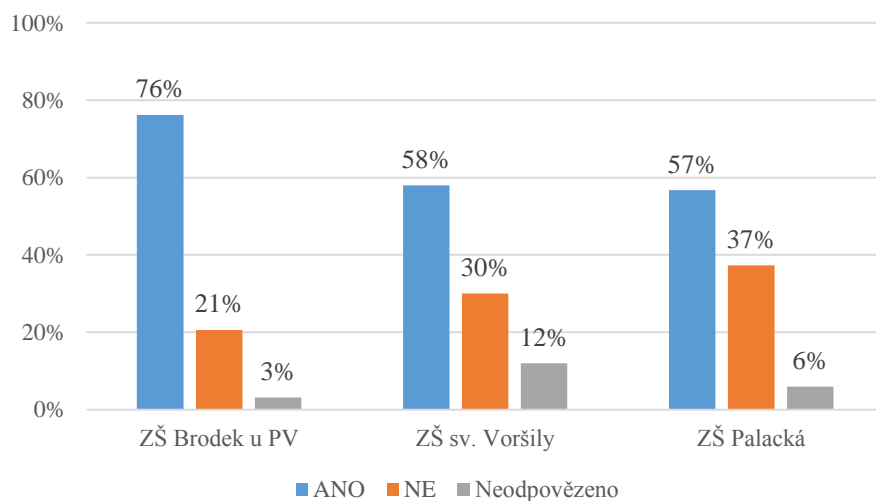
Čtvrtá část se věnuje třem stěžejním otázkám celého dotazníku. Cílem první položky je zjistit, zda žáci mají zájem se o osobách se zdravotním postižením dovědět více. Jedná se o klíčovou otázku, která určuje, zda má smysl věnovat se této problematice v projektovém vyučování. Vychází z toho, že navržené téma by mělo žáky především zajímat a měli by také spolurozhodovat, zda se touto problematikou chtějí v projektovém vyučování zabývat. Protože podle Dvořákové (Tomková, Kašová, 2009, s. 15) „*čím větší pocit spoluúčasti na projektu žák prožívá a čím silnější je jeho vnitřní motivace, tím je projekt z hlediska vyučování účinnější.*“

V dotazníkovém průzkumu se ukázalo, jak zobrazuje graf č. 1, že z celkového počtu 180 respondentů projevilo zájem o problematiku 64% (115) dotazovaných, z toho 58 dívek a 57 chlapců. „NE“ odpovědělo 29% (53) dotazovaných a 7% (12) respondentů neodpovědělo.

Graf č. 1: Chtěl/a by ses o lidech s postižením dovědět víc?

Graf č. 2 zobrazuje procentuální srovnání jednotlivých škol, které se do průzkumu zapojily. Nejmenší procentuální rozdíl 57% (38) a 37% (25) mezi jednotlivými položkami je vidět na ZŠ Palackého, kde v jedné ze tříd před zadáváním dotazníků probíhalo promítání filmu, jehož přerušování vzbudilo u žáků negativní reakce. Nejzásadnější rozdíl 76% (48) a 21% (13) je vyhodnocen na ZŠ Brodek u PV, kde pro největší zájem byl projekt zrealizován.

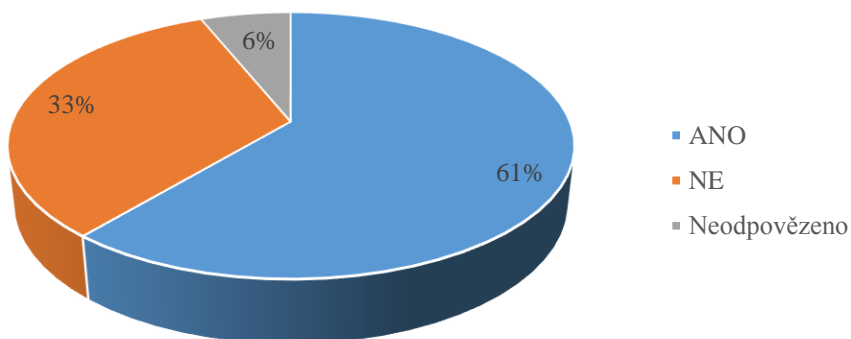
Graf č. 2: Chtěl/a by ses o lidech s postižením dovědět víc? – jednotlivé školy

Kompletní informace obsahuje Tabulka č. 4: celkové shrnutí. V tabulce N znamená celkový počet respondentů na jednotlivých školách, n_i je absolutní četnost a f_i relativní četnost.

Chtěl/a by ses o lidech s postižením dovědět víc?	ANO		NE		Neodpovězeno		N
	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	
ZŠ Brodek u PV	48	76%	13	21%	2	3%	63
ZŠ sv. Voršily	29	58%	15	30%	6	12%	50
ZŠ Palacká	38	57%	25	37%	4	6%	67
CELKEM	115	64%	53	29%	12	7%	180

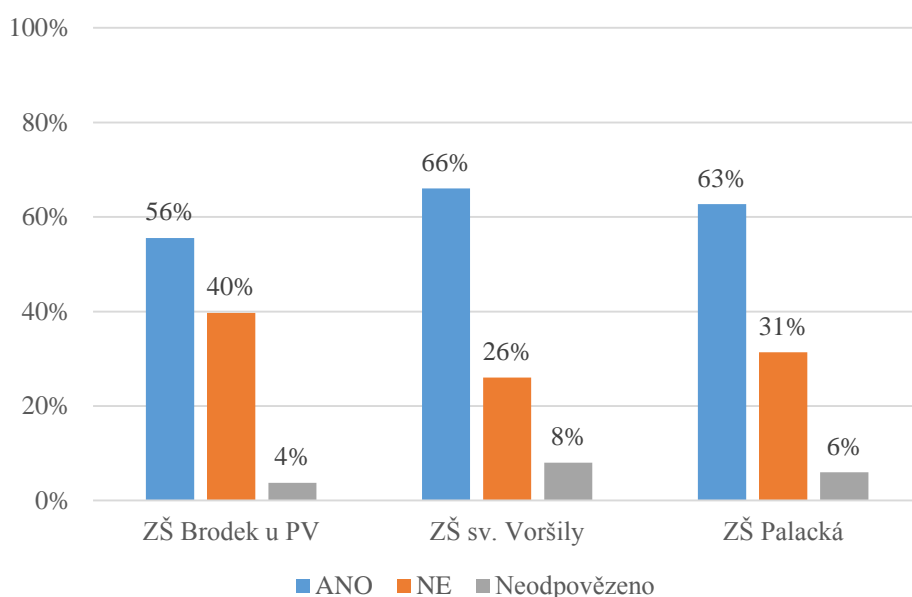
Tabulka č. 4: Celkové shrnutí

V druhé položce čtvrté části je sledováno, zda se žáci dozívají informace o lidech s postižením prostřednictvím školy. Z celkového počtu dotazovaných odpovědělo kladně 61% (110) respondentů, což značí určitou snahu pedagogů v této oblasti a poukazuje na smysl realizování projektů, návštěv výstav a představení s problematikou integrace OZP. Tato otázka byla položena i třídním paním učitelkám. Jedna z dotazovaných p. uč. uvedla: „...každoročně se také účastníme výstavy výrobků osob se zdravotním postižením, která bývá v Brodce na úřadě městyse. Žáci zde mají možnost nejen si prohlédnout a zakoupit výrobky (svíčky, košíky a keramiku), ale také se osobně setkat z jejich tvůrci.“

Graf č. 3: Bavili jste se o tomto tématu ve škole?

Z grafu č. 3 je patrné, že na každé ze zkoumaných škol se o jedincích se zdravotním postižením hovoří. Potvrzují to odpovědi žáků, kdy větší část respondentů na otázku odpovídá „ANO“. Některým žákům daná problematika pravděpodobně neutkvěla v paměti. Důvodů může být několik, např. využití takových prostředků nebo metod pedagogů, které neumožnily, aby se téma individuálně dotklo jednotlivých žáků. Nejvíce kladných odpovědí je vidět u žáků ZŠ sv. Voršily, která se nachází v krajském městě, je zapojena do mnoha projektů a je postavena na křesťanských principech. Tyto skutečnosti mohou ovlivňovat dostupnost akcí, přístup školy k problematice a tím se i odrazit na odpovědi žáků.

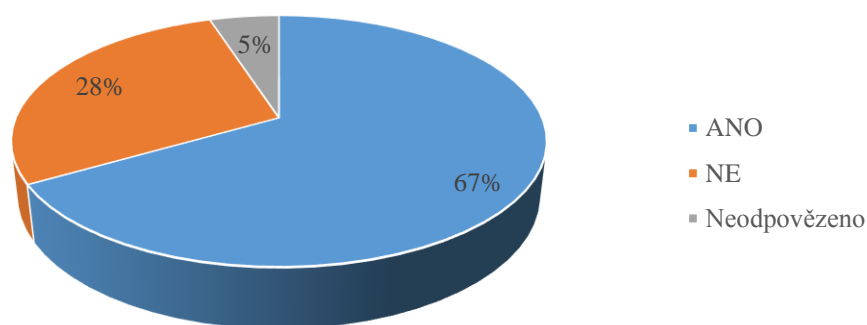

Graf č. 4: Bavili jste se o tomto tématu ve škole? – jednotlivé školy

Bavili jste se o tomto tématu ve škole?	ANO		NE		Neodpovězeno		N
	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	
ZŠ Brodek u PV	35	56%	25	40%	3	4%	63
ZŠ sv. Voršily	33	66%	13	26%	4	8%	50
ZŠ Palacká	42	63%	21	31%	4	6%	67
CELKEM	110	61%	59	33%	11	6%	180

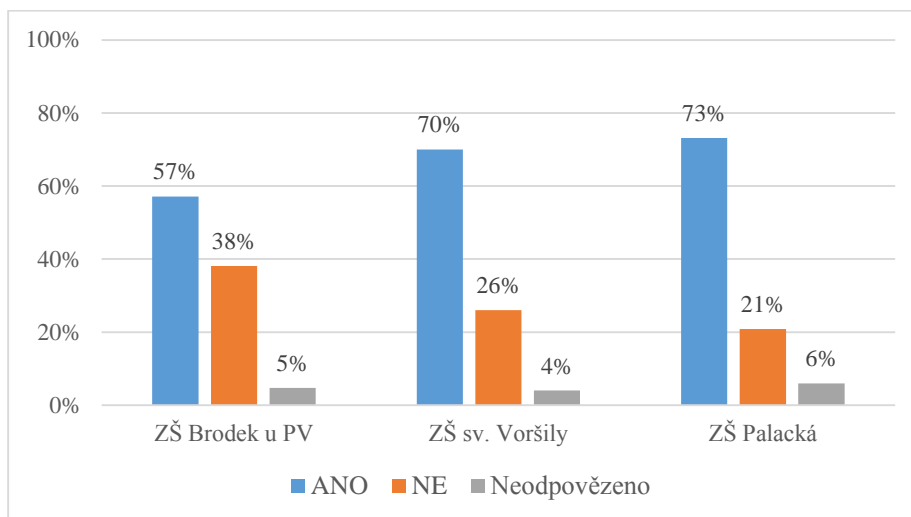
Tabulka č. 5: Celkové shrnutí

Z třetí položky vyplynulo, že 67% (120) respondentů se ve svém okolí s lidmi se zdravotním postižením setkává. Nikoho s postižením nezná 28% (51) žáků. Odpověď „znáš“ byla žákům při zadávání upřesněna. Slovesem je myšleno to, že žák s člověkem s postižením navázal osobní kontakt nebo patří do jeho rodiny či mezi známé.

Graf č. 5: Znáš ve svém okolí člověka s postižením?

Graf č. 5 ukazuje odpovědi jednotlivých škol. ZŠ sv. Voršily a ZŠ Palacká mají srovnatelné výsledky. Někteří žáci po dotazníkovém průzkumu uváděli, že mají kamarády s postižením, sourozence nebo členy širší rodiny s vážnými zdravotními problémy. Například chlapec (10 let, ZŠ Palackého) řekl, že jeho matka pracuje v ústavu sociální péče. Chlapec dále uvedl, že do zařízení občas dochází a zná většinu uživatelů i s jejich typickými projevy. Další z respondentů dodal: „...*můj brácha má půlku srdce, napůl je autista a je postižený...*“ (Dívka, 9 let, ZŠ Palackého)

Graf č. 6: Znáš ve svém okolí člověka s postižením? – jednotlivé školy

Znáš ve svém okolí člověka s postižením?	ANO		NE		Neodpovězeno		N
	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	
ZŠ Brodek u PV	36	57%	24	38%	3	5%	63
ZŠ sv. Voršily	35	70%	13	26%	2	4%	50
ZŠ Palacká	49	73%	14	21%	4	6%	67
CELKEM	120	67%	51	28%	9	5%	180

Tabulka č. 6: Znáš ve svém okolí člověka s postižením? – celkové shrnutí

Informovanost žáků

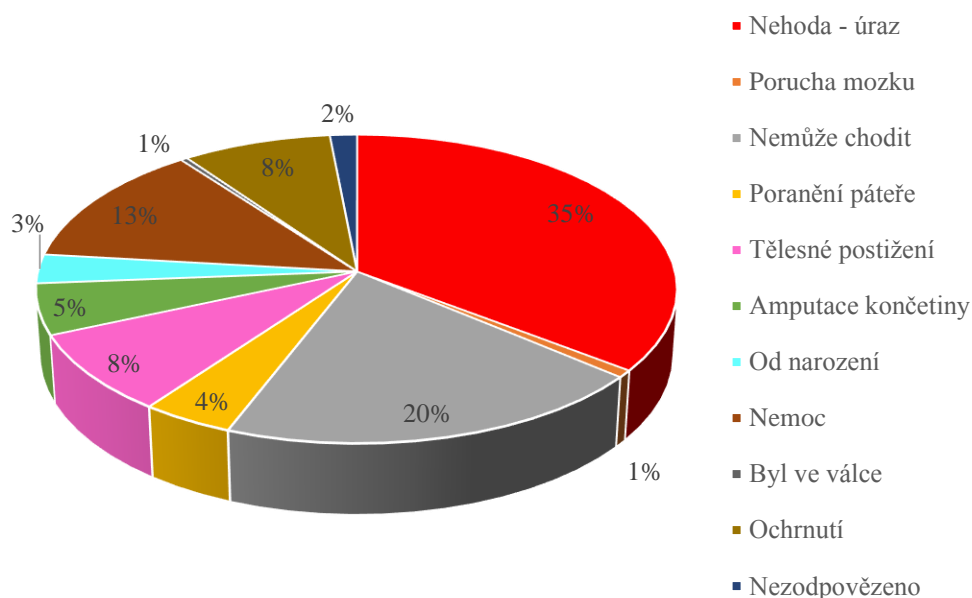
První část dotazníkového průzkumu je tvořena třemi otevřenými položkami. Žáci odpovídají na jednotlivé otázky se snahou poradit v několika situacích fiktivním kamarádům Slávkovi a Aničce, což je čistě motivační prvek. Cílem otevřených položek je zjistit, do jaké míry jsou žáci v této oblasti informováni. Protože si žáci středního školního věku všimají na lidech hlavně nápadnosti ve vzhledu a chování, byly k dotazování vybrány dvě velmi viditelné pomůcky osob se zdravotním postižením (invalidní vozík a bílá hůl) a alternativní způsob komunikace, která je mnohdy také nápadným a nepřehlédnutelným znakem.

Žáci ve svých odpovědích uváděli často více možností, proto se počet odpovědí neshoduje s počtem respondentů.

Plné znění první otázky:

Anička po cestě do školy potká pána na vozíku. Zkoumavým pohledem si ho prohlíží. Maminka se jí ptá: „Viš, proč je ten pán na vozíku?“

Na tuto otázku mohli respondenti nahlížet z několika úhlů pohledu. Polovina žáků se věnovala obecnějšímu rozdělení příčin postižení na vrozené a získané. Vrozené postižení uvedla 3% (8) respondentů. Ve výsečovém grafu je to kategorie „od narození“. Daleko více respondentů se zmínilo o získaném postižení. Žáci nejčastěji uváděli, že pán je na invalidním vozíku z důvodu úrazu 35% (93) anebo nemoci 13% (34). Osm procent (22) respondentů určilo, že se u pána obecně jedná o tělesné postižení, a někteří se hlouběji zamysleli nad tím, co konkrétně způsobilo upoutání na invalidní vozík. Kantor (2013) nabízí několik medicínských aspektů omezení hybnosti. Může se jednat například o centrální obrny, vrozené vývojové vady, amputace nebo deformace. Žáci uváděli, jak je patrné z grafu č. 7, ochrnutí, poranění páteře, amputaci končetiny, neschopnost chodit nebo poruchu mozku. Na Základní škole sv. Voršily se vyskytovaly např. tyto odpovědi: „*Protože nemůže chodit. Bud' se narodil se zdravotním postižením nebo si třeba zlomil nohu špatně mu srostla a nemůže chodit.*“ (dívka, 10 let). Zajímavá odpověď je také od devítileté dívky, která pravděpodobně popisuje situaci z jejího blízkého okolí. „*Protože mu museli amputovat nohy kvůli jedné škaredé nemoci, která se jmenuje cukrovka.*“ Velice často se žáci zmiňují o získaném postižení v důsledku autonehody. Chlapec (10 let, ZŠ Brodek u PV) uvedl: „*Protože měl bóračku.*“

Graf č. 7: Víš, proč je ten pán na vozíku?

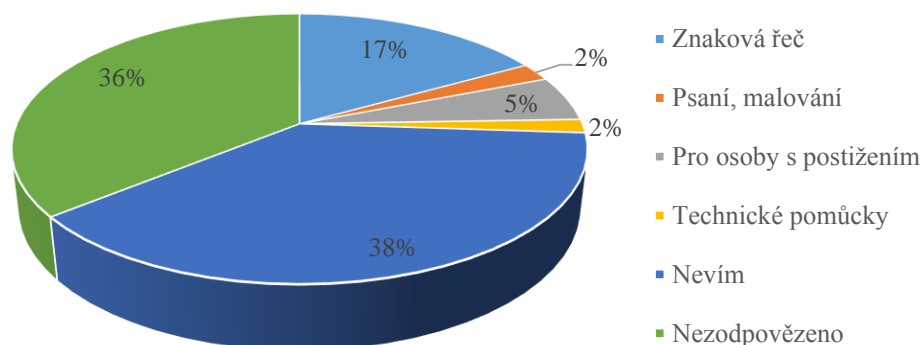
Plné znění druhé otázky:

Slávek se večer díval s tatínkem na televizi, kde mluvili o alternativní komunikaci. Přemýšlí, co to je „alternativní komunikace“. Uměl/a bys to vysvětlit?

Tato položka je záměrně náročnější a je určena pro nadané a bystré žáky, pro které by ostatní otázky mohly být příliš snadné. Ukázalo se, že téměř 20% respondentů považuje za alternativní komunikaci znakový jazyk. Jejich odpověď je do jisté míry zdůvodnitelná. Žáci ke komunikaci běžně využívají mluvenou řeč a znakový jazyk se jim může zdát jako možná alternativa. Jednu z takových to odpovědí uvedla dívka (9 let, ZŠ Brodek u PV). „Komunikace znakovou řečí nebo píšou to co chtějí říct na papír.“ Nebo dívka (10 let, ZŠ Palackého): *Myslím, že nějaká komunikace s neslyšícími – něco jako znaková řeč.*

Alternativní komunikační systémy se skutečně používají jako náhrada mluvené řeči, ale pouze pro slyšící uživatele. Oblast komunikace lidí se sluchových postižením se tedy pod alternativní a augmentativní komunikaci (AAK) nezahrnuje.¹³

Dále se vyskytla odpověď, že za alternativní komunikaci můžeme považovat psaní a malování (obrázky). Podle Šarounové (2014) mezi metody AAK řadíme: metody bez pomůcek (manuální znaky - Makaton, znak do řeči), metody s pomůckami (reálné předměty, fotografie, grafické symboly - piktogramy, technické pomůcky s hlasovým výstupem, počítač) „*Alternativní komunikace může být například počítač.*“ (chlapec, 10 let, ZŠ Palackého). Většina respondentů termín nikdy neslyšela nebo nevěděla, co si pod ním představit.

Graf č. 8: Alternativní komunikace. Uměl/a bys to vysvětlit?

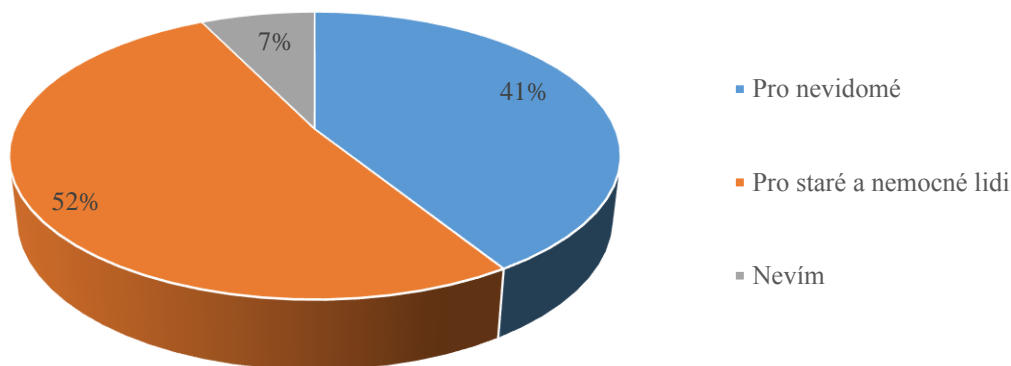
Plné znění třetí otázky:

Anička jde s kamarádkou po škole do baletu. Na chodníku se vyhýbají starší paní s bílou hůlí. Anička se ptá kamarádky: „Nevíš, k čemu slouží ta hůl?“

Aby žáci mohli správně zodpovědět třetí otázku, museli si nejprve uvědomit, kterým lidem bílá hůl slouží a následně pak vyvodit, k čemu slouží. Někteří žáci, přesněji 41% (74) respondentů, do dotazníku zaznamenali první krok, tzn. napsali, komu bílá hůl slouží. Žáci

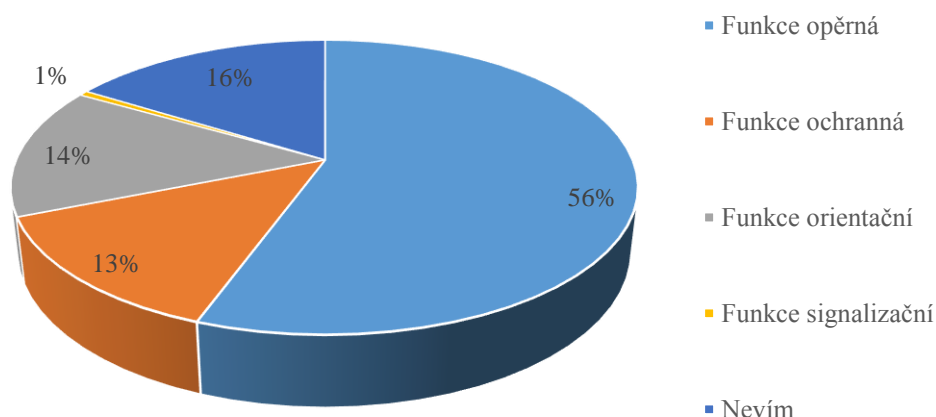
¹³ Při alternativní komunikaci by mělo být samozřejmostí zapojení zbytků mluvené řeči, vokalizace, přirozených gest, mimiky apod. AAK se obvykle užívá u dětí a dospělých s těžkými komunikačními problémy, DMO, PAS, mentální postižení, cévní mozkové příhody... (Šarounová, 2014).

užívali termíny jako: „*slepec, to je slepecká hůl, paní, která nevidí, má špatné oči, nevidomý...*“

Graf č. 9: Bílá hůl je určena pro...?

Podle žáků plní bílá hůl několik funkcí a jejich názory se téměř shodují s odbornou literaturou, neboť ta uvádí funkci opěrnou, ochranou, orientační a signalizační (Regec, Stejskalová, 2012). Nejvíce žáků (56%, 100) uvádí, že hůl má funkci opěrnou. Ovšem v tomto případě často píšou, že slouží starým a nemocným lidem jako opora při chůzi. A tedy opomíjí adjektivum „bílá“. „*Aby mohli lidé chodit protože mají nemocné nohy.*“ (chlapec, 10 let, ZŠ Brodek u PV). Dále 13 % (24) respondentů zmiňuje funkci ochranou, kdy tvrdí, že hůl slouží k ohmatávání předmětů a povrchu. „*Když je někdo slepí tak mu ta hůl pomůže v tom, že do ničeho nenarazí.*“ (dívka, 10 let, ZŠ sv. Voršily). Stejně procento žáků píše o funkci orientační. „*Ta hůl slouží nevidomým k tomu aby se lépe orientovali v prostoru.*“ (chlapec, 10 let, ZŠ sv. Voršily). „*Ta paní je slepá a hůl má k lepší orientaci.*“ (chlapec, 10 let, ZŠ Palackého). O funkci signalizační se respondenti zmiňují minimálně.

Graf č. 10: Nevíš, k čemu slouží ta hůl?

Postoje a zkušenosti žáků

Druhá část se zaměřuje na přístup žáků k lidem se zdravotním postižením ve třech vybraných situacích. Byly vybrány situace z volného času dětí, z edukativního procesu a pracovního uplatnění. Respondenti vybírají vždy z několika předem daných možností a odpovídají tak, jak by se podle nich zachovala většina jejich spolužáků v podobné situaci. Bylo totiž předpokládáno, že žáci by se mohli za své případné negativní odpovědi stydět a záměrně by volili společensky přijatelnější variantu. V odpovědi většiny spolužáků se pravděpodobně zrcadlí i jejich skutečný názor.

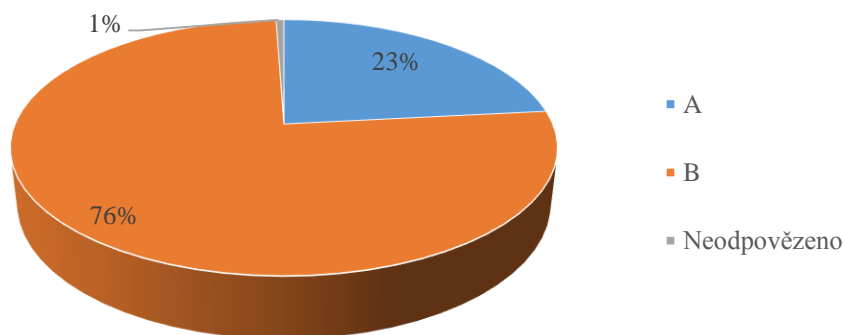
Plné znění 1. situace:

„Anička a Slávek si házejí míčem. V tom přichází Laura a chce si hrát s nimi. Nabízí ke hře svůj míč s rolničkou a výraznými barvami, protože ho lépe vidí a mohla by si tak hrát s nimi.“

- Spolužák si chce hrát jen se svým míčem, nebude si hrát s míčem pro děti, které hůře vidí. Laura si může hrát i sama. (Graf č. 11 – modrá výseč, v legendě A)*
- Spolužákovi by výměna míče nevadila. Hra se pro něj nezmění a bude možná zajímavější. (Graf č. 11 – červená výseč, v legendě B)*

Z grafu č. 11 lze vyčíst, že 76% (137) respondentů by s výměnou míče a společnou hrou souhlasilo. Je možné, že se v odpovědích z části promítá konvenční morálka, fáze typická pro daný věk. Např. pedagogové vedou žáky k společným aktivitám se zapojením

všech spolužáků a dítě tedy přijímá pravidla a normy dané touto autoritou a školák o jejich platnosti nepochybuje. Velkou roli hraje také výchova v rodině, schopnost empatie a sociální citění žáků.

Graf č. 11: První situace – společná hra s míčem

V tabulce č. 7 jsou uvedeny přesnější výsledky na jednotlivých školách.

	A		B		Neodpovězeno		N
	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	
ZŠ Brodek u PV	11	17%	52	83%	0	0%	63
ZŠ sv. Voršily	14	28%	35	70%	1	2%	50
ZŠ Palacká	17	25%	50	75%	0	0%	67
CELKEM	42	23%	137	76%	1	1%	180

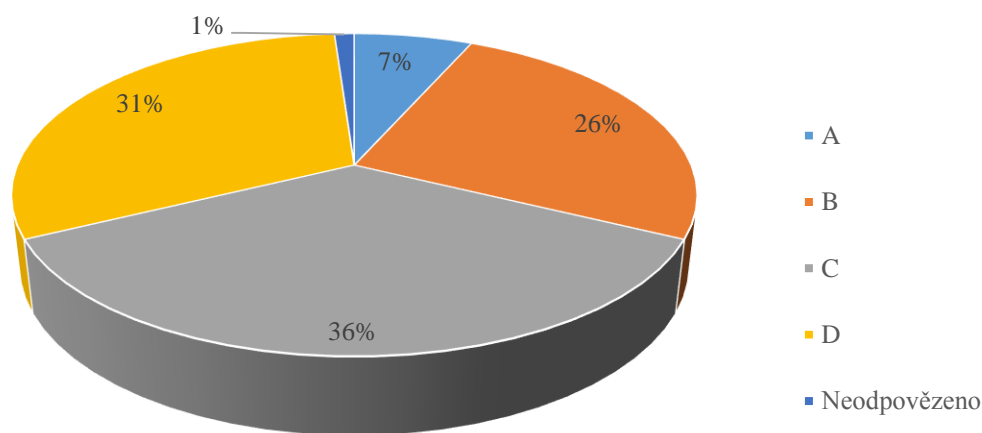
Tabulka č. 7: První situace – společná hra s míčem

Plné znění 2. situace:

Ráno paní učitelka přivádí do třídy nového žáka Romana. Roman chodí o berlích a obě nohy má zvláště zkrivené. Mile se na všechny usmívá a hodně toho ví o autech.

- Spolužákovi se nelíbí Romanův vzhled. A o přestávce se s kamarádkou směje, jak srandovně Roman vypadá. (Graf č. 12 – modrá výseč, v legendě - A)*
- Spolužákovi se pohled na znetvořené nohy zdá nepříjemný. Rozhodne se si Romana raději nevšímat. (Graf č. 12 – červená výseč, v legendě - B)*
- Spolužákovi je Romana líto, že má takové zdeformované nohy, a neustále mu se vším pomáhá. (Graf č. 12 – šedá výseč, v legendě - C)*
- Spolužák tvrdí, že Roman je příjemný a chytrý. Vidí v něm nového kamaráda. (Graf č. 12 – oranžová výseč, v legendě - D)*

Jako naprosto nevhodné chování z celkových odpovědí vyšla možnost A. Smát nebo vysmívat se lidem s postižením žákům přišlo vhodné pouze v 7% (12) odpovědí. Respondenti se v nejvíce případech, a to v 36% (64) odpovědích, shodují na tom, že na místě je lítost a pomoc. V tomto případě je třeba dát pozor na ochranitelské (protektivní) předsudky, kdy by si žáci vybudovali představu, že každý postižený potřebuje ochranu a péči a že se neobejde bez naší pomoci (Michalík, 2011). Jen několik procent méně, 31% (56), získala odpověď D.

Graf č. 12: Druhá situace – nový spolužák Roman

Procentuální poměr odpovědí žáků v jednotlivých školách je téměř srovnatelný. Odlišné je vnímání žáků ZŠ sv. Voršily, kteří preferují vůči Romanovi nevšímavost více než žáci z ostatních škol. V tomto případě je třeba vzít v úvahu, zda se mezi žáky nešíří odmítavé a hostilní předsudky, kdy jsou lidé s postižením bráni jako neužiteční a neproduktivní, jako ti „mrzáci“, na které se nehodí dívat (Michalík, 2011).

	A		B		C		D		Neodpovězeno		N
	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	
ZŠ Brodek	4	6%	14	22%	21	33%	24	38%	0	0%	63
ZŠ sv. Voršily	3	6%	19	38%	17	34%	9	18%	2	4%	50
ZŠ Palacká	5	7%	13	19%	26	39%	23	34%	0	0%	67
CELKEM	12	7%	46	26%	64	36%	56	31%	2	1%	180

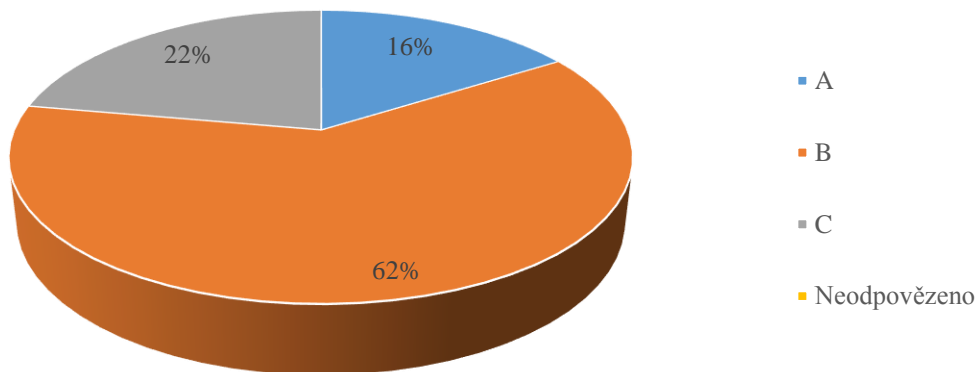
Tabulka č. 8: Druhá situace – nový spolužák Roman

Plné znění 3. situace:

Aniččina maminka dnes přichází domů velice zamyšlená. Pracuje jako vedoucí školní jídelny a musí se rozhodnout, zda přijme novou kuchařku, která je sice velice pracovitá a zodpovědná, ale neslyší. Avšak umí odezírat.

- a) *Aniččin spolužák navrhuje podívat se po někom jiném, aby maminku nestresovala složitá domluva. (Graf č. 13, modrá výseč, v legendě - A)*
- b) *Spolužák radí, že ji má přijmout. Může si s ní psát krátké vzkazy na papír nebo využít znakový jazyk, který se učila kdysi ve škole. (Graf č. 13, červená výseč, v legendě - B)*
- c) *Spolužák se směje a říká, že to může být legrace domlouvát se s paní, která neslyší. (Graf č. 13, šedá výseč, v legendě - C)*

Nejvíce žáků, 62% (111), se přiklonilo k variantě B, která ženě otvírá možnost zaměstnání. Ale i tak se v dnešní společnosti přes všechna podpůrná opatření a daňové úlevy nedaří zaměstnat všechny občany se zdravotním postižením, kteří mají zájem pracovat. Pouhých 16% (29) respondentů by situaci vyřešilo vybráním někoho jiného.

Graf č. 13: Třetí situace – výběr nové kuchařky do školní jídelny

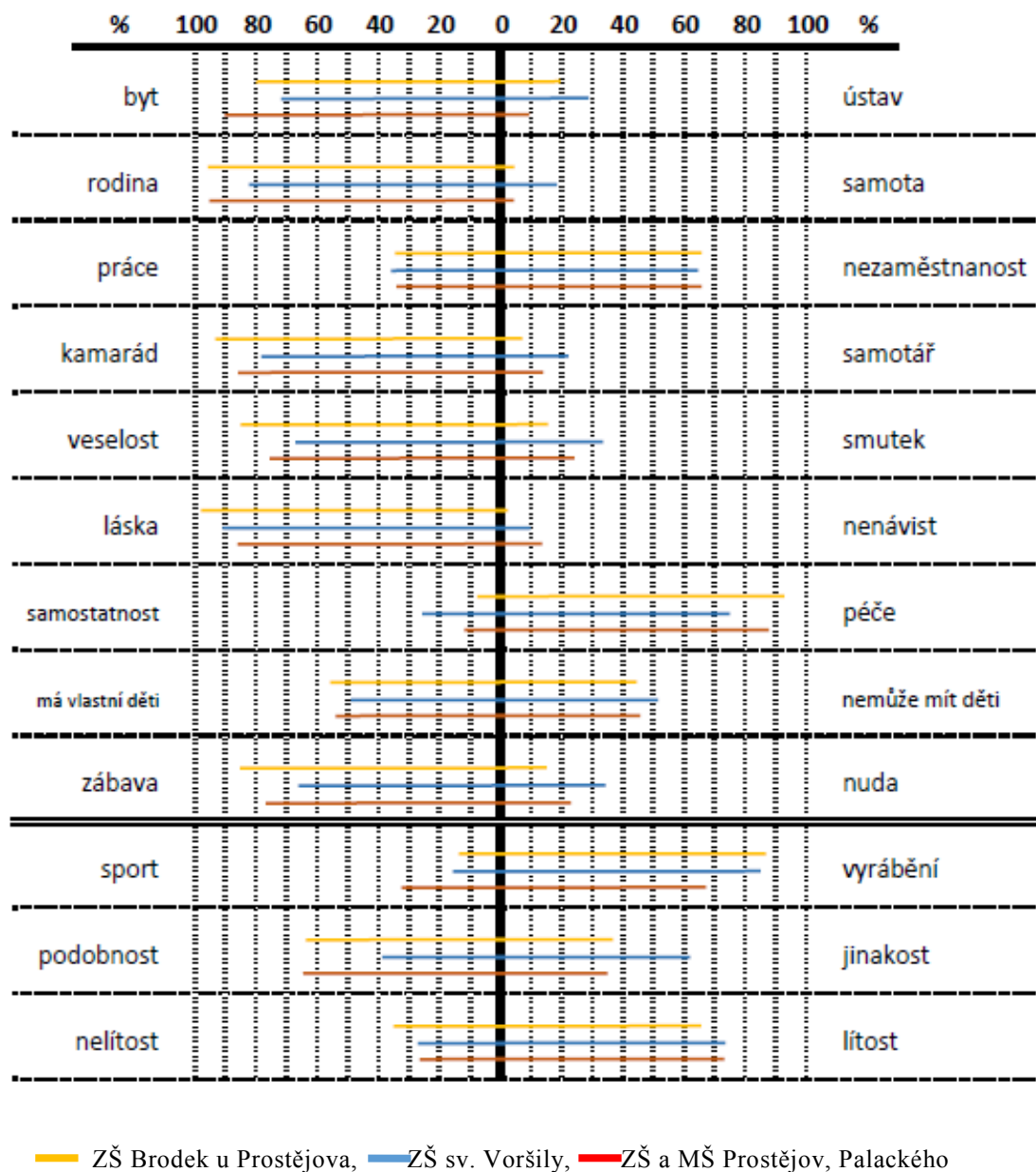
	A		B		C		Neodpovězeno		N
	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	
ZŠ Brodek u PV	8	13%	40	63%	15	24%	0	0%	63
ZŠ sv. Voršily	7	14%	31	62%	12	24%	0	0%	50
ZŠ Palacká	14	21%	40	60%	13	19%	0	0%	67
CELKEM	29	16%	111	62%	40	22%	0	0%	180

Tabulka č. 9: Třetí situace – výběr nové kuchařky do školní jídelny

Třetí část dotazníkového průzkumu se zaměřuje na asociace žáků k pojmům v interakci k osobám se zdravotním postižením. Obsahuje dvojice pojmů, z nichž žáci vybírají ten, který se jim vybaví ve spojitosti s lidmi se zdravotním postižením. První část grafu č. 13: Asociace žáků k pojmům v interakci k osobám se zdravotním postižením (přesněji po dvojitou čáru) obsahuje dva pojmy na řádku, které ve většině případů nejsou opozita, ale svou podstatou jsou s OZP v kladném či záporném vztahu. Výčet na levé straně grafu představuje kladný postoj k OZP a pravý záporný. Poslední tři položky nemají kladný a záporný pól. Graf obsahuje barevné úsečky, které svojí délkou představují vždy 100% a jsou rozmístěny podle odpovědí žáků. Např. odpovědělo-li více žáků termínem umístěným na levé straně, je úsečka vychýlena dle procentuálního vyhodnocení odpovědí doleva.

Nejprve bude věnována pozornost první části grafu. Lze říci, že většina respondentů se ve svých odpovědích přiklání spíše k pojmům z levé strany grafu. Označují pojmy: byt, rodina, kamarád, veselost, láska, zábava. Jednotlivé školy se ve výběru pojmů příliš neliší. Shodují se na tom, že lidé se zdravotním postižením jsou často nezaměstnaní a potřebují péči. Zajímavým zjištěním je, že v pěti z devíti položek více vybočují vždy žáci ZŠ sv. Voršily. Přiklání se více než ostatní respondenti k pravému sloupci grafu. Častěji tedy uvádí pojmy: ústav, samota, smutek, nemůže mít děti, samotář. Obdobně je tomu i v položce v druhé části grafu - podobnost a jinakost, kde ve více procentech uvádějí jinakost. Žáci ZŠ sv. Voršily v první části dotazníkového průzkumu ukázali velmi dobrou informovanost o OZP. Otázkou je, proč v této části odpovídali tímto způsobem. Nabízí se možnost, že do odpovědí díky své informovanosti promítli aktuální situaci ve společnosti.

Z druhé části grafu (pod dvojitou čarou) vyplývá, že se respondenti v první položce více přiklání k pojmu vyrábění, což má souvislost s výstavami a prodejem výrobků OZP, se kterým se žáci setkávají u OZP častěji než se sportem. Navíc pojem „člověk se zdravotním postižením“ často evokuje dojem, a to nejen u dětí, že jde o jedince s amputací končetin nebo s jiným vážným poškozením nosného aparátu.

Graf č. 14: Asociace žáků k pojům v interakci k osobám se zdravotním postižením

7 PRVNÍ DOJEM NENÍ VŠECHNO ANEB POJĎME NA TO SPOLEČNĚ

Zájem žáků o problematiku OZP vyplynul z dotazníkového průzkumu, v němž se také ukázala jejich informovanost, postoje a zkušenosti v této oblasti. Na základě těchto poznatků bylo naplánováno, navrženo, zrealizováno, následně vyhodnoceno a reflektováno projektové vyučování. Toto členění uvádí Kratochvílová (2006), která vychází z jednotlivých fází řešení projektu samotného Kilpatricka, jehož původní dělení je: záměr, plán, provedení a hodnocení.

7.1 Plánování projektu

Projektové vyučování bylo naplánováno během února a března 2015. Postupně byl definován účel, cíl a produkt a dále pak zpřesněn typ projektu.

TEORETICKÝ POPIS PROJEKTU	
Téma:	První dojem není všechno aneb pojďme na to společně
Doporučený ročník:	3. - 5. třída ZŠ
Typ projektu:	Podle délky: krátkodobý projekt (jednodenní) Podle prostředí: školní Podle počtu zúčastněných: třídní Podle organizace: více předmětový Podle navrhovatele: uměle vytvořený, strukturovaný Podle informačních zdrojů: kombinace (volný i vázaný)
Účel projektu:	Žáci si vytvoří představu o životě lidí se zdravotním postižením. Prostřednictvím her se vžijí do běžných životních situací těchto osob a mohou si uvědomit potřebu přijímání jedinců s postižením do společnosti.

Cíl projektu:	Informovat o lidech se zdravotním postižením a o specifikách v komunikaci s nimi, poskytnout jim prostor pro sebezkušenost a zamýšlení se nad vlastními postoji a přiblížit život člověka s postižením ve společnosti.
Organizace:	<ul style="list-style-type: none"> - Práce ve třídě - Individuální práce - Práce ve dvojicích - Práce ve skupině
Předpokládané výukové metody:	<ul style="list-style-type: none"> - Metoda slovní – monolog, rozhovor, diskuze - Metody práce s textem - Metody praktické – výtvarné a grafické činnosti, tvorba plakátu - Metody řešení problémů
Předpokládané cíle:	<p>Kognitivní:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zapamatovat si příslušné informace o životě lidí se zdravotním postižením, o jejich pomůckách a typech postižení <p>Afektivní:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Porozumět rozdílnosti - Dokázat hledat výhody v odlišnostech - Rozvíjet empatii - Utvářet pozitivní postoje k druhým lidem <p>Psychomotorické:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vyzkoušet si činnosti bez využití některých lidských smyslů - Navrhnout hru, která je vhodná pro žáky intaktní i se zdravotním postižením - Vytvořit plakát

	Sociální: <ul style="list-style-type: none"> - Vést k porozumění druhým (osobám se zdravotním postižením) - Rozvíjet základní dovednosti vhodné komunikace s ostatními lidmi - Dokázat pracovat ve skupině a dvojici
Předpokládané pomůcky:	Papíry A4, balicí papír, tužky, pastelky, fixy, předpřipravené kartičky a tabulky, vyrobené a modifikované společenské hry
Produkt projektu:	Žáky vytvořený plakát o lidech se zdravotním postižením využitelný k osvětě v obci, návrh hry k podpoře společné činnosti intaktních dětí a dětí se zdravotním postižením.
Způsob hodnocení:	<ul style="list-style-type: none"> - Průběžné – slovní, - Celkové – výstupní dotazník
Průřezová témata (RVP):	Osobnostní a sociální výchova

7.2 Návrh projektu

Na základě výsledků dotazníkového průzkumu bylo během května a června 2015 navrženo projektové vyučování. Tato kapitola obsahuje návrh projektu a časové vymezení jednotlivých bloků. Kompletní projekt je vložen v Příloze č. 8.

Projektové vyučování První dojem není všechno aneb pojďme na to společně, jak už plyne z názvu, chce ukázat, že vzhled lidí a pocity z prvního setkání s jedincem s postižením by neměly odradit od pokusu bližšího seznámení se a navázání přátelského vztahu. K tomu si člověk potřebuje vybudovat jakousi všeobecnou informovanost o specifikách lidí se zdravotním postižením a jediné tak jej nepřekvapí některé jejich netypické projevy.

Úvod

Aktivita: Nedokonalé obrázky

- Motivace a uvedení do tématu

1.část: Seznamte se – 90 minut

V první části se projektové vyučování zaměřuje na seznámení intaktních žáků s jednotlivými typy zdravotního postižení. Žáci se mohou na okamžik vžít do role člověka s handicapem prostřednictvím několika připravených aktivit.

Aktivita 1: Nic nevidím! Naviguj mě prosím!

- Zaměřeno na orientaci nevidomého v prostoru a jeho doprovázení

Aktivita 2: Tichá pošta

- Zdůrazňuje příjem informací sluchovým analyzátozem a poukazuje na ztížené podmínky porozumění u osob s nedoslýchavostí.

Aktivita 3: Poznáš, co říkám?

- Seznamuje s možností odezírání.

Aktivita 4: Jiná řeč než mluvená

- Poukazuje na existenci znakového jazyka.

Aktivita 5: Umíš psát a kreslit nohou?

- Informuje o tom, že existují lidé, kteří běžně píšou a kreslí nohou nebo ústy.

Aktivita 6: Sestav si svůj den pomocí obrázků

- Seznamuje s jedním z typů náhradní komunikace.

2.část: Mohl/a bych ti pomoci? – 90 minut

- tvorba strategie přístupu k osobám s postižením
- výroba plakátu a jeho prezentace spolužákům

3.část: Zahrajeme si? – 45 minut

- možnost pracovního uplatnění jedinců se zdravotním postižením a začlenění do společných her
- hry: hmatové a sluchové pexeso
- další vhodné hry - prezentace nápadů žáků

Závěr

- celkové zhodnocení

7.3 Realizace projektu

Projektové vyučování bylo zkušebně zrealizováno v červnu 2015 na Základní škole Brodek u Prostějova v 3., 4. a 5. třídě.

Charakteristika tříd

3. třída

Počet žáků ve třídě: 28

Integrovaných žáků ve třídě: 0

Projektového vyučování se zúčastnilo: 19

4. třída

Počet žáků: 22

Z toho integrovaných ve třídě: 1 (PAS)

Projektového vyučování se zúčastnilo: 21

5. třída

Počet žáků: 22

Z toho integrovaných ve třídě: 4 (SPU)

Projektového vyučování se zúčastnilo: 17

Materiální příprava

Před samotným uskutečněním projektového vyučování bylo třeba připravit veškeré pomůcky a prostory k realizaci.

- Vytisknout a nastříhat kartičky
- Připravit určený počet šátků (informovat žáky, ať si je přinesou)
- Nastudovat potřebné fráze ve znakovém jazyce
- Připravit papíry, psací potřeby, nůžky a lepidla
- Vyrobit hmatové a sluchové pexeso

Průběh projektového vyučování

Projektové vyučování proběhlo ve dnech 22. – 24. června 2015. Jeho garantem byla určena místní paní učitelka Hana Krátká. K realizaci byl poskytnut školní sál v podkrovní místnosti s potřebným vybavením, ve kterém se žáci cítili příjemně a uvolněně.

Úvod a seznámení s žáky

Se začátkem vyučování se žáci přesunuli do podkrovní místnosti školy, kde po krátkém seznámení se a ujasnění si pravidel byly žákům rozdány obrázky pohádkových postav. Žáci se již během rozdávání hlásili, že na obrázcích chybí postavám některé části těla. Poměrně snadno a rychle se shodli na tom, jak nedokonalost obrázku vyřeší - dokreslí jej. Při položení otázky, jak je tomu u lidí se zdravotním postižením, kde nelze jen snadno dokreslovat, navrhovali různé operace a pomůcky, které by lidem život ve společnosti usnadnily.

Průběžná reflexe: Mnozí žáci byli hned v úvodu zvědaví, co je čeká. U 3. a 4. třídy nebylo třeba žádné větší motivace. V 5. třídě trvalo vtažení do tématu déle.

První část: Seznamte se

Po diskuzi byly na interaktivní tabuli promítnuty fotky jedinců se zdravotním postižením a tím byla zároveň tato část uvedena. Následně byly představeny jednotlivé typy zdravotního postižení. Pro dotvoření vizuální představy žáků byl vždy promítnut snímek prezentace PowerPoint. Poté proběhlo několik aktivit, které žákům umožnily vžít se do osob s konkrétním typem zdravotního postižení. Aktivity se týkaly běžných činností v životě člověka.

Zrakové postižení bylo představeno tímto způsobem: Žákům bylo připomenuto, jaké máme smyslové orgány a že jedním ze základních je také zrak, který umožňuje získávat mnoho informací. Také bylo zmíněno, že existují lidé, kteří vidí méně než ostatní nebo nevidí vůbec. Tímto byly zavedeny nové pojmy – osoby nevidomé a slabozraké. Poté následovala první aktivita „**Nic nevidím! Naviguj mě prosím!**“. Žáci vytvořili dvojice, kdy jeden z nich si zavázal oči a druhý z dvojice mu dělal doprovod. Dvojice měly tři úkoly - obejít za pomoci spolužáka třídu, poté najít svou židli a vytáhnout si červenou pastelku ze svého penálu. Jakmile žáci úkol splnili, vyměnili si role. Doprovod mohl slovně navigovat, ale také vést a především kontrolovat, aby se spolužák se zavázanýma očima nezranil. Kdo měl úkol splněn, posadil se na své místo a vytaženou pastelkou si dokreslil obrázek z úvodní části. Dále proběhla diskuze řízená učitelem, v níž byly položeny tyto otázky: Jak ses cítil beze zraku? Bylo těžké se zorientovat? Jaký jiný smysl jsi více využíval? Daly by se použít nějaké pomůcky, které by nevidomému pomohly? Lze bez zraku rozeznat barvy nebo nápisy? Přestože si žáci v diskuzi na mnohé otázky již odpověděli sami, byl promítnut i snímek o pomůckách, který byl pro několik žáků spíše shrnutím, pro většinu novým poznatkem. V tomto momentu se žáci dověděli informace o bílé holi (funkce, vzhled), vodícím psovi (vzhled, činnost) a Braillovu písmu (jak vypadá a kde ho můžeme vidět).

Obrázek č. 1: Naviguj mě prosím

Obrázek č. 2: Nic nevidím

Průběžná reflexe: Úkol se zavazanýma očima aktivizoval i žáky 5. třídy. I když si v tomto případě žáci dvojice vybrali sami, bylo zajímavé pozorovat různou míru důvěřivosti vůči svému kamarádovi. Rozdílnost byla vidět i v opatrnosti v pohybu prostorem či využívání jiných smyslů. Jak žáci následně v diskuzi uváděli, někteří se více spoléhali na sluch, jiní na hmat. Aktivita se dle pozorování jevila ve vztahu k žákům jako zábavná, zajímavá a uvědomující. Žáci se činností příjemně zaktivovali do již zmíněné diskuze. Když se hovořilo o pomůckách, v každém ročníku se našel někdo, kdo se již setkal s vodícím psem či si vzpomněl na bílou hůl. Obzvláště ve 4. třídě byli žáci aktivní a o problematice informovaní. Ve 3. třídě se dokonce vyskytl dotaz, zda mohou vodící psi do restaurací a obchodů. Překvapením bylo také zjištění, jak jsou žáci všímaví. Při dotazu - zda někde viděli Braillovo písmo, v každé třídě vymysleli alespoň dvě možnosti. Často uváděli: ve výtahu nebo na krabičkách od léků.

Dále bylo s žáky hovořeno o **lidech se sluchovým postižením**. Zde byl kladen důraz na to, že sluch je nezbytný ke komunikaci s ostatními lidmi. Účastníci se seznámili s tím, že existují lidé neslyšící a nedoslýchaví. Aby si žáci uvědomili auditivní příjem informací, byla jako první zařazena aktivita Tichá pošta, kdy všichni seděli v kruhu a posílali si šeptem různé zprávy. Taková intenzita řeči může být pro některé hůře srozumitelná a podobně se mohou cítit i lidé s nedoslýchavostí. Lidé se sluchovým postižením při komunikaci využívají odezírání a znakový jazyk, z čehož vycházely další aktivity. Jako první z nich byla s žáky uskutečněna aktivita 3: „Poznáš, co říkám?“, ve které se snažili uhodnout, jaké slovo bylo vyřčeno. Kdo uhodl, mohl vymyslet další slovo a jít ho sám předvést. Žáci se několikrát prostřídali. Poté se žáci naučili představit se ve znakovém jazyce a následně jim byl poskytnut prostor, kdy si mohli osvojit několik zvolených znaků. Jakmile je ovládali, byly jim do dvojic rozdány tabulky s prstovou abecedou. Jejich dalším úkolem bylo naučit se pomocí ní znakovat své jméno a následně ho předvést spolužákovi ve dvojici.

Průběžná reflexe: I v této části se žáci projevovali velice aktivně. Tichá pošta se ukázala jako známá a oblíbená hra. Zvláště v nižších ročnících byl velký zájem o vymýšlení vět k posílání. Odezírání zajímalo žáky ve všech třech ročnících. Na začátek byla vybrána jednoduchá a velice známá slova, která žáci očekávali, a proto je snadno uhodli. Pro velký zájem zkoušeli

odezírat i slova náročnější. Pozornost dětí upoutal také znakový jazyk. Nácvič svých jmen některé natolik zaujal, že si zkoušeli znakovat i jiná jména či slova.

Obrázek č. 3: Prstová abeceda

Během projektového vyučování měli žáci možnost se seznámit i s **problematikou tělesného postižení**. Nejprve proběhlo krátké uvedení do tématu. Žáci se během něj dozvěděli, že lidé s tělesným postižením se tak buď narodili, nebo si následkem úrazu poranili pohybový aparát. Řadíme sem velkou skupinu lidí, která má vážné a dlouhodobé zdravotní problémy. Může se jednat o amputace končetin, přerušení míchy, dětskou mozkovou obrnu, srůsty nebo zmnožení končetin. Dětem byl představen další snímek prezentace PowerPoint, na němž mohli vidět pomůcky osob s tělesným postižením, a to invalidní vozík a francouzské berle. Pro tyto osoby je často komplikované učit se psát nebo malovat kvůli nedostatečné pohyblivosti horních končetin nebo jejich amputací, proto se v některých případech věnují nácvič psaní a malování nohou nebo ústy. Další aktivitou pro žáky bylo vyzkoušet si podepsat se a nakreslit si jednoduchý obrázek nejprve ústy a pak nohou. Následně byla promítnuta díla osob s tělesným postižením, které žáci obdivně ocenili.

Průběžná reflexe: Kreslení a psaní nohou a ústy žáci uvítali jako novou a zajímavou alternativu. S nadšením si porovnávali své výkony a snažili se podepsat co nejčitelněji, což se mnohým zdaleka nedařilo.

Obrázek č. 4: Psaní a kreslení nohou

Posledním typem zdravotního postižení, se kterým se žáci seznámili, bylo **postižení mentální**. Žákům bylo opět řečeno několik informací o těchto osobách a promítnuty další snímky prezentace. Protože osoby s těžkou mentální retardací na rozdíl od jiných skupin OZP využívají také náhradní komunikaci, věnovali se žáci v poslední aktivitě této části skládání piktogramů na téma: co by dnes po vyučování rádi dělali. Práce probíhala ve skupinách.

Průběžná reflexe: Tuto aktivitu žáci pojali různými způsoby. Někteří si vybrali obrázky jen podle svého plánu, jiní seskládali ty činnosti, které budou dělat po škole všichni žáci. Každopádně si všichni vyzkoušeli číst obrázky, kterým ve většině případů porozuměli bez vysvětlování.

Obrázek č. 5: Skládání piktogramů

Druhá část: Mohl/a bych Ti pomoci?

V této části se žáci dozvěděli, jak se lidé chovali k jedincům s postižením v minulosti a pouvažovali o tom, jak společnost přistupuje k těmto lidem dnes a jak by to správně mělo být. Mimo jiné jim bylo také řečeno, že první zmínky o lidech s postižením pochází již ze starověku, kdy jsou známé příběhy novorozenců s postižením, kteří byli shazováni ze skály nebo utopení v řece. Ze středověku pochází zápisy o bláznech a šílencích, kteří byli upalováni a vyháněni z měst. Později vznikala pro jedince s postižením první zařízení při špitálech, kde o ně bylo pečováno.

V této fázi byla žákům položena otázka: jak se podle nich chovat k lidem s postižením? Dále byli rozděleni do čtyř skupin, v nichž dostali nastříhané lístečky s různými tipy, jak se chovat k lidem s postižením. Žáci měli za úkol tyto tipy rozčlenit podle vhodnosti k jednotlivým postižením. Pokud některé formulaci nerozuměli, byla jim individuálně dovysvětlena. V jedné třídě tato fáze probíhala společně. Každý dostal jeden lísteček a jakmile na něj došla řada, zařadil jej do schématu, které se tvořilo položením lístečku

do příslušné kategorie pod interaktivní tabulí. Následně si každá ze čtyř skupin zvolila jeden typ zdravotního postižení, o němž tvořila plakát. Na balicí papír si žáci nadepsali vybrané postižení. Jejich úkolem bylo ztvárnit pravidla chování z lístečku, vhodně ilustrovat, případně dohledat informace o dané problematice a po zhotovení prezentovat plakát ostatním. Žáci si s sebou měli přinést pastelky, nůžky, lepidlo a barvené papíry, které využili v této fázi.

Obrázek č. 6: Ukázka tvorby

Obrázek č. 7: Tvorba plakátu

Průběžná reflexe: V této části se již u některých projevila menší únava. Ve 3. třídě žáci hůře zvládali práci ve skupinách. Některé skupiny nebyly příliš kreativní a dlouho přemýšlely, co na plakát dají. Jiné se pustily se zápalem hned do malování a lepení. Ve většině případů byla nutná pomoc učitele v roli rádce.

Třetí část: Zahrajeme si?

Na poslední fázi projektového vyučování připadlo téma život osob se zdravotním postižením ve společnosti, ve kterém se řešila otázka stejných práv a podobných možností jako mají ostatní, a to: mít rodinu, kamarády, koníčky, moci chodit do školy, hrát si a v dospělosti mít práci. Žáci si mimo řečené prohlédli snímek PowerPointu, na kterém viděli nejrůznější sportovce se zdravotním postižením. Dále jim byla položena otázka, jakou práci by mohli vykonávat lidé s postižením. Poté se žáci rozdělili opět do skupin a přesunuli se do zadní části místnosti, kde již pro ně bylo připraveno několik variant sluchového a hmatového pexesa. Než se žáci rozešli k jednotlivým stolečkům, byla jim vysvětlena pravidla hry a určen způsob střídání skupin u stolů. Na závěr žáci vymýšleli jiné hry, které by se daly nějakým způsobem upravit i pro OZP.

Obrázek č. 8: Hmatové pexeso

Obrázek č. 9: Sluchové pexeso

Průběžná reflexe: S výběrem povolání pro osoby se zdravotním postižením měli účastníci menší problémy. Často nedomysleli, co všechno je k danému povolání třeba. Hraní her žáky velice bavilo. Bylo třeba dbát na dodržování pravidel, aby mezi žáky nevznikaly spory kvůli pokusům o podvádění.

Zhodnocení projektového vyučování proběhlo písemnou formou a více je o něm pojednáno v kapitole 7. 5 Hodnocení a reflexe.

7.4 Prezentace výstupu projektu

Žáci během projektového vyučování tvořili plakát o lidech se zdravotním postižením, který kromě ilustrací a různých informací podával návod, jak přistupovat k lidem se zdravotním postižením. Po dotvoření byl plakát prezentovaný ostatním žákům ze třídy a následně by mohl být vystaven na místním obecním úřadě, kde by sloužil k osvětě návštěvníku úřadu, české pošty či knihovny. To ovšem záleží na možnostech a kontaktech konkrétní školy, která se projektové vyučování rozhodne zrealizovat.

7.5 Hodnocení a reflexe

Cílem této podkapitoly je zhodnotit a reflektovat zrealizované projektové vyučování z pohledů účastníků a navrhovatele.

Pro snadnější zhodnocení projektu z pohledu navrhovatele byla předem stanovena kritéria, která byla následně pozorována v průběhu realizace, a to:

- Přístup žáků k projektu (aktivita, dotazy, nápady...)
- Časové plnění jednotlivých částí
- Nutná improvizace a změny v průběhu realizace
- Náročnost vzhledem k úrovni žáků a k organizaci

Žáci byli aktivní a zapojili se do všech připravených aktivit. Reagovali na dotazy a v některých situacích sami kladli otázky. V částech, kde bylo zapotřebí více kreativity a nápaditosti, byli méně úspěšní. Často čekali na radu nebo na vedení učitelem. Podrobnější zhodnocení lze vyčíst v průběžné reflexi průběhu projektu (viz 7.3 Realizace projektu).

Dle návrhu (viz 7.2) bylo projektové vyučování rozděleno do tří bloků po 90, 90 a 45 minutách. Časová dotace prvního bloku byla ve všech třídách přiměřená. Druhý blok byl ve zkušební verzi z důvodu pokládání závěrečných, výstupních, dotazníků zkrácen. Žáci však potřebovali více času na promyšlení a dotvoření plakátu. Třetí blok proběhl dle časového plánu.

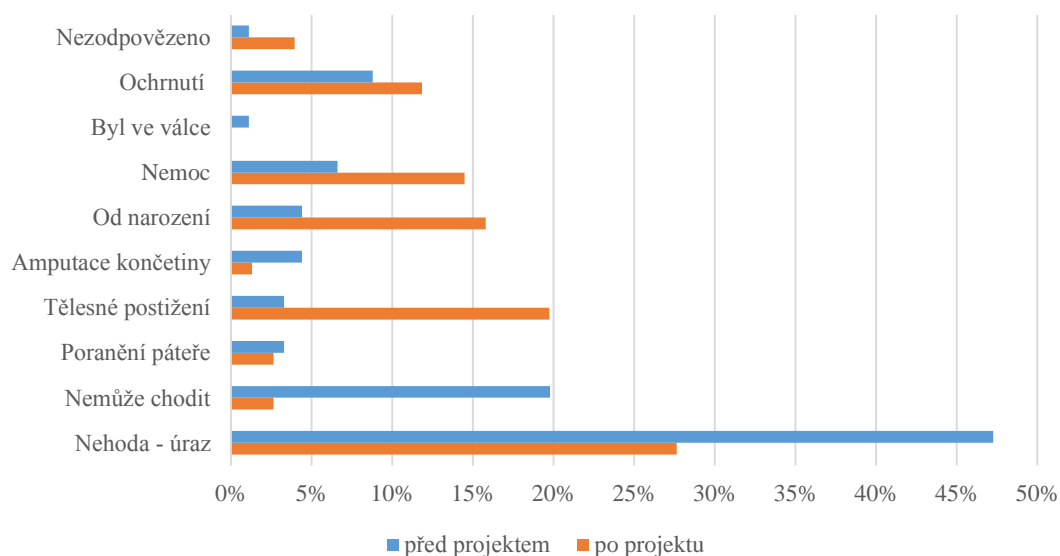
Žáci z 5. ročníku pracovali svižněji a měli i rychleji vyplněné výstupní dotazníky, tudíž zbylo několik minut k tomu, aby proběhlo improvizované shrnutí dne, v němž měli možnost sdělit, jak je která aktivita zaujala.

Náročnost se u většiny aktivit jevila jako přiměřená. Menší rozdíly se vyskytovaly mezi žáky 3. a 5. třídy v duševní a intelektové vyspělosti, ale nebylo tomu pravidlem. Problematictější byla u nižších ročníků práce ve skupinách, kdy žáci ještě nebyli příliš zvyklí na komunikaci při skupinové práci a rozdělení úkolů.

Pro **zhodnocení projektového vyučování z pohledu účastníků** byl žákům po jeho skončení předložen dotazník, ve kterém se vyskytovaly téměř stejné otázky jako v dotazníkovém šetření realizovaném před projektovým vyučováním. Učiněno tak bylo proto, aby bylo možné získaná data porovnat. Projektové vyučování splnilo stanovené cíle. Výsledky ukázaly posun žáků ve vědomostech a postojích k dané problematice a zjistily, jak je projektové vyučování zaujalo. Celý výstupní dotazník je součástí příloh. (Příloha č. 2)

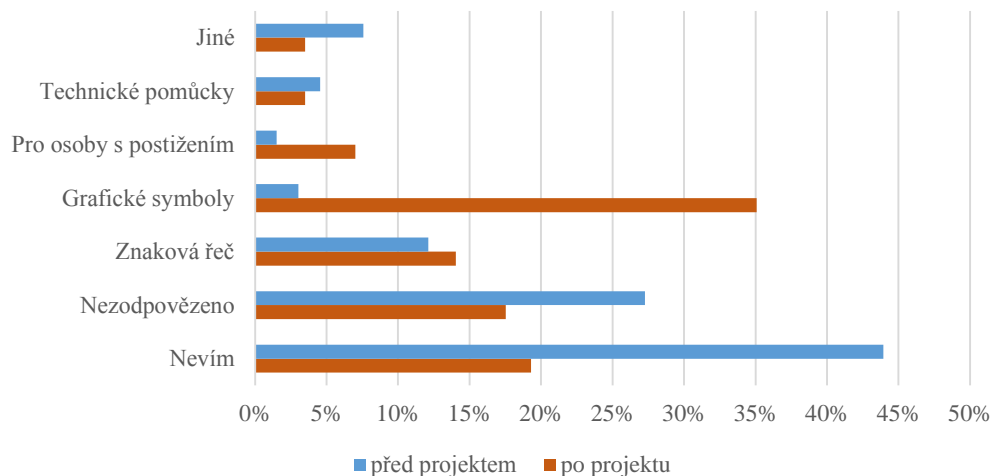
Srovnají-li se výsledky před projektovým vyučováním a po něm, je v odpovědích skutečně vidět jistý posun. Jednotlivé grafy zobrazují k jedné kategorii odpovědí vždy dva sloupce. V modrém sloupci se nachází odpovědi žáků před projektem a v červeném po něm. Po projektovém vyučování žáci využívali častěji termíny jako tělesné postižení, piktogramy, Braillovo písmo, nevidomí apod. Také téměř všichni věděli, komu slouží bílá hůl, a dokázali správně určit, jakou má funkci.

Žáci si oproti předchozímu šetření ve větší míře uvědomili i jinou možnou etiologii, než je získané postižení. Uváděli postižení vrozené a daleko častěji se v jejich slovníku objevoval pojem „tělesné postižení“.

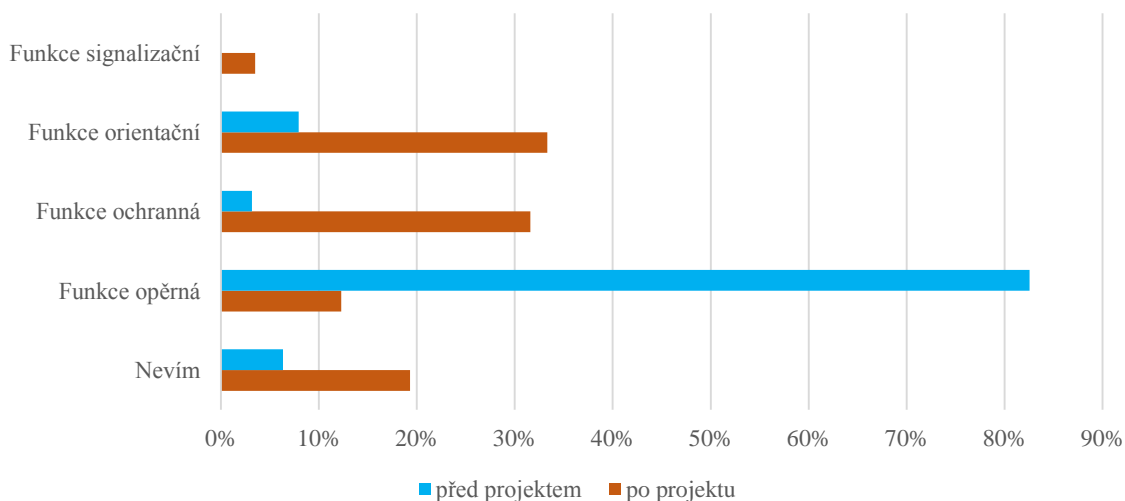
Graf č. 15: Proč je pán na invalidním vozíku?

V grafu č. 16 lze pozorovat, že mnoha žákům díky jedné z aktivit projektového vyučování utkvěla v paměti některá z forem alternativní komunikace. Žáci nejčastěji uváděli obrázky nebo piktogramy. V grafu se jedná o položku grafické symboly.

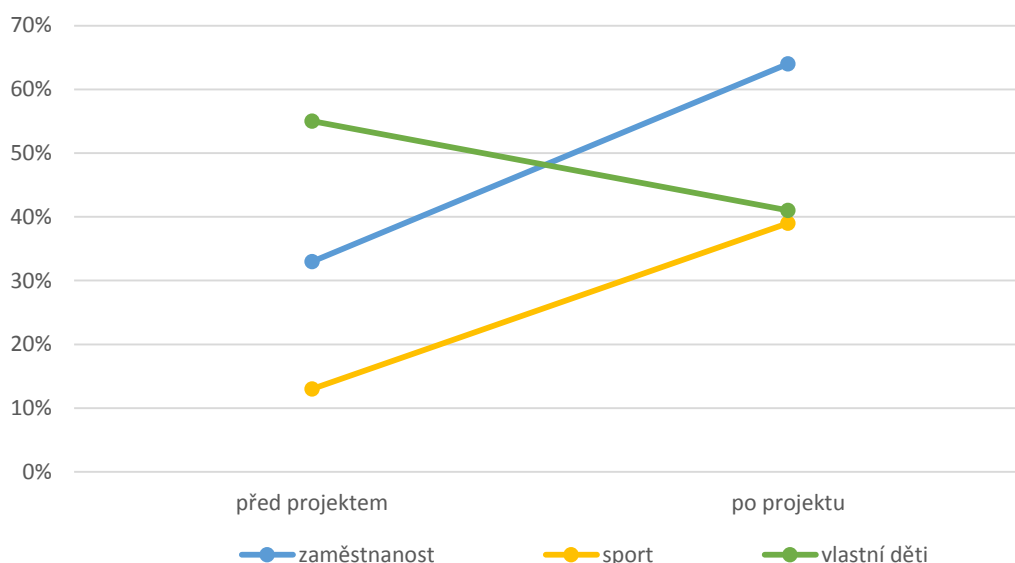
Graf č. 16: Co je alternativní komunikace?

Zásadní posun v informovanosti žáků ukazuje také otázka na funkci bílé hůle. Před projektovým vyučováním žáci v 60% uváděli, že bílá hůl slouží starým a nemocným lidem jako opora při chůzi.

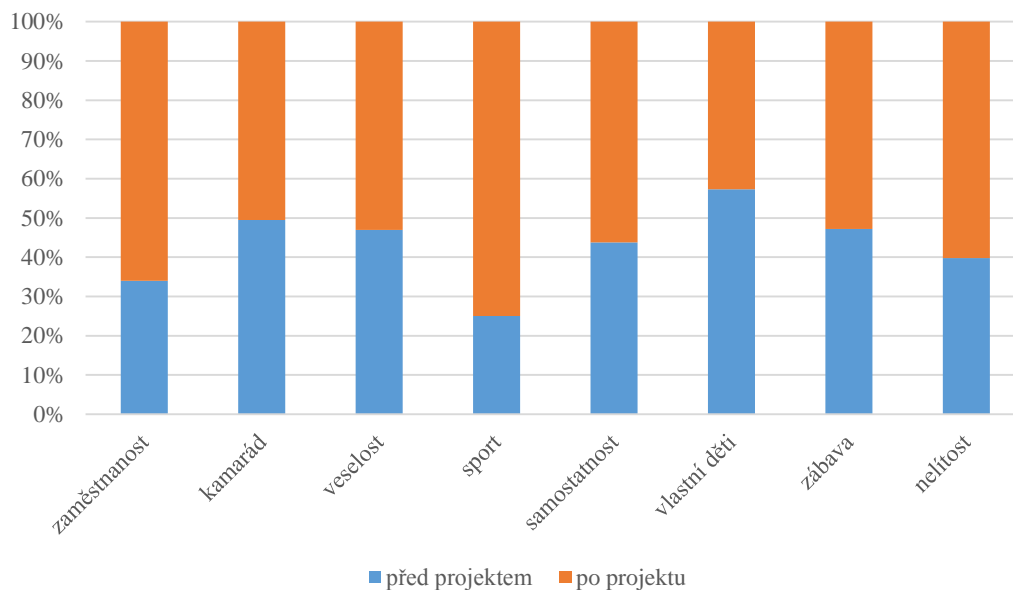
Graf č. 17: K čemu slouží bílá hůl?

Změny se ukázaly také ve vnímání žáků osob s postižením. Respondenti byli dotazováni na možnosti bydlení, zaměstnání, volného času... těchto osob. I před projektovým vyučováním k nim žáci měli celkově spíše kladné postoje. Uváděli častěji byt než ústav, také volili pojmy jako rodina, kamarádství... a tyto výsledky se projevily i po projektovém vyučování. K mírným proměnám došlo u zaměstnanosti, sportu a možnosti mít vlastní děti, kdy sport a zaměstnání v souvislosti s OZP získalo více procent než před projektem, naopak položka „mít vlastní děti“ zaznamenala jistý pokles odpovědí.

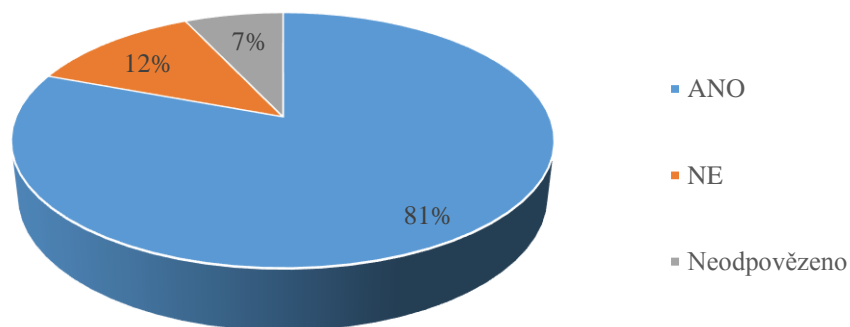
Graf č. 18: Posun vybraných odpovědí žáků

Graf č. 19 značí procentuální srovnání odpovědí žáků před projektovým vyučováním a po něm. Je tedy vidět, že hodnoty jako veselost, samostatnost nebo zábava se nezměnily.

Graf č. 19: Procentuální srovnání výskytu odpovědí žáků

Ve výstupním dotazníku žáci také sami hodnotili, zda se dnes dověděli něco nového. Z 57 zúčastněných uvedlo 81% (46) z nich, že během dne získali nové informace.

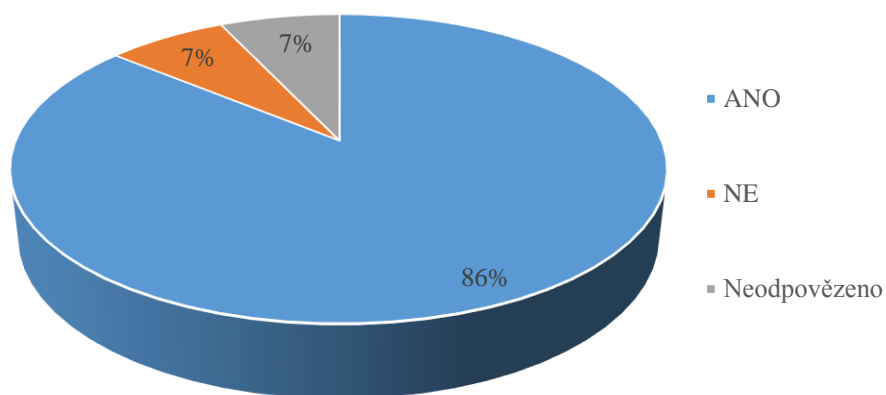

Graf č. 20: Dověděl ses dnes něco nového?

Dověděl ses dnes něco nového?	ANO		NE		Neodpovězeno		N
	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	
3. třída	15	79%	4	21%	0	0%	19
4. třída	19	90%	0	0%	2	10%	21
5. třída	12	71%	3	18%	2	12%	17
CELKEM	46	81%	7	12%	4	7%	57

Tabulka č. 10: Dověděl ses dnes něco nového? – jednotlivé třídy

Otázka, zda by žáci doporučili projekt svým kamarádům, se v dotazníku vyskytovala záměrně. Vycházela z předpokladu, že žáci odpovídali kladně tehdy, pokud se projekt jim samotným zdál zajímavý, zábavný nebo plný nových informací a prožitků. Kladně odpovědělo 86% (49) respondentů.

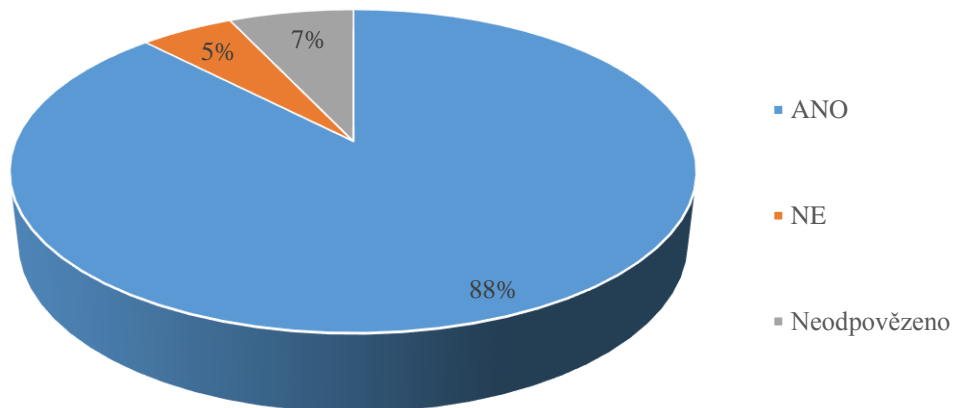
Graf č. 21: Doporučil bys tento projekt svým kamarádům?

Nejvíce žáků by svým kamarádům projekt doporučilo ve 3. třídě – až na jednoho žáka všichni. Nejméně pak v 5. třídě.

Doporučil bys tento projekt svým kamarádům?	ANO		NE		Neodpovězeno		N
	n _i	f _i	n _i	f _i	n _i	f _i	
3. třída	18	95%	1	5%	0	0%	19
4. třída	19	90%	0	0%	2	10%	21
5. třída	12	71%	3	18%	2	12%	17
CELKEM	49	86%	4	7%	4	7%	57

Tabulka č. 11 Doporučil bys tento projekt svým kamarádům? – jednotlivé třídy

To, že žáky také zaujaly netradiční hry (viz 7.2 Návrh projektu – Zahrajeme si?), potvrzuje jejich zájem o další činnosti upravené i pro OZP. Výsledky prezentuje graf č. 22.

Graf č. 22: Zahrál by sis ještě další netradiční hru?

V této otázce jsou odpovědi žáků v jednotlivých ročnících poměrně vyrovnané.

Zahrál by sis ještě další netradiční hru?	ANO		NE		Neodpovězeno		N
	n_i	f_i	n_i	f_i	n_i	f_i	
3. třída	17	89%	2	11%	0	0%	19
4. třída	18	86%	1	5%	2	10%	21
5. třída	15	88%	0	0%	2	12%	17
CELKEM	50	83%	6	10%	4	7%	57

Tabulka č. 12: Zahrál by sis ještě další netradiční hru? – jednotlivé třídy

Závěrem lze shrnout několik faktů, které vyplývají z pozorování navrhovatele a odpovědí žáků ve výstupních dotaznících. Žáky projekt zaujal a odnesli si z něj nové poznatky, které jsou přínosné pro jejich budoucí život. Také byla ověřena funkčnost návrhu projektového vyučování, jeho časová dotace, náplň, formy, metody práce a přiměřenost vzhledem k věku žáků.

ZÁVĚR

Tématem diplomové práce byla Integrace jedinců se zdravotním postižením do společnosti pohledem žáků 1. stupně ZŠ v rámci projektového vyučování a jejím cílem bylo naplánovat, navrhnout, zrealizovat a zhodnotit projektové vyučování pro tyto žáky, které by jim přiblížilo život jedinců se zdravotním postižením ve společnosti. Cíli dílčími bylo pomocí dotazníkového průzkumu zjistit informovanost, postoje, zkušenosti a zájem žáků středního školního věku o problematiku života osob se zdravotním postižením.

Z dotazníkového průzkumu vyplynulo, že žáci k lidem se zdravotním postižením zaujímají celkově kladný postoj. V dotazníku se přikláněli k pojmům rodina, byt, kamarád, podobnost a další. Ovšem v jejich informovanosti se ukázaly jisté mezery. Téměř 60% respondentů by na ulici nerozpoznalo nevidomého člověka, a pokud ano, až na výjimky by ho nazvali „slepce“. Více než 70% žáků nedokázalo vymyslet ani jednoduchý způsob náhradní komunikace. A šlo-li o příčinu tělesného postižení, nejčastěji se domnívali, že se jedná pouze o získané postižení způsobené úrazem, a o jiné možnosti neuvažovali. Šetření také ukázalo, že respondenti mají o problematiku OZP zájem, což naznačuje 64% kladných odpovědí, které byly genderově vyvážené.

V návaznosti na tato zjištění bylo na jaře 2015 naplánováno, navrženo a následně zrealizováno projektové vyučování na Základní škole Brodek u Prostějova, které žáky informovalo o osobách se zdravotním postižením, o specifikách v komunikaci s nimi a poskytlo jim prostor pro sebezkušenost. Projektové vyučování bylo také zhodnoceno, a to ze dvou hledisek, z pohledu navrhovatele a účastníků, kdy se ukázalo, že je plně funkční, splňuje časovou dotaci a jeho metody a formy práce jsou vzhledem k věku účastníků přiměřené. Ve výstupních dotaznících přes 80% respondentů uvedlo, že se v něm dozvěděli nové informace a také by projekt doporučili svým kamarádům. Z dalších odpovědí je patrné, že došlo k zlepšení informovanosti žáků o osobách se zdravotním postižením a osvojení nových pojmů včetně pochopení jejich významu (nevidomí, Braillovo písmo, tělesné postižení aj.)

Využité metody práce se ukázaly jako efektivní. Dotazníkový průzkum objektivně vyhodnotil nízkou úroveň informovanosti žáků a potvrdil myšlenku vytvořit projektové vyučování, které se ukázalo být velice vhodnou metodou.

Vytvořené projektové vyučování tedy přináší materiál využitelný pro pedagogy 1. stupně základních škol, který není náročný po finanční ani organizační stránce a je realizovatelný přímo ve škole bez speciálních pomůcek.

Seznam literatury

BENDO VÁ, Petra. *Alternativní a augmentativní komunikace 1*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 103 s. ISBN 978-80-244-3703-3.

BENDO VÁ, Petra a Veronika Růžičková. *Alternativní a augmentativní komunikace 2*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 147 s. ISBN 978-80-244-3705-7.

COUFALOVÁ, Jana. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy: náměty pro učitele*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2006, 135 s. ISBN 80-7168-958-0.

FISCHER, Slavomil. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální: učebnice pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014, 299 s. ISBN 978-80-7387-792-7.

HANÁKOVÁ, Adéla. *1000 pojmů ze speciální pedagogiky: terminologický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 225 s. ISBN 978-80-244-3218-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HUTYROVÁ, Miluše. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Editor Milan VALENTA. Praha: Portál, 2014. 269 s. ISBN 978-80-262-0602-6.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, 272 s. ISBN: 978-80-247-1369-4.

JEŘÁBKOVÁ, Kateřina. *Úvod do speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 137 s. ISBN 978-80-244-3731-6.

JESENSKÝ, Ján. *Andragogika a gerontoandragogika handicapovaných*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2000. 354 s. ISBN 80-7184-823-9

JOHNSTONE, David. *An introduction to disability studies*. 2nd ed. London: David Fulton Publishers, 2001. 186 s. ISBN 185346726X.

KANTOR, Jiří. *Medicínské aspekty omezení hybnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 156 s. ISBN 978-80-244-3709-5.

KASÍKOVÁ, Hana. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. 2. vyd., rozš. a aktualiz. Praha: Portál, 2010. 151 s. ISBN 978-80-7367-712-1.

KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 160 s. ISBN 80-210-4142-0.

Kolektiv autorů: *Jak komunikovat... aneb mám spolužáka se zdravotním postižením*. Praha: Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové, 2009

KREJČÍŘOVÁ, Olga a Zdeňka KOZÁKOVÁ. *Profesní příprava a pracovní uplatnění osob s mentálním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 95 s. ISBN 978-80-244-3711-8.

KREJČÍŘOVÁ, Olga, Zdeňka KOZÁKOVÁ a Oldřich MÜLLER. *Teoretická východiska speciální pedagogiky u osob s mentálním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 95 s. ISBN 978-80-244-3715-6.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2. dopl. vyd. Brno: Paido, 2000, 70 s. ISBN 80-85931-84-2.

LUDÍKOVÁ, Libuše. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 140 s. ISBN 80-244-1154-7.

MACHOVÁ, Jitka. *Biologie člověka pro učitele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 269 s. ISBN 80-7184-867-0.

MICHALÍK, Jan. *Právo, společnost a zdravotně postižení*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 141 s. ISBN 978-80-244-3533-6.

MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 511 s. ISBN 978-80-7367-859-3.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2003. Manažer. 325 s. ISBN 80-247-0650-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd.. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

NOVOSAD, Libor. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním: základy a předpoklady dobré poradenské praxe*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 269 s. ISBN 978-80-7367-509-7.

PASTIERIKOVÁ, Lucia. *Poruchy autistického spektra*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 117 s. ISBN 978-80-244-3732-3.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

REGEC, Vojtech a Kateřina STEJSKALOVÁ. *Komunikace a lidé se specifickými potřebami*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 204 s. ISBN 978-80-244-3203-8.

RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 290 s. ISBN 80-244-0646-2.

SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. 1. vyd.. Praha: Portál, 2010. 155 s. ISBN 978-80-7367-691-9.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.

SOVÁK, M. a kol. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Jinočany: H&H, 2000. 325 s.

SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. 4. uprav. vyd. Praha: SPN, 1980, 231 s. Knižnice speciální pedagogiky.

ŠAROUNOVÁ, Jana. *Metody alternativní a augmentativní komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014, 150 s. ISBN 978-80-262-0716-0.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ. *Přehled vývojové psychologie*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2007. 615 s. ISBN 978-80-7367-340-6.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. 2. vyd. Praha: Portál, 2012, 453 s. ISBN 978-80-262-0215-8.

TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 173 s. ISBN 978-80-7367-527-1.

TRNOVÁ, Eva. *Základy kvalitní projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2012, 19 s. ISBN 978-80-87604-18-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001, 304 s. ISBN 80-246-0181-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 5., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Parta, 2013, 495 s. ISBN 978-80-7320-187-6.

VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 322 s. ISBN 80-244-0698-5.

VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 48 s. ISBN 80-7041-007-8.

VYBÍRAL, Michal. *Od zkušenosti k poznání: metodický učební text pro učitele*. Plzeň: Pedagogické centrum, 1996, 48 s.

Výuka k různosti: učební opora pro 2. stupeň základních škol, gymnázia a střední odborné školy, včetně škol speciálních. Ostrava: Centrum vizualizace a interaktivity vzdělávání, 2011. ISBN 978-80-260-3057-7.

WHO, *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10 : desátá revize: aktualizovaná druhá verze k 1. 1. 2009. 2. aktualiz. vyd.* Praha: Bomton Agency, 2008-. ISBN 978-80-904259-0-3.

Legislativa

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. [online]. MŠMT [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/36859/>

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. [online]. MŠMT [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. [online]. MPSV [cit. 2015-12-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/108_2006_2015.pdf.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. [online]. MPSV [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/ppropo.php?ID=z435_2004_2.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. [online]. MŠMT [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon>.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), ve znění zákona č. 82/2015 Sb. [online]. MŠMT [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon>.

Elektronické zdroje

APOGEUM občanské sdružení: audiopopis filmů a divadelních představení [online]. ©2015 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.apogeum.info/clanky/25/Filmy/>

Chodicilide.cz [online]. Praha, ©2015 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://chodicilide.cz/>.

Jeden svět na školách: audiovizuální vzdělávací portál. *Jeden svět na školách* [online]. Praha, ©2012 [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/>.

STACY, Clifford. Defining social inclusion of people with intellectual and developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*. [online]. Michigan State University, USA:Elsevier, Dec 23, 2014. DOI: 0891-4222. ©2016 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0891422214004223>.

(Ne)viditelná Olomouc [online]. Praha: TyfloCentrum Olomouc, ©2013 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://neviditelnaolomouc.cz/>.

Výstava Naše Cesta [online]. Praha: Nadace Sirius, ©2014 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://vystavanasecesta.cz/>.

Výběrové šetření osob se zdravotním postižením [online]. [cit. 2016-02-01]. kód publikace: 260006-14. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20543019/k3_260006-14_1.pdf/4384f318-fcae-4a20-941c-33f10d5a6324?version=1.0.

What is AAC? ISAAC: *Communication Matters* [online]. England & Wales, 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.communicationmatters.org.uk/page/what-is-aac>.

Základní škola Brodek u Prostějova [online]. [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: <http://zs-brodek.cz/>.

ZŠ a MŠ Prostějov, Palackého tř. 14 [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.palacka.com/>

Základní škola sv. Voršily v Olomouci [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.zcsol.cz/>.

Seznam grafů

Graf č. 1: Chtěl/a by ses o lidech s postižením dovědět víc?	47
Graf č. 2: Chtěl/a by ses o lidech s postižením dovědět víc? – jednotlivé školy	47
Graf č. 3: Bavili jste se o tomto tématu ve škole?	48
Graf č. 4: Bavili jste se o tomto tématu ve škole? – jednotlivé školy	49
Graf č. 5: Znáš ve svém okolí člověka s postižením?	50
Graf č. 6: Znáš ve svém okolí člověka s postižením? – jednotlivé školy	51
Graf č. 7: Víš, proč je ten pán na vozíku?	53
Graf č. 8: Alternativní komunikace. Uměl/a bys to vysvětlit?	54
Graf č. 9: Bílá hůl je určena pro...?	55
Graf č. 10: Nevíš, k čemu slouží ta hůl?	56
Graf č. 11: První situace – společná hra s míčem	57
Graf č. 12: Druhá situace – nový spolužák Roman	58
Graf č. 13: Třetí situace – výběr nové kuchařky do školní jídelny	59
Graf č. 14: Asociace žáků k pojmům v interakci k osobám se zdravotním postižením	61
Graf č. 15: Proč je pán na invalidním vozíku?	76
Graf č. 16: Co je alternativní komunikace?	77
Graf č. 17: K čemu slouží bílá hůl?	77
Graf č. 18: Posun vybraných odpovědí žáků	78
Graf č. 19: Procentuální srovnání výskytu odpovědí žáků	79
Graf č. 20: Dověděl ses dnes něco nového?	79
Graf č. 21: Doporučil bys tento projekt svým kamarádům?	80
Graf č. 22: Zahrál by sis ještě další netradiční hru?	81

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Vzorek žáků ZŠ Brodek u PV.....	45
Tabulka č. 2: Vzorek žáků ZŠ sv. Voršily	45
Tabulka č. 3: Vzorek žáků ZŠ a MŠ Prostějov, Palackého tř. 14	46
Tabulka č. 4: Celkové shrnutí	48
Tabulka č. 5: Celkové shrnutí	49
Tabulka č. 6: Znáš ve svém okolí člověka s postižením? – celkové shrnutí.....	51
Tabulka č. 7: První situace – společná hra s míčem	57
Tabulka č. 8: Druhá situace – nový spolužák Roman	58
Tabulka č. 9: Třetí situace – výběr nové kuchařky do školní jídelny	60
Tabulka č. 10: Dověděl ses dnes něco nového? – jednotlivé třídy	80
Tabulka č. 11 Doporučil bys tento projekt svým kamarádům? – jednotlivé třídy	80
Tabulka č. 12: Zahrál by sis ještě další netradiční hru? – jednotlivé třídy	81

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Naviguj mě prosím	68
Obrázek č. 2: Nic nevidím	68
Obrázek č. 3: Prstová abeceda.....	70
Obrázek č. 4: Psaní a kreslení nohou	71
Obrázek č. 5: Skládání piktogramů.....	72
Obrázek č. 6: Ukázka tvorby	73
Obrázek č. 7: Tvorba plakátu	73
Obrázek č. 8: Hmatové pexeso	74
Obrázek č. 9: Sluchové pexeso.....	74

Seznam použitých zkratk

AAK = alternativní a augmentativní komunikace

DMO = dětská mozková obrna

OZP = osoba se zdravotním postižením

PAS = poruchy autistického spektra

SPU = specifické poruchy učení

VŠPO 13 = Výběrové šetření osob se zdravotním postižením v roce 2013

WHO = Světová zdravotnická organizace

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník (vstupní)

Příloha č. 2: Dotazník (výstupní)

Příloha č. 3: Vyplněný vstupní dotazník

Příloha č. 4: Vyplněný výstupní dotazník

Příloha č. 5: Návrh projektové vyučování

Příloha č. 6: CD – prezentace PowerPoint

Dotazník

Pohlaví: dívka / chlapec

Věk:

Třída:

1) Zkus pomoci Slávkovi a Aničce zodpovědět následující otázky:

Anička po cestě do školy potká pána na vozíku. Zkoumavým pohledem si ho prohlíží. Maminka se jí ptá: „Víš, proč je ten pán na vozíku?“

Slávek se večer díval s tatínkem na televizi, kde mluvili o alternativní komunikaci. Přemýšlí, co to je „alternativní komunikace“. Uměl/a bys to vysvětlit?

Anička jde s kamarádkou po škole do baletu. Na chodníku se vyhýbají starší paní s bílou holí. Anička se ptá kamarádky: „Nevíš, k čemu slouží ta hůl?“

2) Nyní uslyšíš tři situace, ve kterých se Slávek a Anička mohou zachovat více způsoby. Zakroužkuj způsob, který nejvíce vystihuje to, jak by v podobné situaci reagovali tví spolužáci.

1. situace:

- a) Spolužák si chce hrát jen se svým míčem, nebude si hrát s míčem pro děti, které hůře vidí. Laura si může hrát i sama.
- b) Spolužákovi by výměna míče nevadila. Hra se pro něj nezmění a bude možná zajímavější.

2. situace:

- a) Spolužákovi se nelíbí Romanův vzhled. A o přestávce se s kamarádkou směje, jak srandovně Roman vypadá.
- b) Spolužákovi se pohled na znetvořené nohy zdá nepříjemný. Rozhodne se si Romana raději nevšímat.
- c) Spolužákovi je Romana líto, že má takové zdeformované nohy, a neustále mu se vším pomáhá.
- d) Spolužák tvrdí, že Roman je příjemný a chytrý. Vidí v něm nového kamaráda.

3. situace:

- a) Aniččin spolužák navrhuje podívat se po někom jiném, aby maminku nestresovala složitá domluva.
- b) Spolužák radí, že ji má přijmout. Může si s ní psát krátké vzkazy na papír nebo využít znakový jazyk, který se učila kdysi ve škole.
- c) Spolužák se směje a říká, že to může být legrace domloutvat se s paní, která neslyší.

3) Na každém řádku vymaluj vždy to políčko se slovem, které se ti více hodí k lidem s postižením.

Byt	Ústav
Rodina	Samota
Nezaměstnanost	Práce
Kamarád	Samotář
Smutek	Veselost
Nenávist	Láska
Sport	Vyrábění
Samostatnost	Péče
Má vlastní děti	Nemůže mít vlastní děti
Nuda	Zábava
Jinakost	Podobnost
Lítost	Nelítost

4) Své odpovědi zakroužkuj.

Znáš ve svém okolí člověka s postižením? ANO – NE

Bavili jste se o tomto tématu ve škole? ANO – NE

Chtěl/a by ses o lidech s postižením dovědět víc? ANO – NE

Děkuji za Tvé odpovědi ☺

Ludmila Charvátová

Zadání k položce č. 2

1. situace:

Anička a Slávek si házejí míčem. V tom přichází Laura a chce si hrát s nimi. Nabízí ke hře svůj míč s rolničkou a výraznými barvami, protože ho lépe vidí a mohla by si tak hrát s nimi.

2. situace:

Ráno paní učitelka přivádí do třídy nového žáka Romana. Roman chodí o berlích a obě nohy má zvláště zkrivené. Mile se na všechny usmívá a hodně toho ví o autech.

3. situace:

Aniččina maminka dnes přichází domů velice zamyšlená. Pracuje jako vedoucí školní jídelny a musí se rozhodnout, zda přijme novou kuchařku, která je sice velice pracovitá a zodpovědná, ale neslyší. Avšak umí odezírat.

Dotazník

Pohlaví: dívka / chlapec

Věk:

Třída:

1) Zkus pomoci Slávkovi a Aničce zodpovědět následující otázky:

Anička po cestě do školy potká pána na vozíku. Zkoumavým pohledem si ho prohlíží. Maminka se jí ptá: „Víš, proč je ten pán na vozíku?“

Slávek se večer díval s tatínkem na televizi, kde mluvili o alternativní komunikaci. Přemýšlí, co to je „alternativní komunikace“. Uměl/a bys to vysvětlit?

Anička jde s kamarádkou po škole do baletu. Na chodníku se vyhýbají starší paní s bílou holí. Anička se ptá kamarádky: „Nevíš, k čemu slouží ta hůl?“

2) Na každém řádku vymaluj vždy to políčko se slovem, které se ti více hodí k lidem s postižením.

Byt	Ústav
Rodina	Samota
Nezaměstnanost	Práce
Kamarád	Samotář
Smutek	Veselost
Nenávist	Láska
Sport	Vyrábění
Samostatnost	Péče
Má vlastní děti	Nemůže mít vlastní děti
Nuda	Zábava
Jinakost	Podobnost
Lítost	Nelítost

3) Své odpovědi zakroužkuj.

Dověděl/a ses dnes něco nového? ANO – NE

Zahrál/a by sis ještě další netradiční hru? ANO – NE

Doporučil/a bys tento projekt svým kamarádům? ANO – NE

Děkuji za Tvé odpovědi ☺

Ludmila Charvátová

Příloha č. 3: Vyplněný vstupní dotazník

Dotazník

Pohlaví: dívka / ~~chlapec~~

Věk: 10

Třída: 4

1) Zkus pomoci Slávkovi a Aničce zodpovědět následující otázky:

Anička po cestě do školy potká pána na vozíku. Zkoumavým pohledem si ho prohlíží. Maminka se jí ptá: „Viš, proč je ten pán na vozíku?“

Nejspíš se zranil a ochrnul, nemůže se pohybovat na nohou.

Slávek se večer díval s tatínkem na televizi, kde mluvili o alternativní komunikaci. Přemýšlí, co to je „alternativní komunikace“. Uměl/a bys to vysvětlit?

Je to rozvrh sestavený v obci/skole.

Člověk může ukázat, jak se cítí, co by chtěl dělat.

Anička jde s kamarádkou po škole do baletu. Na chodníku se vyhýbají starší paní s bílou holí. Anička se ptá kamarádky: „Nevíš, k čemu slouží ta hůl?“

Hůl slouží k orientaci a rozpoznání překážek.

Člověk je nevidomá.

2) Nyní uslyšíš tři situace, ve kterých se Slávek a Anička mohou zachovat více způsoby. Zakroužkuj způsob, který nejvíce vystihuje to, jak by v podobné situaci reagovali tví spolužáci.

1. situace:

- a) Spolužák si chce hrát jen se svým míčem, nebude si hrát s míčem pro děti, které hůře vidí. Laura si může hrát i sama.
- b) Spolužákovi by výměna míče nevadila. Hra se pro něj nezmění a bude možná zajímavější.

2. situace:

- a) Spolužákovi se nelíbí Romanův vzhled. A o přestávce se s kamarádkou směje, jak srandovně Roman vypadá.
- b) Spolužákovi se pohled na znetvořené nohy zdá nepříjemný. Rozhodne se si Romana raději nevšímat.
- c) Spolužákovi je Romana líto, že má takové zdeformované nohy, a neustále mu se vším pomáhá.
- d) Spolužák tvrdí, že Roman je příjemný a chytrý. Vidí v něm nového kamaráda.

3. situace:

- a) Aniččin spolužák navrhuje podívat se po někom jiném, aby maminku nestresovala složitá domluva.
- b) Spolužák radí, že ji má přijmout. Může si s ní psát krátké vzkazy na papír nebo využít znakový jazyk, který se učila kdysi ve škole.
- c) Spolužák se směje a říká, že to může být legrace domlouvát se s paní, která neslyší.

3) Na každém řádku vymaluj vždy to políčko se slovem, které se Ti více hodí k lidem s postižením.

Vzor:

Byt	Ústav
Rodina	Samota
Nezaměstnanost	Práce
Kamarád	Samotář
Smutek	Veselost
Nenávist	Láska
Sport	Vyrábění
Samostatnost	Péče
Má vlastní děti	Nemůže mít vlastní děti
Nuda	Zábava
Jinakost	Podobnost
Lítost	Nelítost

4) Své odpovědi zakroužkuj.

Znáš ve svém okolí člověka s postižením?

ANO - NE

Bavili jste se o tomto tématu ve škole?

ANO - NE

Chtěl/a by ses o lidech s postižením dovědět víc?

ANO - NE

Děkuji za Tvé odpovědi ☺

Ludmila Charvátová

Příloha č. 4: Vyplněný výstupní dotazník

227

Dotazník

Pohlaví: dívka / chlapec

Věk: 11 Třída: 5

1) Zkus pomoci Slávkovi a Aničce zodpovědět následující otázky:

Anička po cestě do školy potká pána na vozíku. Zkoumavým pohledem si ho prohlíží. Maminka se jí ptá: „Viš, proč je ten pán na vozíku?“

Proč je na vozíku může být pro mnoho různých
slobo se tak narodil

Slávek se večer díval s tatínkem na televizi, kde mluvili o alternativní komunikaci. Přemýšlí, co to je „alternativní komunikace“. Uměl/a bys to vysvětlit?

komunikují pomocí obrázků

Anička jde s kamarádkou po škole do baletu. Na chodníku se vyhýbají starší paní s bílou hůl. Anička se ptá kamarádky: „Nevíš, k čemu slouží ta hůl?“

podle toho chodí a vyhýbají se překážkami

3) Na každém řádku vymaluj vždy to políčko se slovem, které se ti více hodí k lidem s postižením.

Vzor:

Byt	Ústav
Rodina	Samota
Nezaměstnanost	Práce
Kamarád	Samotář
Smutek	Veselost
Nenávist	Láska
Sport	Vyrábění
Samostatnost	Péče
Má vlastní děti	Nemůže mít vlastní děti
Nuda	Zábava
Jinakost	Podobnost
Lítost	Nelítost

4) Své odpovědi zakroužkuj.

Dověděl ses dnes něco nového?

ANO – NE

Zahrál by sis ještě další netradiční hru?

ANO – NE

Doporučil bys tento projekt svým kamarádům?

ANO – NE

Děkuji za Tvé odpovědi ☺

Ludmila Charvátová

PRVNÍ DOJEM NENÍ VŠECHNO aneb POJĎME NA TO SPOLEČNĚ

Úvod

Projekt se snaží napomáhat úspěšné integraci osob se zdravotním postižením do společnosti. Hlavním záměrem projektového vyučování bylo informovat žáky o lidech se zdravotním postižením, o specifikách v komunikaci s nimi a poskytnout jim prostor pro sebezkušenost a zamýšlení se nad vlastními postoji.

V první části projekt seznamuje intaktní žáky s jednotlivými typy zdravotního postižení. Poukazuje na to, že první dojem a předsudky by neměly převážet chuť se s lidmi se zdravotním postižením více poznat. V tomto bloku se žáci mohou na okamžik vžít do role člověka s handicapem. Vyzkouší si prstovou abecedu, orientování v prostoru bez využití zraku, uspořádání svého dne v piktogramech nebo vlastní podpis nohou. Poznají základní kompenzační pomůcky osob se zdravotním postižením.

Druhý blok je věnován přístupu k lidem se zdravotním postižením v minulosti a dnes. Žáci se mohou zamýšlet nad vhodnou strategií přístupu k osobám s handicapem a ilustrovat je svými obrázky.

Poslední část se zaměřuje na téma člověk s postižením ve společnosti. Ukazuje, že i lidé se zdravotním postižením se baví společenskými hrami, sportem, mají rodinu, chodí do školy a v dospělosti nachází své pracovní uplatnění. Zde si žáci mohou vyzkoušet netradiční pexesa uzpůsobená ke společné hře intaktních žáků s žáky s handicapem. Jedná se o pexeso sluchové a hmatové. Na závěr se i žáci sami mohou zamyslet nad dalšími možnostmi společných her.

Text na následujících stranách slouží jako návod či doporučení k realizaci projektového vyučování.

Materiálně didaktické prostředky:

- vytisknout a nastříhat kartičky z dodatku
- připravit určený počet šátků
- nastudovat potřebné fráze ve znakovém jazyce
- připravit papíry, psací potřeby, nůžky a lepidla
- vyrobit hmatové a sluchové pexeso (návod v dodatku č. 5)

Vysvětlivky:

Text určený pro učitele, který ho zprostředkuje žákům

Otázky k diskuzi

Aktivity, hry, úkoly

Teoretická část projektu

Téma:	První dojem není všechno aneb na to společně
Doporučený ročník:	3. - 5. třída ZŠ
Typ projektu:	<p>Podle délky: krátkodobý projekt (jednodenní)</p> <p>Podle prostředí: školní</p> <p>Podle počtu zúčastněných: třídní</p> <p>Podle organizace: více předmětový</p> <p>Podle navrhovatele: uměle vytvořený, strukturovaný</p> <p>Podle informačních zdrojů: kombinace (volný i vázaný)</p>
Účel projektu:	Žáci si vytvoří představu o životě lidí se zdravotním postižením. Prostřednictvím her se vžijí do běžných životních situací těchto osob a mohou si uvědomit potřebu přijímání jedinců s postižením do společnosti.
Cíl projektu:	Informovat o lidech se zdravotním postižením a o specifikách v komunikaci s nimi, poskytnout jim prostor pro sebezkušenost a zamýšlení se nad vlastními postoji a přiblížit život člověka s postižením ve společnosti.
Organizace:	<ul style="list-style-type: none"> - Práce ve třídě - Individuální práce - Práce ve dvojicích - Práce ve skupině
Předpokládané výukové metody:	<ul style="list-style-type: none"> - Metoda slovní – monolog, rozhovor, diskuze - Metody práce s textem - Metody praktické – výtvarné a grafické činnosti, tvorba plakátu - Metody řešení problémů

Předpokládané cíle:	<p>Kognitivní:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zapamatovat si příslušné informace o životě lidí se zdravotním postižením, o jejich pomůčkách a typech postižení <p>Afektivní:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Porozumět rozdílnosti - Dokázat hledat výhody v odlišnostech - Rozvíjet empatii - Utvářet pozitivní postoje k druhým lidem <p>Psychomotorické:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vyzkoušet si činnosti bez využití některých lidských smyslů - Navrhnout hru, která je vhodná pro žáky intaktní i se zdravotním postižením - Vytvořit plakát <p>Sociální:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vést k porozumění druhým (osobám se zdravotním postižením) - Rozvíjet základní dovednosti vhodné komunikace s ostatními lidmi - Dokázat pracovat ve skupině a dvojici
Předpokládané pomůcky:	Papíry A4, balicí papír, tužky, pastelky, fixy, předpřipravené kartičky a tabulky, vyrobené a modifikované společenské hry
Produkt projektu:	Žáky vytvořený plakát o lidech se zdravotním postižením využitelný k osvětě v obci, návrh hry k podpoře společné činnosti intaktních dětí a dětí se zdravotním postižením.
Způsob hodnocení:	Průběžné – slovní, celkové – výstupní dotazník
Průřezová témata (RVP):	Osobnostní a sociální výchova

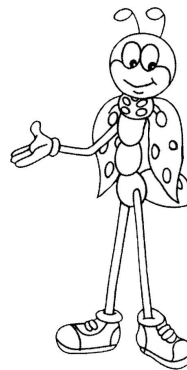
Praktická část projektu

Vstupní aktivita: Nedokonalé obrázky

Organizační forma: hromadná

Pomůcky: obrázky pohádkových postav - dodatek č. 1

Průběh: každému žákovi při vstupu do třídy dáme jeden obrázek (náhodně jeden ze tří druhů, na kterých jsou kreslené pohádkové postavy.) Žáky usadíme a vyzveme je, aby si pořádně prohlédli obrázek, který dostali. Je v pořádku? Na některém obrázku chybí oko víle Amálce, na jiném noha medvídkovi nebo ruka Ferdovi Mravenci. Co s těmito obrázky uděláme? Vyhodíme? Dokreslíme? Nevadí nám to? Kdybychom je vyhodili, chyběly by v pohádkách. Postavy jsou kreslené, a tak se jejich nedokreslené části těla dají snadno štětcem napravit. Jak je to u lidí? Pojdme se na to podívat...

Dnes si společně povíme něco o lidech se zdravotním postižením. Seznámíme se s jednotlivými typy zdravotního postižení. Podíváme se, jak lidé přistupovali k osobám se zdravotním postižením dříve a jak je tomu dnes. Pokusíme se formulovat pravidla vhodného chování k lidem se zdravotním postižením. Seznámíme se s možnostmi a limity fungování lidí se zdravotním postižením ve společnosti. Zahrajeme si hru, kterou mohou hrát i děti s postižením a pokusíme se vybrat vhodná povolání pro tyto osoby.

Seznamte se (90 min.)

Promítnutí fotek lidí s postižením na plátně (prezentace na přiloženém CD)

Pomůcky: dataprojektor, PC, prezentace

Zrakové postižení

Zrak je základním lidským smyslem, který nám umožňuje získávat mnoho informací. Existují lidé, kteří vidí méně než ostatní nebo nevidí vůbec. Těmto lidem říkáme nevidomí a slabozrací.

Aktivita 1: Nic nevidím! Naviguj mě prosím!

Zaměřeno na orientaci nevidomého v prostoru a jeho doprovázení

Organizační forma: dvojice

Pomůcky: šátky

Průběh: žáci vytvoří dvojice. Jeden ze dvojice má zavázané oči a druhý mu dělá doprovod. Žák se zavázanýma očima má dva úkoly: 1) Obejít za pomoci kamaráda třídu. Kamarád ho může navigovat, vést nebo jen kontrolovat, aby se nezranil. 2) Poté najít své místo a vytáhnout si z penálu červenou pastelku. Jakmile úkol splní, vymění si role. Pastelku mohou žáci využít na dokreslení chybějících částí v obrázku z úvodní části, než ostatní ukončí aktivitu.

Hromadná diskuze moderovaná učitelem:

Jak ses cítil bez zraku?

Bylo těžké se zorientovat?

Jaký jiný smysl jsi více používal?

Daly by se využít nějaké pomůcky, které by nevidomému pomohly?

Bílá hůl plní hned několik funkcí. **Pomáhá nevidomému orientovat se v prostoru a sledovat naučenou trasu. Dále jej upozorňuje na případné překážky na cestě** (obrubníky, vývěsní reklamní poutače, schody). Při správném využívání techniky chůze s bílou holí by měl být pohyb i zcela nevidomého relativně bezpečný. V neposlední řadě plní bílá hůl také funkci signalizační – **upozorňuje okolí, že člověk, který ji používá, má zrakové postižení, příp. může potřebovat pomoc.** Pro osoby se zrakovým postižením existují také speciálně vycvičení **vodící psi**, kteří nehoní kočky, ale umí např. nastupovat do autobusu a přecházet křižovatku.

Lidé se zrakovým postižením potřebují mít věci uložené podle svého pořádku, pak si i snadno podají např. správnou pastelku nebo svůj ručník z police. Ke čtení využívají **Braillovo písmo**, které můžeme vidět např. jako popisky na dveřích nebo na krabičkách od léků.

Sluchové postižení

Sluch je dalším důležitým smyslem, který nám **umožňuje přijímat informace, komunikovat s ostatními...**

Někteří lidé mohou být úplně **neslyšící** nebo **nedoslýchaví** a nejen šeptaná řeč pro ně může být nesrozumitelná. **Nedoslýchavost** je typická u starších lidí. V dnešní době existují různé pomůcky, které sluch zlepšují, např. **sluchadla**. **Neslyšící** využívají **odezírání**, kdy sledují pohyby úst hovořícího člověka, a **znakový jazyk**.

Aktivita 2: Tichá pošta

Zdůrazňuje příjem informací sluchovým analyzátořem a poukazuje na ztížené podmínky porozumění u osob s nedoslýchavostí

Organizační forma: hromadná

Pomůcky: žádné

Průběh: pošleme šeptem krátký vzkaz. Žáci si ho mezi sebou potichu předávají a až vzkaz dojde k poslednímu, ten ho vysloví nahlas.

Aktivita 3: Poznáš, co říkám?

Seznamuje s možností odezírání

Organizační forma: hromadná

Pomůcky: žádné

Průběh: vybraný žák předstoupí před ostatní a beze zvuku artikuluje jedno slovo. Ostatní žáci hádají, o jaké slovo se jedná. Ten, kdo uhodne, vymýšlí slovo nové.

Aktivita 4: Jiná řeč než mluvená

Poukazuje na existenci znakového jazyka

Organizační forma: hromadná

Pomůcky: prstová abeceda (dodatek č. 2)

Průběh: žáci se podle učitele naučí krátce představit ve znakovém jazyce a své jméno se ve skupinách naučí v prstové abecedě.

Ukázka znakového jazyka na: <http://www.ticho.cz/videog.php?cvgser=30&ckey>

Tělesné postižení

*Lidé s tělesným postižením se tak narodili nebo si poškodili pohybový aparát následkem úrazu. Řadíme mezi ně velkou skupinu lidí, která má vážné a dlouhodobé zdravotní problémy. Může se jednat o **amputace končetin, přerušení míchy, dětskou mozkovou obrnu, srůsty nebo zmnožení končetin** apod. Tito lidé využívají různé pomůcky - **invalidní vozíky, berle, nájezdní plošiny, schodolezy** a další. Také je pro ně často komplikované chodit do školy, učit se psát, malovat...*

Aktivita 5: Umíš psát a kreslit nohou?

Informuje o tom, že existují lidé, kteří běžně píší a kreslí nohou nebo ústy.

Organizační forma: individuální

Pomůcky: papír A4, tužky

Průběh: někteří lidé s tělesným postižením využívají k psaní a malování ústa nebo dolní končetiny. Pokus se i ty podepsat ústy a nohou.

Jak se ti to dařilo?

Podívej se, jaké obrázky malují lidé s tělesným postižením.

<http://www.novinky.cz/zena/zdrav/i/227037-mistrovska-dila-tvori-umelci-nohama-ci-usty.html>

Mentální postižení

*Každému člověku byly dány trochu jiné schopnosti. Lidé s mentálním postižením mají **nižší inteligenci**, tzn. že se jim hůře učí, obtížněji chápou pravidla a slova. Někteří k dorozumívání využívají **alternativní komunikaci, komunikaci pomocí různých fotek a obrázků**. Lidé s mentálním postižením těmto obrázkům rozumí lépe než běžné řeči a snadněji se tak orientují v pojmech a čase.*

Aktivita 6: Sestav si svůj den pomocí obrázků

Seznamuje s jedním z typů náhradní komunikace

Organizační forma: skupinová

Pomůcky: kartičky s piktogramy činností (dodatek č. 3)

Průběh: vytvořte si ve skupině svůj běžný den s využitím piktogramů.

Kombinované postižení

Výše představné druhy zdravotního postižení se mohou vyskytovat i v různých kombinacích.

Mohl/a bych ti pomoci? (90 min.)

Chování k lidem s postižením v minulosti a dnes

První zmínky o existenci lidí s postižením pochází ze starověku, kdy se lidé zbavovali hned novorozenců, které nechávali svrhnout ze skály nebo utopit v řece. Ve středověku byli považováni za blázny či šílence a upalováni nebo vyháněni z měst. V některých případech i více mrzačeni a využíváni k žebrání u městských bran. Později vznikala první zařízení při špitálech, kde o tyto lidi bylo pečováno, a postupně se měnil pohled na ně.

Jak se chováme k lidem se zdravotním postižením dnes? Přiznejme si, že ne vždycky jsme k nim ohleduplní a přijímáme je mezi sebe. Jak k nim budeme přistupovat, záleží ale jen na nás ...

Jak se tedy chovat k lidem s postižením? Nebát se s nimi kamarádit a mít je rád, být k nim ohleduplný, laskavý, neposmívat se jim... Pokuste se vymyslet další.

Úkol: Tvorba strategie přístupu k osobám s postižením

Organizační forma: skupinová

Pomůcky: balicí papíry 4x, rozstříhané tabulky (dodatek č. 4), pastelky, fixy, voskovky

Průběh: utvoříme 4 skupiny. Žáci dostanou do každé skupiny rozstříhané kartičky a mají za úkol z nich vybrat vhodné chování k lidem se zrakovým, sluchovým, tělesným a mentálním postižením. Každá skupina má přiděleno jedno postižení a ztvárňuje toto chování na balicí papír. Např. namaluje nějakou situaci nebo ilustruje jednotlivá doporučení, případně může přidat i svoje nápady a dohledat na internetu další informace. Na závěr si jednotlivé výtvary navzájem ukážeme a popíšeme. Zeptáme se žáků, zda by ještě něco doplnili a jestli je vhodné se k lidem s postižením chovat podle vytvořených plakátů.

Zahrajeme si? (45 min.)

Lidé se zdravotním postižením ve společnosti

Lidé s postižením mají stejná práva jako my. Chodí také do práce či do školy, hrají si, mají své koníčky, rodinu a kamarády.

Úkol: Vyber vhodné povolání

Organizační forma: individuální

Pomůcky: papír, tužka

Průběh: žáci se pokusí vymyslet, jaká povolání mohou lidé se zdravotním postižením vykonávat. Třídu rozdělíme tak, aby někteří přemýšleli nad zrakovým postižením, jiní nad sluchovým, tělesným a mentálním. Poté si navzájem sdělíme své nápady.

Hra: Hmatové a sluchové pexeso

Organizační forma: skupinová

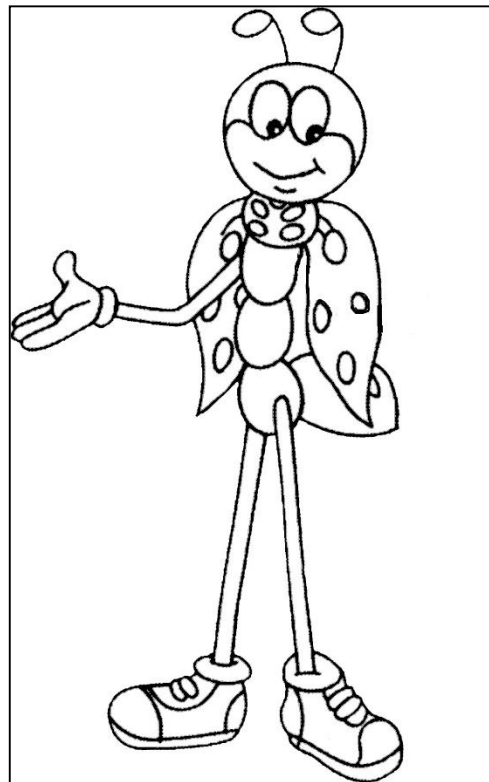
Pomůcky: sluchové pexeso, hmatové pexeso, šátky, návod – dodatek č. 5

Průběh: chceme-li si zahrát nějakou hru i s kamarády se zdravotním postižením, není to žádný problém. Existuje spousta her, které jsou pro to již uzpůsobeny anebo si sami můžeme nějakou hru upravit nebo vyrobit. Znáte všichni pexeso? Mohou ho hrát děti se zrakovým postižením? Ukážeme žákům variantu pexesa pro uši a hmat. Rozdělíme je do menších skupin a necháme je si pexeso zahrát. Aby využívali opravdu jen hmatu a sluchu, zavážeme žákům oči šátkem.

Pokud se vám hra líbila, pokuste se nyní navrhnout další, která by byla zábavná a dala by se hrát i s těmito kamarády. Můžete si ji rovnou vyrobit a sepsat k ní pravidla.

Dodatky

Dodatek č. 1: Pohádkové postavy

Zdroje (ze 17. 6. 2015):

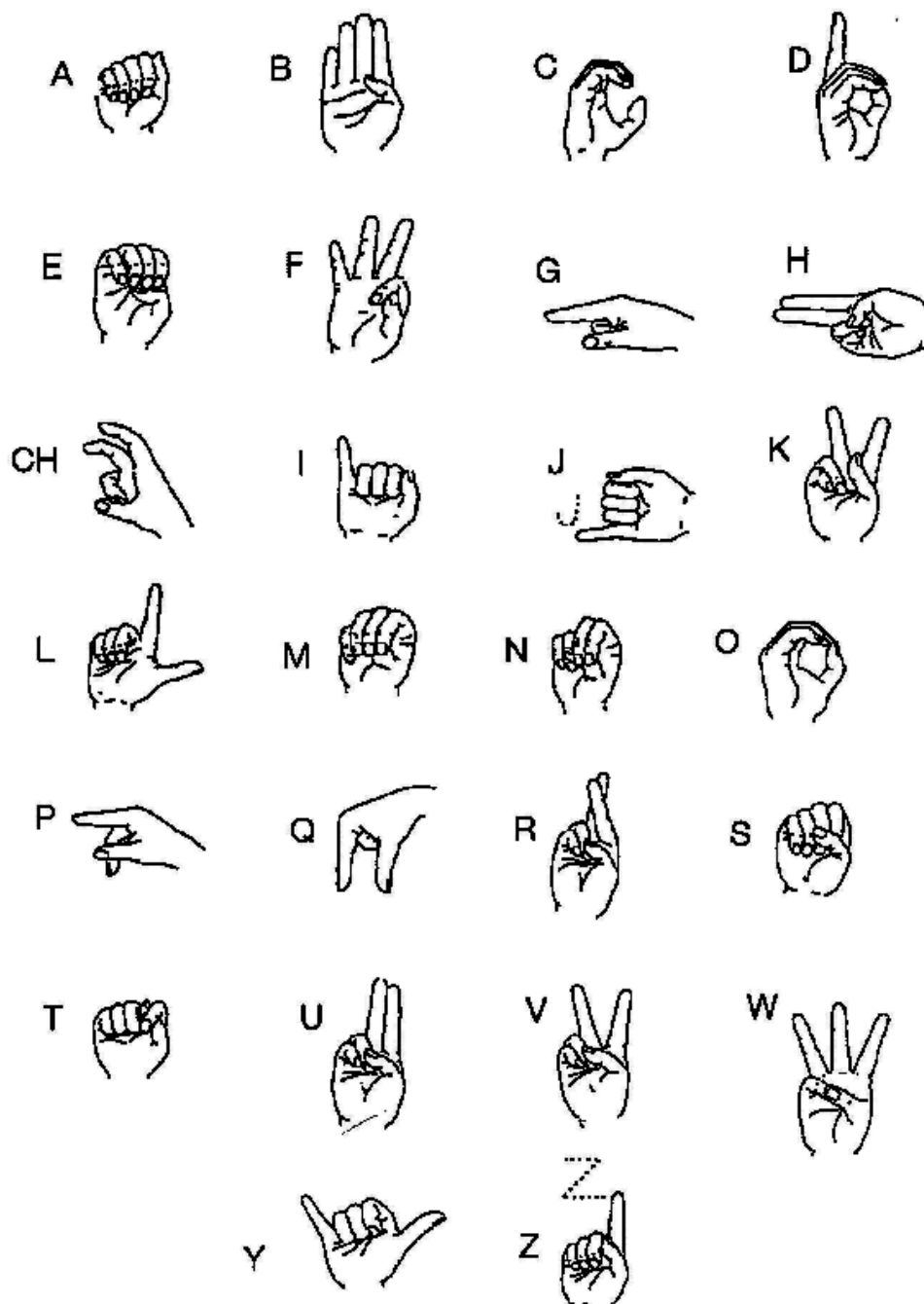
<http://www.pohadkar.cz/pohadka/ferda-mravenec/omalovanky/id/786/>

<http://files.chatujeme-o-detch.webnode.cz/200000453-aea63afa06/Vila%20Amalka.jpg>

<http://omalovanky.mistecko.cz/>

Dodatek č. 2: Prstová abeceda

Prstová abeceda pro jednu ruku

Dodatek č. 3: Piktogramy - činnosti

ČINNOSTI			
 JE	 NENÍ	 MÁ RÁD	 MÁ
 PROSÍ	 DĚKUJE	 JÍ	 PIJE
 OBLÉKÁ SE	 SVLÉKÁ SE	 OBOUVÁ SE	 ZOUVÁ SE
 MYJE SI RUCI	 MYJE SE	 KOUPE SE	 SPRCHUJE SE
 UTÍRÁ SE	 ČISTÍ SI ZUBY	 ČEŠE SE	 JDE NA WC

ČINNOSTI

MLUVÍ

ZPÍVÁ

TANCUJE

HRAJE

POSLOUCHÁ

HRAJE SI

DÍVÁ SE NA
TELEVIZI

UČÍ SE

PÍŠE

ČTE

1 2 3
POČÍTÁ

KRESLÍ

MALUJE

LEPÍ

MODELUJE

STRÍHÁ

FOTÍ

PLÁČE

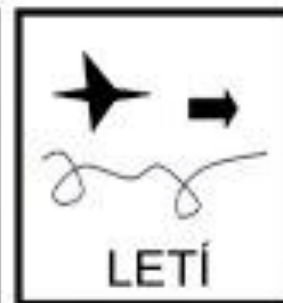
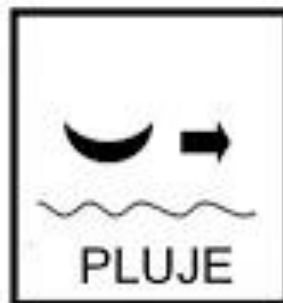
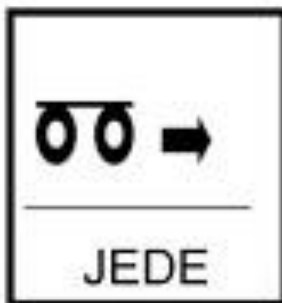
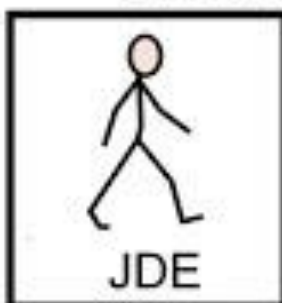

BOLÍ

POMÁHÁ

ČINNOSTI

ČINNOSTI

Dodatek č. 4: Vhodné přístupy k lidem s postižením

Neboj se vhodně zeptat,
zda spolužák potřebuje
pomoc.

- Popsat, kde se nachází
- Upozornit na překážky

Nehlad' a nekrm vodícího
psa bez svolení majitele.

Nestrkej do spolužáka
a netahej ho za rukáv.

Snaž se zajistit přehledné
prostředí. Např.
Nepřesouvej věci bez jeho
vědomí.

Když popisuješ cestu,
vyvaruj se slovům např.
„támhle“ a „jak je ten
velký strom...“

Při hovoru nemusíš
zvyšovat hlas.

Při komunikaci si můžeš pomoci tužkou a papírem.

Pokus se zajistit vhodné prostředí pro odezírání.

Ujisti se, zda ti kamarád rozuměl.

Můžeš využít prstovou abecedu.

Snaž se předejít pádu kamaráda z vozíku.

Neboj se nabídnout pomoc

při:

- manipulaci s vozíkem

- podání předmětů,

pomůcek

Neposkytuj pomoc zbrkle

a bez souhlasu.

Neposmívej se jeho

tělesnému postižení.

Při povídání se
ke kamarádovi posad', aby
se nemusel dívat příliš
nahoru.

Snaž se používat
jednoduché věty.

Bud' trpělivý, když by si
hrál stále stejnou hru.

Neposmívej se, když něco
neví nebo má špatné
známky ve škole.

Nebud' rozmrzelý, když je
třeba zopakovat pravidla
hry.

Cizí slova se snaž vysvětlit
jednodušeji.

**Lidé se zrakovým
postižením**

**Lidé se sluchovým
postižením**

**Lidé s mentálním
postižením**

**Lidé s tělesným
postižením**

Dodatek č. 5: Návod na výrobu pexes

1) Sluchové pexeso z krabiček od sirek

Výroba: vždy do dvou krabiček od sirek vložíme něco, co při zašterchání vydává zajímavý zvuk. Mohou to být zrníčka obilí, fazole, špendlíky, sirky, knoflíky... Záleží na fantazii. Krabičky můžeme ze spodní strany barevně spárovat pro kontrolu a obalit barevným papírem.

(jiná varianta: sluchové pexeso z Kinder vajíček

Výroba: vajíčka naplníme stejným způsobem jako krabičky. Jsou vhodná i na sypčejší materiál kvůli lepší uzavíratelnosti.)

2) Hmatové pexeso na kartičkách

Výroba: připravíme si kartičky z tvrdého papíru. Vybereme různý materiál např. alobal, fotografie, kůže, záclona a další. Z těchto materiálů vystříhneme vždy dvě kolečka, která nalepíme na připravené kartičky z tvrdého papíru.

Dostupné z: <http://www.kohouti4.estranky.cz/clanky/napady-pro-deti/pexeso---hmatove-a-sluchove.html> 17. 6. 2015

Anotace

Jméno a příjmení	Ludmila Večeřová
Katedra	Ústav speciálně pedagogických studií
Vedoucí práce	Mgr. Zdeňka Kozáková, Dis., Ph.D.
Rok obhajoby	2016
Název práce:	Integrace jedinců se zdravotním postižením do společnosti pohledem žáků 1. stupně ZŠ v rámci projektového vyučování
Název v angličtině:	Integration of Individuals with Disabilities into Society through the Eyes of Primary School Pupils as Part of Project-Based Learning
Anotace práce:	Diplomová práce s názvem Integrace jedinců se zdravotním postižením do společnosti pohledem žáků 1. stupně ZŠ v rámci projektového vyučování si klade za cíl naplánovat, navrhnout, zrealizovat a zhodnotit projektové vyučování pro žáky 1. stupně základních škol, které by jim přiblížilo život jedinců se zdravotním postižením ve společnosti. Nejdříve prezentuje vybrané závěry z průzkumu, který byl realizován mezi 180 žáky 3. - 5. ročníků základních škol v Olomouckém kraji a který poukázal na určité mezery v jejich informovanosti. Následně přináší vytvořený návrh projektového vyučování, jehož záměrem bylo informovat žáky o lidech se zdravotním postižením, o specifikách v komunikaci a poskytnout jim prostor pro sebezkušenost a zamýšlení se nad vlastními postoji. Závěrečná část diplomové práce shrnuje výsledky a získané zkušenosti s aplikací do praxe a prezentuje výsledky evaluace.
Klíčová slova:	Lidé se zdravotním postižením; žáci středního školního věku; integrace; inkluze; projektové vyučování; dotazník.
Anotace v angličtině:	The title of the master's thesis is Integration of Individuals with Disabilities into Society through the Eyes of Primary School Pupils as Part of Project-Based Learning. The aim of this master's thesis is plan, design, realize and evaluate project-based learning for primary school pupils, that would make them closer to the life of individuals with disabilities in society. First, we present some result of a research realized among 180 pupils of 3rd up to 5th grade of primary schools in Olomouc region. This result showed that pupils are not informed properly. Then, we come up with a proposal of project-based learning which tries to provide some information on people with disabilities. Using this learning the pupils are informed

	on communication problems with people with disabilities, and they also get an opportunity to think of their own experiences and attitudes. In the conclusion we summarize the results of the research and show how they can be used in practice. We also show the results of evaluation.
Klíčová slova v angličtině:	Individuals with disabilities; primary school pupil; integration; inclusion; project-based learning; questionnaire
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Dotazník (vstupní) Příloha č. 2: Dotazník (výstupní) Příloha č. 3: Vyplněný vstupní dotazník Příloha č. 4: Vyplněný výstupní dotazník Příloha č. 5: Návrh projektové vyučování Příloha č. 6: CD – prezentace PowerPoint
Rozsah práce:	94 stran (128 887 znaků), 37 stran příloh
Jazyk práce:	Český